

ИБРАЙЫМ ЮСУПОВ

**ТАҢЛАҰЛЫ
ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ
ЕКИ ТОМЛЫҒЫ**

I ТОМ

Қосықлар, поэмалар

Нөкіс

"Қарақалпақстан"

1992

Қарақалпақстан халық шайыры, Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты Ибрайым Юсуповтың сайланды шығармаларының дәслепки томына соңғы жыллары жазылған жаңа қосықлары, хәр қыйлы жылларда шыққан кітапларынан қосықлар, сондай-ақ "Қарақалпақ хәққында сөз", "Бұлбил уясы" поэмалары орын алған. Шайырдың сизге усынылып отырған жаңа қосықларында хәзирги дағдарыслы заманның түшүйишлери өзіншелікке ийе шайырлық пафос пенен бериледи.

ЖҮРЕКЛЕРГЕ ЖОЛ ИЗЛЕП

Кеўлиңди табыўды ойлап,
 Бир сөзди бир сөзге байлап,
 Қара түнде кәлем шайнап,
 Ақ қағазды қаралайман.
 Әрманым сол турсам—жатсам:
 Сөз қусын ушардан атсам,
 Сизге аз-кем сөз унатсам,
 Басқа бахыт сорамайман.

Хәзир дүнья тум-тусынан түртип бузылып атырған хәррениң уясына усайды. Жақынлағанды шағады... Адамлардың сиркеси суў көтермейди. Қайта қурыў, жаңаша ойлаў хәммени сиясат ийлримине айдап әкелип үңилтип қойыпты. Газетадан бас көтерилмейди, телевизарға пилдей үңилемиз, жұмыс ислеўден де қоллар шығысып баратырғандай...

Бирақ, обалына не керек, сонда да адамлар қосық оқыўға ўақыт табады. "Қосықтың дәўлети қайтты, оны оқыўды қойды" деген бул тийкарсыз гәп. Себеби қандай қыйын ўақта да инсаният рухый азықтан ўаз кешкен емес. Сонлықтан жақсы қосық жерде қалып атырған жоқ, Шайырды қыйнайтуғын ең баслы мәселе — оны қәйтып жазыўда.

"Қарақалпақстан" баспасы буннан он жыл бурын мениң қосық хәм поэмаларымның ееи томлығын шығарған еди. Енди сизлерге усынылып отырған бул еки томлық — тийкарынан соннан берги жағында жазылған шығармалардан ибарат. Буны айтып отырғанымның бәйиси — қырық жыл қәлем тартқанда, басқаға алаң болмай, тек қосық пенен тиртеклесип жасап киятырғанымды айтқым келеди. (Өмиринде бир гүрриң жаздым, "Сейдан ғаррының геўиши" деген. Бир қанша пьесалар жазған болдым,

олардың да көбиси қосық пенен жазылған шығармалар).

Пайғамбар жасына шығыў мүмкин, лекин бул пайғамбар болдың дегенди аңлатпайды. Сол дегендей, канша жыл қәлем тартқаның, неше том қосық жазғаның шайырлық тәғдириңди шешпейди. Гүлмурат шайыр заманында әдеўир жазған да шығар, бирак ол "Қайраўда жалғыз ғаз" деген бир қосығы менен-ақ классикаға кирип, жаңа әўладлар менен тил табысты.

Адамгершилик жәмийеттиң рухый кәдир-кымбат ғәзийнесинде аты алтын сыя менен жазылып қалған уллы шайырлар да көп, шайырлықтың жолы да көп, қосықтың түри де көп. Халық тили хәм поэзияның сыры шексиз, бул сырлы булақлардан ишип қандым деп хеш бир шайыр да айтпаса керек. Шайыр өмиринше жазып, өмиринше оқып, үйренип барады. Шайыр көп машақатлар шегип жүрип өзине жол салып алады, өмиринше сол өзи салған жолдан несибесин шөплейди.

Пушкин менен Лермонтов, Байрон менен Гёте поэзияның сүүретшиллиги, көп түрлилиги, образлылығы, терең сырлы философиялык ойшыллығы жағынан миллий поэзиямызға оғада көп нәрсе үйретти. Ал, Науайы, Хәфиз, Мақтумқулы, Абай, Тоқай болса, оларды әлбетте өзимиз деп есаплаймыз. Сөйтип, хәзирги заман қосық өнери жер жүзилик поэзия тәжирийбелериниң синтезинен туўылған өнер болып табылады.

Сонлықтан хәзирги заманда шайырлар қосықты түрли саққа жүгиртип жазыў мүмкиншилигине ийе. Хәтте верливр ("уйқассыз қосық") жолына жазатуғын қаракалпақ шайырлары шығып атыр. Бизиң базы сыншылар менен шайырлар өзлериниң көкиреги қабыл еткен жолларды ғана мойынлап, өзине мас келмеген жолларды бийкарлаўға урынады. Бул дурыс емес (әсиресе хәзирги плюрализм дәўиринде).

Шайырларымыз арасында тек өз жолын ғана сыйлаудай шеклениушилик бизде ушырасып турады. Олай етпеу керек. Жолың өзіндики, сол жолға қосығыңды жаза бер. Бирақ басқаларды "мениң жолыма кирмедин" деп айыплама. Барлық жолларды да құрметлеу керек, өйткени бәриниң де өз жолаушылары бар.

Жаңаша ойлау ҳазирги ўақта көркем әдебиятқа, оны баҳалауға терең тәсир етип атырыпты. Қосықтың сиясий мәнилик өткирлиги қылқауады. Онда турмыслық шынлық күшейип, қосық ашшы сөзли болып баратыр. Ал, бурынырақта жазылған шығармаларды баҳалау қатаң түрде қаралып, дәуір тәрезисине қайтадан тартылып атыр. Күни кешеге дейин "алха, бул үлкен шайыр, даңқлы жазыушы" деп, сыншылардың аўзынан түспей жүргенлердиң, китаплары алтынға қапланып шығып жүргенлердиң көбиси қайта қуруу дәуириниң ырасгөйлик бийигинен қарағанда онша ондай емес, жазғанларының көбиси жаңа әуладлар ушын кем тәсир шығармалар экени мәлим болмақта. Бул жерде бас айып — әдебиятты турмыс шынлығын көркем сүүретлеуден гөре, сталинизм сиңдиргеи идеологизациялау сиясаты нәзеринен баҳалау бизди көп жолдан урып кетти. Бир ўақытлар болды, қосықта Сталин, партия, ўатан, пахта деген сөзлер араласпаса, оны қосық деп есапламады. Адамгершилик, муҳаббат, тәбият қубылыслары ҳаққында шайыр қосық жазса, олардың идеясы нашар шығәрма деп назырқанып атты.

Әлбетте шығарманың идеялылығын ҳеш ким бийкарламайды. Деген менен әдебий шығармаларды ҳәдден, тыс сиясатластырып, оның инсан жүрегине, ақыл-санасына образлы тәсир етиу жағын барынша әзилетип, мазасын қашырғанбыз. Оның үстине бизиң көп ғана әдебият изертлеушилеримиз, сыншыларымыз

усы ыңғайға жығылып, оған көркем әдебиетті да жығып беріп отырды.

Мен өзімнің шайырлық жолымды хеш кимге де таңбайман. Бірақ, хәzirги жәриялылық дәуиринің тили менен айтқанда, шайыр да өз "платформасын" жәриялауға ҳақылы. Шығыстың хәм Батыстың қол жеткен шайырлық ғәзийнелерин бир кисидей излеп тауып оқыймыз, үйренемиз, сүйсинемиз. Олардың жолларына да кәлем сынаулар болып турады. Бірақ жеме-жемеге келгенде өзим қолым жеткен сүүретшилликти Бердақ, Әжиниязлар өлмес шығармаларын дәреткен қәдимги "қосық" жолын жетилистириу ушын жумсауға хәрекет қыламан. Бул жолда әсиресе Мақтымқулының жолын "қосықтың академиясы" деп қарайман, оған сыйынаман.

Қарақалпақта "қосық", өзбекте "қушиқ", туркменде "ғошқы" турк хәм әзербайжанша "ғошма", қазақта "өлең", қырғызда "ыр" деп аталатуғын бул лирик форма тууысқан түрки тиллердің оғада әжайып ортақ керкемлик табысы деуіге болады. Бул халықлардың жүрегине жол тауып барыуда "қосық" — альтернативсыз лирик жанр дер едим.

Ал енди, "Батыс батыслығын қылады, Шығыс шығыслығына барады" деген де мақал сөз бар (оны инглиз жазыушысы Джозеф Киплинг айтқан болса керек). Бірақ бул мақалды "Батыс пенен Шығыс хеш тил табыса алмайды" деген мәниде түсинбеу керек. Бәлки бул жерде усы еки дүньяның хәр қайсысындағы өзіншелик қәсийет итибарға алыныуы лазым екени нәзерде тутылған. Буны поэзиядан да көриуіге болады. Мәселен, өзлеримизге әдеуір таныс славян тайыпалы тиллердің поэтикасы менен түрки тиллердеги шайырлық хаслында екеуи еки түрли өзгеше үлкен дүнья екени даусыз. Сонлықтан қанша шеберлеп аударыуымызға қарамастан, ашығын айтқанда, еле Пушкин менен Лермонтовтың, Шевченко менен

Купаланың қосық хәм поэмаларын түрки тиллес халықлардың көркем ойлау санасына қорғасындай қуып сиңдирдик деп айтыу қыйын. Ең жақсы жолы— бул поэзия алыптарын өз тиллерінде — түп нұсқасынан оқып көбирек ләззет аламыз, оларды қатты сыйлаймыз. Ал енди Блок, Есенин, Райнис, Тувимлерди түрки тиллерге аударған менен, оларды күшли шайырлар сыпатында мойынлатып берекет таба алмайсаң, аударма жөнли шықпайды. Өйткени олар хаслында өз халықтары оқытуғын терең миллий шайырлар. Сол сыяқлы Мақтымқұлы, Бердақларды да славян яки батыс тиллерге аударған менен, олардың кең жәмийетшилиги буларды өз шайырларындай "дастанып жатып" оқыйды деп айта алмайман. Ал, Самед Вургун, Ғафур Ғулам, Мырза Турсынзададай Күншығыстың соңғы заманлардағы үлкен шайырлары да, қанша шебер аударса да мәселен, кең рус жәмийетшилигиниң көркем санасына терең сиңисе алмайды. Өйткени, бул жерде шын мәнисинде "Батыс батыслығына, Шығыс шығыслығына барады" яғный екеуи еки түрли урандағы көркем ойлау системасының жемислери. Олар бир-биринен үйрениуи, бирин-бири байытыуы, сыйласыуы мүмкин. Деген менен көркем сүүретлеу, ойлаудағы бул континентлик өзгешеликлерди нәзерге илмеу, оларды зорлап, "бәриң бир тилде сөйлеп, биргелки ойлаң" дегендей унитарлық сиясат ендигиден былай кетпейди. Сонлықтан шайыр қосық жазғанда ең баслы мақсет етип өз халқына сөзин. унатыуды нәзерде тутпағы лазым. Бул "басқаларға унау шәрт емес" дегенди аңлатпайды. Басқаларға унау — өз халқыңа унау арқалы жол тауып бара береді. Қайсы дәуирдиң қандай уллы шайырын алсаң да, бәри де усы талапқа хәмел қылған, яғный дүньялық бийикке өз миллий мәдениятына жараныу арқалы ғана көтерілген.

Қосық — халыққа, заманға хызмет қылыудың, заманласларыңның кеуіл-күйин, қайғы-дәртин, арзыу-әрманларын жырлау арқалы, адамгершилик сезімлерди улығлау, адамның ишки рухый халатын, тәбият гөззаллығын сүүретлеу арқалы өз мәқсетине ериседи. Бул жағынан мен хәзирги қосықлардың аўхалына бираз жағдайда ынжыламан. Өйткени, хәзир, жәмийеттеги сиясий кескинликлердің салдарынан, қосыққа — поэзияға публицистика басып кирип алды. Яғный биз көп жағдайда сиясат минберинен сөйленетуғын сезлерди уйқасқа түсирип, қосыққа айландыруға көбирек үрдисленип кеттик. Буннан әлбетте қосық жәмийеттеги сиясий хәдийселерге бийпәрәа қарауы тийис деп жуумақ шығармау керек. Бул жерде қосықтың көркемлик-образлылық нызамларының бузылыуы тууралы гәп кетип атырыпты.

"Шеңгелге қонған бүлбилдің шымшық құрлым сәни болмас" деп жырлайды Бердақ. Бул әжайып образлы тымсал сөз бенен шайыр не демекши болды? Халкың сағалаяқта жасаушы, хуқықсыз, езилген, үлкен дүнья менен қатнасыудан махрум етилген аз санлы ел болса, оннан шыққан үлкен талантларды да хеш ким еситпейди, мойынламайды, олар үлкен рухый мәдениятлардың мәжлислерине шақырылмайды демекшидур белким? Ал усындай мәниде қосық жаз десе, бизлер көбинесе оны баянлама тили менен "дәлиден дуұры хабар" етип, образсыз, жадағай тил менен айтамыз да коямыз. Әжинияздың "Бизге бир истанат тақты да кетти" деген бир қатар қосығына совхоз директоры Бердибай Қурбановтың бас шайқап терең мәни берип отырғанын көргеним бар...

Мениң бир үрдисли әдетим усындай, жазушылықтан бийғәрез адамлардың қосыққа мәни бериуине көбирек жүгинемен. "Мына бир қатарың ямаса қосығың бизге унады" дегенди ондай

адамлардан еситкен күни мен өзимди ишимнен оғада бахытлы шайыр деп сеземен, бул маған йош береди...

Өз заманластарының кеўлине жағыў, жүрегине жол табыў — шайыр ушын ең азаплы хәм ең әдиўли ис.

Халықтың жүрегине барар соқпақты
Тапқанлар силтеўиш белги қақпапты.
Машақатлар шегип, сол соқпақты мен
Таў, дүз қоймай еле излеп журиппен...

Қосықты кәйтип оқыйды? Кеўлине жаққан шайырының китабын "көзди жумып" сатып алады. Үйине барғаннан кейин "телевизордың алдынан пышықты оятпай", шай ишип, аўқатланып отырып "Время" көрип алады. Газеталарды оқыйды. Әне сейтип, ол енди сатып әкелген қосық китапты жатар алдында қолға алады. Төрт-бес қосықты оқыйды (жол жүрип баратырғанда қалтасына илинсе, самолетте яқи вокзалда отырып та тийип-қашып оқыўы мүмкин). Күнлер өтип, топламды және қолға алады. Кеўлине жаққан сөзлер, қатарлар оның руўқына уялап, ой-сезимин қытықлап ядында қалыўы итимал. Солай етип, ол бир қосық китапты көп ўақыт оқыўы мүмкин...

Мен сөйтип оқылатуғын шайырларға хәўесим келеди, өзим де солардай бахытлы шайырлардың сан-сапатына илигиўди әрман етемен... Дыққатыңыз, сабыр-тақатыңыз ушын бәрекелла, дослар!

Ибрайым ЮСУПОВ
июл, 1990-жыл

"ДӘҰИР САМАЛЛАРЫ" китабынан

ТӨРТЛИКЛЕР

Заманым бар айға, жұлдызға ушқан,
Атомның құдиретли сырларып ашқан.
Өз ақылы менен ашқан сол сырды
Қайтып жаба алмай ақылдап сасқан.

- Ай! Сонша сәўлени қайдан алдың сен?
- Күннің бизге түсип шағылысыуынан.
- Қуяш! Сонша нурды қайдан алдың сен?
- Адамның адамға мийрим нурынан ...

* * *

Инсан кеўли деген сондай жаман зат,
Ол қырсықса, ақыл жиби шубалар:
Жұлдызға жол таўып атқан адамзат,
Кеўилге жол таппай базда тубалар.

* * *

Дүнья биреўлерге—кинотеатр,
Билет алып, көреді де кетеді.
Жұрт бузық дүньяны дүзетіп атыр,
Биреўлер бузсам деп қыял етеді.

* * *

Жұрт ақыллы, бәрін билип отырған,
Әфандини "сада" десип-ақ атыр.
Сөйте тура, өзи минип отырған
Шақапы биразлар кесип-ақ атыр,..

* * *

Дүнья аз ұағында бәрине жетер,
 Инсап пақыр азға кәндәт етер.
 Дүнья болған сайын, Нәпси деген Ийт
 Шынжырын жулқылап қутырып кетер.

* * *

Рухый дүньясы болды оның "ноль",
 Ишиу, жеу хәм пайда қууы—талабы.
 "Ети калай екен бул қустың?" деп ол,
 Бұлбил сайрап турған жаққа қарады...

* * *

Үш күшик сақладым сада гезимде,
 Тарғыл көпек болды тумсығы қасқа.
 Үшеуи де тислеп алды өзимди,
 Енди серт айтқанман ийт сақламасқа...

ТИЛЕК

Мендеги ең үлкен тилек:
 Не қыйынлық көрсек те,
 Жас баланың жетимсиреп,
 Жылағанын көрсетпе.
 Ол бала ким?
 Қайсы жерден?
 Перзенти қай ананың?
 Өмир, бизге көрсетпе сен
 Жылағанын баланың.
 Өз анасын, өз мәммесин
 Жоқлап бала жыласа,
 Адамзаттың хәммесинің

Бул ең аўыр гүнасы.
Сол бир жетим калған бала
Вьетнамлы ма, негр ме,
Берер едим оған ғана
Жанымды бир өмирге.
Бирақ мениң жанымды ол
Не дәртине ем етсин?
Анасының бир хәўлетип
Сүйгенине не жетсин!
Не жетсин сол нәрестениң
Күлин талпынғанына,
Елтсин оны гүреслериң
Келешектиң таңына.
Бәрине де төзер жүрек,
Бирақ не ис көрсек те,
Жас баланың жетимсиреп,
Жылағанын көрсетпе!
Мендеги ең үлкен тилек:
Не аўыр дәрт көрсек те,
Ҳаял-кыздың зар еңиреп,
Жылағанын көрсетпе.
Ҳаял-қызы қайсы жердиң
Ҳәсирет шегип жыласа,
Дүньяда бар еркеклердиң
Бул ең аўыр гүнасы.
Мен олардың кезіндеги
Ғам-қайғысын ишерем,
Олар ушын өзимдеги
Бар шадлықтан кешерем.

Өмир, сеннен бир тилегим:
Не салғанын көрсек те,
Ер жигиттиң ер жүреги
Жылағанын көрсетпе.
Ер жигитлер жылар болса,
Тирек таяр дүньядан.

Үстине тау қулар болса,..
Жоқ, жыламас ер адам!

* * *

Өмир, сеннен бир тилегим:
Қанәәтсиз ет мени:
Ұеш тоймасын жан-жүрегим
Ұадал мийнет еткели.
Жасыл жапырақ сылдырына,
Ағысына булақтың,
Таңғы куслар сайрауына
Қуршы қанбай қулақтың,
Жулдызларға таңырқанып,
Ой сүриўди қоймайын,
Журт қуғанса, мен қуғанып,
Шадланыўдан тоймайын.
Ұеш тоймайын: адамларға
Мен жақсылық етиўден.
Кеўиллерге йош бериўден,
Адам болып өтиўден.
Өмир, сениң ашығыңман,
Сени сүйип қанбайын.
Былтыр жазған қосығымнан
Быйыл қанаатланбайын...

* * *

Өмир, сеннен илтимасым:
Жаслығымды алсаң да,
Балалықтың пәк дүньясы
Бизде аз кем қалсын дә.
Ақша булыттан ақ тулпарға
Минип алып шабайын.
Пөстек сабап атқан онда
Қарт шешемди табайын.

Тербелип ай қулағында,
 Жұлдыз терип алайын.
 "Ертек айтшы. Гүлдирмама"
 Деп қыңырлық қылайын...
 Қус жуғырлап, самал маған
 Сыбырласа уғайын.
 Жас қамыстың жапырағынан
 Қайық жасап ығайын.
 Бала болып қуғанайын,
 Бала мышық ойнаса.
 Бала болып қыйналайын,
 Жетим күшик тоңласа...

* * *

Арыў хаял қарсысында
 Дизе бүгип, басын ийген
 Рыцардай түскен сынға,
 Өтинемен, өмир, сеннен:
 Сен - құдиретли, сақый, еден,
 Асырайгөр төрт бәледен:
 Күнлемеўге үйрет мени,
 Сақла журттың өсегинен.
 Марапаттың көпшигинен,
 Мактаншақлық ешегинен.

АТ ЗӘҢГИСИ ЗЫҢЫЛДАР...

Тарлан шабыс талұас етип таңларда,
 Таң самалы ойнап сулыў жалларда,
 Бесиктей тербелген алма көз атлар
 Барар еди гүўлеп гүзар жолларда.
 Сүйсингеннен бала жаным үзиліп.
 Жол бойында қарар едим қызығып,
 Алмаўыты атлар шайнап суўлықты,
 Барар қыл қуйрығы тал-тал сүзиліп.

Жигитлер ат емес, алтын тахтында,
 Бақырып сөйлесер нелер қаққында.
 Сонда зыңлап сес береді зәңгилер,
 Атлар атқа қапталласқан ұақтында.

Зәңгилер қағысып, атлар желеди,
 Сап гүмистиң сыңғырлысы келеди.
 Жүз дауыслы оркестрдің ишинен
 Бул сеслерди таныр едим еле де.

Естеп кетпес еситсем де бурында,
 Бир әжайып сес бар оның сырында.
 Хәр әўлад усындай зәңги қағысып,
 Гүўлеп кетип барар өмир жолында...

Хәр әўладтың өз дүркнн, өз заманы,
 Сүрип барар дәўран атлы жорғаны.
 Теңли-тусы менен ойнап-күлисип,
 Қандай жақсы зәңгилесип барғаны.

Ел хызмети деген бир уллы гүзар,
 Биреў шаңда қалса, биреўлер озар.
 Лекин жубын жазбас жолға бир шыққан,
 Топлымсыз шапқан ат туяқтан тозар.

Көргенлердің алып ақыл-еслерин,
 Айдаң қапталласып, зәңгилеслерим.
 Мениң бала гезде сүйсингенимдей,
 Баллар ядлап қалсын зәңги сеслерин.,

Май. 1980-ж.

СЕН ДЕГЕНДЕ...

(Сайлаушылар менен ушырасыўда оқылған қосық, 23
февраль 1977-жыл)

Жулдызлардың ең жақтысып
Терип-терип алағойған.
Адамлардың ең жақсысы
Сол жақтыға барағойған.

Асқар таўдай адамлықты,
Ағын суўдай ҳадаллықты,
Уллылықты, еденликти
Көкирегиңе қуяғойған.

Сен туўарсаң ақылды да,
Сулыўды да, батырды да...
"Халық" деп сениң атынды да
Ким қойса да дана қойған...

Сен қуўансаң, кеўлим тасып,
Ай-жұлдызды аралайман.
Сәл ынжылсаң, мазам қашып,
Саў жанымды жаралайман.

Базда өзим данадайман,
Базда исим шаладайман.
Сени керсем, өз атама
Еркелеген баладайман.

Сен йош берсең, сөз табаман,
Бирди еки деп санамайман.
Сен буйырсаң, бассаламан,
Дуў-сыйына қарамайман.

Кеўлиңди табыўды ойлап,

Бир сөзди бир сөзге байлап,
 Қара түнде қәлем шайнап,
 Ақ қағазды қаралайман.

Әрманым сол турсам-жатсам:
 Сөз құсын ушардан атсам,
 Саған аз кем сөз унатсам,
 Басқа бахыт сорамайман.

Әжинияз, Бердақ өтти,
 Аббаз, Садық жырлап өтти,
 Дәрья болып қағлап өтти,
 Сол дәрьяиы жағалайман.

Намыс ушын ат қашырған,
 Бийик әрманға асылған,
 Мен де журт құсап тасынған
 Бир жапакеш шымалайман.

Косық-теңиз, болсам-балық,
 Ис бұйырса сиздей халық,
 Аяғымды қолға алып,
 Басым менен жумалайман.

1977-ж.

ИЗЛЕНИЎ

Өмир пзлениўден турса итимал,
 Изленемен, күндиз қолымда шырақ.
 "Излесең табарсаң" деген де сөз бар,
 Дурыс-надурсын сынап көрмедим бирақ.

Излеймен жол жүрип, китап ақтарып,
 Журттың сезлерине құлақ саламан.
 Самалдан сорайман шөллерге барып,

Жулдызларға қарап ойға таламан.

Излеймен күн бойы бир көмик қазып,
Терим жаўырныма шыққанға дейин.
Излеймен түн бойы қосықлар жазып,
Таңғы уйқы келип жыққанға дейин.

Аңшы дүзге шықса излейди таўшан,
Тырна жалғыз қалса тырнасын излер.
Қызлар таң сәхәрде булақ басынан
Ақшам түсип қалған сырғасын излер.

Ҳасла тақатым жоқ, ҳасла төзбеймен,
Жоқ жойытқан жоқшыдай саламан сорақ.
Өмирим бойы бир нәрсени излеймен,
Не нәрсе екенин билмеймен бирақ..
1979-жыл.

ӨМИР ВЕКСЕЛЛЕРИ

Өмир-қеш өтелмес қарыздур, бақсаң.
Ана сүти менен, аталық парыз..
Өмиримде үш мәрте өзгерди ақша,
Бирақ қеш төленип питпес бул қарыз.

Ислесем жұмыслар болмайды ада,
Қәлем тартыў менен таңларым атар.
Төс қалтама қол жүўыртсам, сонда да —
Еле төленбеген вексельлер жатар.

Көз қыйығын салсам, жазған биринде:
"Кеше ләззет алып таң самалынан,
Шадландың бул ғәнийбетли жүримге,
Сол ушын да вексель жибердик саған".

Мынадай деп жазған буннан бөтени;

"Ядыңда ма алған илхамың-йошың?
Өз елиңде шайыр атын көтерип,
Базда жазған тәуір қосығың ушын.

Бираз дос артгырдың, мухаббат таптың,
Бул хәм қарыз, - төлемесең болмайды.
Сууына шомылып Кегейли жаптың,
Бийпул тыңлағансаң пошша торғайды.

Таттың ышқы отының татлы азабын,
Сырластың ақшамы жұлдызлар менен.
Базда биреулердің кеулинің бабын
Таба алмай, зейинине тийдің сен.

Базы ұақта жылап турған баланы
Бастан сыйпап жубатпастан кеттің сен.
Биреулердің кеулиндеги жараны
Көріп, аманлыққа шүкір еттің сен.

Ашық аспан, йошлы мийнеттің заўқы,
Саған сая берди қаншама терек.
Өмирде басылмас адамның маўқы,
Не алсаң, хәммесин төлеуің керек..."

Көзден уйқы, тынышымнан қут урлап,
Бир пружина серпип мазамды алар.
Жатсам-турсам шай қағаздай шытырлап,
Көз өңимде сол бир вексельлер турар.

Жан тәсаддық саған, ҳимметли өмир!
Дәулетің буннан хәм болсын зыяда.
"Инсапсыз" деп маған қылма сен жәбир,
Бергениң ядымнан шықпас сирәда.

Өмирим бойы қарызыңды таппаға
Тырысарман, тапқанымды төлермен.

Толық телей алмай кеткен ұақта да,
 Жүзлериңе туўра қарап өлермен.
 Февраль, 1980-ж.

ӘРМАНЛАР

Ирили-майдалы болар әрманлар,
 Бәри әхмийетли, кеўилдиң нақшы.
 Олар—өмириңдеги ертеңги таңлар,
 Бәри хеқ нийетли,-сол жери жақсы.

Олар жұлдыз болып шақырар сени,
 Жүзер көк жийекте ақ желқом болып.
 Жумсақ тийер жийдениң де тикени,
 Оны күткениңде жасырынып турып...

Жақтыртар оларды үмит отлары,
 Қанатланар үлкен идеялардан.
 Аўызлықсыз болар әрман атлары,
 Жығып кетер беккем тутпасаң жалдан.

Гә ол өнер болар сен үйренбеген,
 Илимде сен күткеи сырлы шек болар.
 Данқ, мәртебе болар саған келмеген,
 Сен тута алмаған ақ билек болар.

Ел хызмети ушын ат жалын тарап,
 Шабарсаң әрманлар шақырған жаққа.
 Емлеўхана әйнегинен сығалап,
 Олар терек болып қалар бир ұақта...

Және жолға шықтың әрман ағымында,
 Бири иске асса, он әрман таяр.
 Пәк мақсет гүллери арзыў бағында
 Жаңадан ғұмшалап, жапырақ жаяр.

Әрман—өмир ышқы, ертеңги таңлар,
 Ол— сарқылмас булақ, сол жери жақсы.
 Бир әўлад ишинде кеткен әрманлар,
 Бир әўлад исинде бинят болмақшы.

Ноябрь, 1980-ж.

ТАҚЫЯТАС ТАРНАҰЫ ЖАНЫНДА ОЙЛАНЫҰ

Ҳеш курық тиймеген суў тулпар еди,
 Айға шапшыр еди алып қашқанда.
 Әйдарханың минез-кулқы бар еди,
 Албырасар едик гуўлеп тасқанда.

Услап темир тақым шабандоз адам,
 Жүўенлеп, кыл шылбыр тақты да кетти.
 Қанша туўласа да, қармап жалынан,
 Қыя майданлыққа шапты да кетти.

Қәне енди оның тулпар сыяғы,
 Әйдарха сүүретли айбаты қайда?
 Күнлик жерди дүсирлеткен туяғы,
 Гөруғлының даңқлы ғыраты қайда.

Былтыр бәхәр пайты кепкенде дәрья,
 Жаяўлап аржаққа бир өткеним бар.
 Пиштирилген асаў айғырға сонда,
 Әмиўдәрья, сени мегзеткеним бар.

Ойламадым бирақ, ашлық ҳаққында,
 Посқынлық ҳаққында ойламадым да.
 Ултаныңнан кешип өткен ўақтымда,
 Бир ашшы ҳәзил сөз турды ядымда:

"Өр бетген көп жаңа каналлар алып,
 Дәрьяны қурытты" десип атқанда,

Палўанияз аға куўақыланып,
"Ҳасла олай емес..." дептилер сонда.

"Мақтаўдан қай нәрсе кетпейди азып?
Әмиўди марапат уйығы тепти.
"Асаў дәрья", "Жәйхун дәрья" деп жазып,
Дәрьяны шайырлар қурытты..." депти.

Ал, енди бүгин ше?
Таўда муз ерип,
Каналлар қайтадан қақпақлап ақты.
Жәйхун дәрья және жилли көзленип,
Кең далаға сыймай ойқаслап шапты.

Басы тасқа тийди жайынның бирақ,
Тас тарнаў алдында тыпды жаўызлық.
Темир қоллар дизгин тартқанда орап,
Аттың аўызын жыртты бетон аўызлық.

Жигирма бес тисли тас тарақ пенен
Жаныўардың жал-қуйрығын тарадым.
Жазғы таң самалын дилмаш тутып мен,
Дәрьядан бир неше саўал сорадым:

—Айтшы, ағар булақ анам Әмиўим,
Бул сақыйлық саған қайдан дарыған? —
Тиришилик дуньясына аналық мийрим
Мудам сақыйлықты үйретер маған.

—Қайдан алдың сонша мийримликти?
—Мийрим-шәпәәтти алдым куяштан.
Оның мийрим нуры түскенде хәтте,
Таўларда муз ерип, от шығар тастан.

—Дәрья, қайдан алдың уллылықты сен?
—Кишпейилликтен, мийнеткешликтен.

—Кишипейиликти үйрендиң киммен?

—Уллы Жер ананың пазыйлетинен.

—Айтшы, жақсылық хәм жаманлық бирге
Сениң бир бойыңа қалай сыйысқан?

—Дәрья да адамдай. Инсан өмиринде
Сыйысып жасайдығой бул еки душпан...

—Сен қайда барасаң сонша асығып?

— Шөл тәңирисниң асқан арыў қызы бар,
Мен едим ол қыздың мәңги ашығы,
Оған мың жыл бойы көзим қызығар.

Ол енди оянып узақ уйқыдан,
Мени күтер, мени шақырып атар.
Бәлким Қарақумнан, бәлким Қаршыдан,
Билмедим, қай жерден маған үн қатар.

Шөл қоймай гүллентип, гүўлеп тасайын,
Заман болсын қайыл, адамлар қайыл.
Сол сулыўды таўып шөлин басайын,
Бос саўаллар менен еглеме, шайыр!...

Май, 1979-жыл

БҮГИНГИ КҮН

Ақша булт дәрьяның арғы жағына,
Тыңайған пададай суўға қойды бас.
Нурлы уўық шаншып шаңырағына,
Отаў тигип атыр кешпели қуяш.

Өтти сөйтип, шексиз ўақыттан бир күн,
Және жапырақ текти гүзги шынарлар.
Және қуслар қайтты бир неше дүркин,

Қартлардан жас кемип, есейди баллар.

Өмиримнің бір пәрше жанлы бөлеги,
Саған қуллығым бар, мириўбетли күн.
Енбегим, ләззетим, ышқым, тилегим,
Тәшўишлерим кетти бойыңда сениң.

Ақылға уғрас келмес сениң гәрдишиң,
Әлхәббиз, не деген данасаң өзиң!
Атқарылды десек бүгинги исиң,
Ертеңге аўысып қаласаң өзиң.

Бүгин шала қалған дүньяның мүлкин
Ертең түплеймен деп жасайды инсан.
Өтер сөйтип мудам өмирден бир күн,
Бир адым атланар келешек таман.

Нурыңнан ашылды гүл-ғумша, ғорек,
Самал болып естиң, суў боп ҳарладың.
Пал ҳәрреси болып тынбай гуўилдеп,
Гүздиң соңғы гүлинен пал жыйнадық.

Рахмет, сен сергек таң бердиң маған,
Қуслар жуғырлысын, жапырақ сылдырын.
Шық кеппестен турып ырысқы бағымнан
Шүкир етип үздим мийўаның бирин.

Үзип алдымдағы балаға бердим,
Оның қуўанғаны-қуўаныш маған.
Сонда сениң сақый нурыңды көрдим,
Бала қолындағы қызыл алмадан.

Майысқан шақаға ағаш тиредим,
Бақырдым жан қусап бир қаны қызба:
"Жер-суўым, қуяшым, азат еңбегим,
Даңқ сизиң қудиретли аўқамыңызға!"

Хәм кеттим жұмысқа жүрип жалма-жан,
 Болды кернеп талұас, жигерим-күшим,
 Күним, сени мол жемисли алмадай,
 Инсаний мазмунға толтырмақ ушын...

Май 1979-жыл.

СЕН МӘРДАНА ХАЛЫҚСАҢ

Табысларын тас булақтай ийдирген,
 Ақыл-зейни хәммелерден алықсаң.
 Мәртлик исин дуйым журтқа сүйдирген,
 Пахтакеш халық, сен мәрдана халықсаң.

Хеш кимде жоқ сениң мийнеткешлигиң,
 Пилдей парасатың, зәбердеслигиң.
 Балғадан қаймықпас палұан төслигим,
 Абырайға тырысқыш дана халықсаң.

* * *

Ўатан ийгилиги мақсетиң бирден.
 Кеўлиңниң аўмағы кең сарай төрдей,
 Берген ўәдең тасқа басылған мөрдей,
 Айтқан сөзи бир дурдана халықсаң.

Пахта державасы Өзбекстаным,
 Пахта безер тәжик, түркмен бостанын.
 Қырғыз, қазақ, әзер — көп туўысқаның,
 Бир-бириңе сен пәрўана халықсаң.

Қарақалпақта сыннан өткен ғайратың,
 Ташаўыздан гүрлеп шапқан ғыйратың.
 Хорезмди тутқан уллы саўлатың,
 Гөззал Ташкент хәм Ферғана халықсаң.

Ҳинжи дэни десе арзыр салынды,
 Жайлаў толы сүриў-сүриў малыңды,
 Тири алтынға толы теңиз, көлиңди,
 Елге ырыс қазаны еткен халықсаң.

Бағ хәм палызларың шийрин мийўалы.
 Жайлар салдың дәрўазасы хийўалы.
 Гүллентип Елликтей ески сахраны,
 Ийип турған бир әрўана халықсаң.

Қасымкер тәбият тонын терис кийип,
 Жездесиндей ойнар жаныңа тийип,
 Сонда хәм жыл сайын қырманың бийик,
 Ғайрат сынасқанда дара халықсаң.

Қысы менен тонда суў алып жүрсең,
 Туўдырардай билек сыбанып жүрсең.
 Хантеңгедей болса қуўанып жүрсең,
 Пахта перзент болса, ана халықсаң.

Тийнеклеп, ханалап, бункерлеп жыйнап,
 Тоғыз ай толғатып жаныңды қыйнап,
 Гүзде қалаларды аўылға айдап,
 Мудам хызметинде қойған халықсаң.

Мийнет майданының палўаны да сен,
 Ақ алтын елинің султаны да сен,
 Шайырлардың йошы—илхамы да сен,
 Көкиреги толы нама халықсаң.

Хәр түп пахтаң усар мехригияға,
 Пахтасы мол елдің ырысы зыяда.
 Жыл сайын даңқыңды жайып дүньяға,
 Жулдызы бәленттен туўған халықсаң.

Ноябрь. 1973-81 ж.

ПОЕЗД ЕМЕС, ЕЛДИҢ ДӘЎЛЕТИ КЕЛДИ

(Шымбайға биринши поезд барғандағы митингте оқылған баяз-қосық, 22-февраль, 1980-ж.)

Бул заман жол салып жулдызға, айға,
Не ислеймен десе ғурбети келди.
Поезд қышқырығы жаңлап Шымбайда,
Бугин уллы тойдың сәўбети келди.

Шайда бұлбил қонып таза гүллерге,
Хош қылықлы шийрин зибан тиллерде
Қазы Мәўлик баяз еткен еллерде,
Бизге хәм мине сөз нәўбети келди.

Арқаның ардақлы Шымбай жайлары,
Көзге ысық Кегейлиниң бойлары,
Қутлы болсын поезд келген тойлары,
Поезд емес, елдиң дәўлети келди.

Талай шежирелерде оқып сөзиңди,
Тарийх дәрбентинде көрдим өзиңди.
Ынқылаб самалы желпип жүзиңди,
Таза турмыслардың саўлаты келди.

Тарийхыңды толғар едим бул ўақта,
Поезд бизди күтип турмас бирақта...
"Даешь, Қара өзек!", аржағы Тахта,
Жүрип кететуғын мәўлети келди.

Қанша көп тийесең пахта, салыңды,
Бул жол сонша ғурғынлатар халыңды.
Бул нағыз айдын жол, наны қалынды,
Ишсең суў орнына шербети келди.

Шайырлар дур шашып шийрин тиллерден,

Заман сүйинши сорап бизиң еллерден,
Амангүл, Бағдагүл, Райгүллерден
Жолашардың қәде-қәўмети келди.

Тәрийпин айтайын бул келген заттың,
Тепловозда күши алты мың аттың,
Абаданлық пенен мәденияттың
Ағар булақ ырыс дәўлети келди.

Саррас рельслери солдат қайыстай,
Ушқан қустан, ескен желден қалыспай,
Таў тийесең тартып кетер қайыспай,
Уллы техниканың құдирети келди.

Шымбайда шай ишип шықсаң есиктен,
Поезд минип тербелесең бесикте.
Тек болғаны минер ўақта кешикпең,
Гудок шалса, журер мүддети келди.

Арба емес, бул асықпай барарға,
Такси емес саўдаласып турарға,
Заманының суў тулпары бул арба,
Сақый дәўранлардың ҳиммети келди.

Умыт болар не қыйынлық көргениң,
Шифер излеп, тахтай сорап жүргениң.
Тақыятастан көмир тасып бүлгениң,
Бәри умыт болар әўмети келди.

Кетсең бир куфеде төрт адам болып,
Мәскеўге барарсаң еки таң қонып.
Поезд емес, айтсам атағын толық:
Заманның көшпели жәннети келди.

Ташкент хәм Нөкистиң таяр жайлары,
Сибирьдиң көк сүзген қарағайлары,

Әлжир апельсини, ҳинди шайлары,
Станцияға түсер нәўбети келди.

Раҳмет әдиллик, даналықларға,
Турмыс қандай толы жаңалықларға!
Бизлер ылақ баққан далалықларға
Бүгин коммунизм келбети келди.

Мың алғыс бул жолды салып келгенге,
Тулпарды ноқталап алып келгенге.
Заман қәдирин билиң, дәўран сүргенге,
Шадлы турмыслардың зийнети келди.

Кеўил шағлап ушқан қустай талпынар,
Уллы елдің туўысқанлық салтына.
Азамат, мийнеткеш Шымбай халқына
Партияның уллы жұрмети келди!

КЕЎЛИҢНИҢ КӨШПЕЛИ КҮНИ БОЛАРМАН

(Газошақ—Төрткүл карьер темир жолын салыўға
арналған Туйемойындағы митингте оқылды, сентябрь
1980-ж.)

Темир жол дийдилер мениң атымды,
Мол дәўлет, бахыттың жолы боларман.
Дүнья билер мениң ҳаслы затымды,
Абаданлық пенен толы боларман.

Рельсимди тартсаң қыя шөллерге,
Жазийраңды жайнатарман гүллерге,
Ырыс—несийбе тасып елден еллерге,
Турмыстың таўсылмас кәни боларман.

Барған жерим абат, заўқы-сапалық,

Маған жүклер болсаң таўды қопарып,
Хәп заматта түсирермен апарып,
Заманның шаршамас пили боларман.

Саррас туўрылықты сүйер жолларым,
Мен барсам узайып қалар қолларың.
Буннан бетер ғурғынласып халларың,
Айдын жолларыңның пири боларман.

Газашақтан тартсаң мени қай күнде,
Дүлдил емес, мен атларман Жәйхүнди,
Ұақтың хошлап, шад етермен халқыңды,
Кеўлиңнің көшпели күни боларман.

Аты Түйемойын, тәрийпи дәстан,
Аўызлығы бетон, ноқтасы тастан,
Поездлар өткенде мыңқ етпес хаслан,
Устасының шарап—шәни боларман.

Хорезм, қаралпақ, түркмен ғардашым,
Бир айдасқан көп заманның арбасын,
Поезд минип қайсы елге бармасын,
Барлық жерде дослық кәни боларман.

Дәрьяны атласам шөллер гүл болар,
Төрткүл деген бир әжайып ел болар,
Жер жәннети қайда десең, сол болар,
Мен оның және хәм сәни боларман.

Гудок шалғанымда еллер қуғанар,
Мен барсам, ел қонып, шөллер жаңарар.
Қашымды тезирек үйиң, ағалар!
Пәрауан турмыстың гүли боларман.

АҰЫЛ, АҰЫЛ!

Шайырлар аұылда туұылып,
қалада өледи.
(рус мақалы)

Үлкен шәхәр арқасында,
Қалың терек арасында
Елеспесиз бир аұыл бар,
Кегейлиниң жағасында.
"Туұған жерим" деген сөздиң
Мәни берип пайқасына,
Қояр едим жулдыз етип,
Аспандағы ай қасына...

Анам туұып, хәййиұ айтып,
Сөйлеп жүрип тил үйреткен.
Умытарман оны қайтип,
Ес билдирип, адам еткен!
Қулдыраған соқпақларын,
Сылдыраған салмаларын,
Тил дүзеткен такмақларын,
Шүллик пенен аңғалағын...
Бала гезде нан батырып
Сары майдын тортасына,
Ылақ-козы бағып жүрип
Аяқтағы арқашына,
Малы менен, шөби менен
Үйкелесип бир өскенмен.
Ийтлеринин көби менен
Ийт тилинде сөйлескенмен.
Кеұлим сонда қалған уғып
Керексизин, керегин де.
Ойлағанман, бар жақсылық

Усы жерде дөреген деп...

* * *

Көп аўыллар қубламызда
 Гөззал және ғурғын келер.
 Қалалардан қашып барып,
 Ол жерлерде турғың келер.
 Бизиң аўыл бул дизимге
 Кирмесе де, кеўли бийик.
 Бундай аўыл жер жүзинде
 Мен ойлайман жоқ па дийип.
 Қанаәтшил халқы сондай,
 Не ислесе ҳәли келер.
 Қыз-келини туўған айдай,
 Жигитлери дәли келер.
 Шөпкерден жай салып алса,
 Бир "жигули" алып алса,
 Қатерели қалалыға
 Қудамдалы болып алса;
 Бағ хәреми болмаса да,
 Үй қасында қорасы көп.
 Дийқаншылық қылмаса да,
 Егис жерге таласы көп.
 Шеңгел қора қыспалатып,
 Буға байлап, мал сақлайды.
 Арығын семиртип сатып,
 Базар күни шалжақлайды.
 Өңи тўе, түсинде де
 Қалаға бир барып қайтар.
 Гешир-пьяз екпесе де,
 Қаўын-қамек алып қайтар...

* * *

Тоқшылықтың салдарынан

Дәстүри көп ойлап тапқан.
Қыз узатса аұылынан,
Түскен жерин жаўдай шапқан.
Той берсе де, қой берсе де,
Өз пайдасын питиреди.
"Ким неше сом әкелди" деп,
"Көк дәптерден" өтиреди.
Оннан кейин қонақлардың
Басын қоспай, бөлип-бөлип,
Үйлерине қоңсылардың
Киргизеди ертип келип.
Көрпешени ийзеп жатып,
Аўқатын кутесең сонша.
Аш жүрекке ақтан татып,
Басың мыңғырдай болғанша,
Таң алдында, қайтар ўақта
"Бақсыға шық" деп келеди.
"Шықпасаң да, бақсы пулын
Бер" деп, көзи жеп қеледи.
Дуўтарының қулағына
Пул қыстырсаң, йошар бақсы.
(Бундай бақсылардан мына,
Масқарапаз маймыл жақсы.)
Ал хаяллар сумка былғап,
Дастурханлар аўмасады.
"Штамповка салыпты" деп,
Абысынлар даўласады.
Қонақты бир жерге жыйнап,
Ортадан тамада сайлап,
Қосық тыңлап, тост айтысып,
Отырсаң дә хәмме шағлап!
Күйеў қайда, келин қайда?
Бирге отырып, тилек айтсақ.
Барған киси қусап тойға,
Ләззет алып үйге қайтсақ...
"Биз жоқ-жуқа заманда да

Бул бөлени көрмегенбиз.
 Аш-әптада болғанда да,
 Байыў ушын той бермегенбиз.
 Ҳұрмет иенен бетин ашып,
 Келиншекти сыйлағанбыз.
 Халық жыйналып кеўли тасып,
 Бақсы, жыраў тыңлағанбыз.
 Орыс, өзбек хәм басқа да
 Көп билимли халықлар бар.
 Жаңа дәўирде ҳасла да
 Бүйтип той бермейди олар.
 Бизиң аўыл неге онша,
 Бундай шадлы, кең заманда,
 Дәстүрлерди бузып бунша,
 Қысым қылып атыр жанға?
 Бул не көргенсизлик, тоба!
 Ҳәр мурнында батпан самал...
 Деп баяғы ата-баба
 Аўнап түсип жатқан шығар...

* * *

Аўыл, аўыл! Бәри бир сен
 Жақынсаң жан жүрегиме.
 Сүймегенде сени әбден,
 Бундай сөзлер келеди ме!
 Сени деген ўақларымда,
 Сағынышың молайтады.
 Билимсизлеў жақларыңды
 Мен айтпасам, ким айтады?

Ай-ҳай, онда ер азамат
 Жигитлер бар еди сондай.
 Илгир зейин, кеўли абад,
 Бектурсын хәм Урзымбайдай...
 Ол жерде көп жораларым,

Асық атып, ләңки тепкен.
Қыл өтпестей аралары,
Ылайымыз—бир қандектен.
"Нарком" деймиз, "паррық" деймиз,
Нураддийин, Кәримин де.
Нурым емес, "мурын" деймиз,
Лақабы бар бәринин де.
Көрискенде жыл қусындай
Үйкелесип қалысамыз.
Бир үйирдің жылқысындай
Киснеп-киснеп табысамыз.
Оннан кейин бир баса-бас
Отырыспа басланады.
Ким зейинли, ким осамас,
Бәри ашып тасланады.
Шағал мәслик қызып бети,
Жыққын қусап урып кетер.
Басқының көп байтөбети
Бир байғұсқа минип кетер.
Сөз ийнесин сабақласа,
Қамырдан қыл суұырғандай.
Ким басқыға шыдамаса,
Шыға қашып жуұырғандай.
Жыларыңды, күлериңди
Я билмесең не деріңди.
Азлы-көпли абырайдан
Үзгендейсең гүдериңди.
Дана болар наданың да,
Қарсылығың қуры кетер.
Олақ деген адамың да,
Солақ пенен урып өтер.
Отырғызып жүресинен,
Туұдырғандай енесинен...
Сақла, қудай! Қарақалпақтың
Басқы деген бәлесинен!
Гәптиң бундай астарлысын,

Мәдделисин, дастарлысын;
 Хәзил сөздің көп қырлысын,
 Гүләңгирдей тепкирлисин;
 Ийик жопса ғаррекшидей,
 Дүрбезе боп шығатуғын,
 Шыбып тутқан өрмекшидей,
 Қумырысқаға талатыұын;
 Тилдің сонша тереңлигин,
 Сөз цехының шеберлигин;
 Толқын болып жүгиретин
 Күлкинің бул құдиретин—
 Жоқ шығар деп ойлайман мен
 Бул аўылдан басқа жерде:
 Күлки журты—Габрово,
 Аты шыққан Ақшәхәрде...

"Ертең түсте бизиң үйде
 Боламыз" деп бири шығар.
 Екиншиси "нәўбет—бизде"
 Деп даўысы ири шығар.
 Бир дефицит таўардай ақ,
 Сағап гезек турар бәри.
 Басын жойтқан байғус қонақ,
 Хәммесине болар дәри.
 Азанғы шай халқасына,
 Қаймақ қойып пал қасына,
 Қонақ келсе, қуўанғаннан
 Жатып ишер шалқасына.
 Күни-түнп қонақ күтер
 Дизде диңке қалмағанша.
 Бесжапқа бир сүңгип алып,
 Басты дүзеп алмағанша...

* * *

Қайтар ўақта үлкен жолдан

Ауылыма бир қарайман.
Келешегин болжап алдан,
Қыял бағын аралайман:
Сонда қыял бостанымда
Сулыұ жайлар қатар-қатар,
Бағ хәремли қыябанда
Гөззал ауыл гүллеп жатар.
Комплекс өндирилси
"Бизде уллы күш" деп турған
Машиналар түрли-түсли
Кнопкаға ислеп турғап.
Жери тегис кең тақталық,
Егинлери болық сондай.
Жаңа мектеп, клуб салып,
Заманагөй болған қандай!
Ески ата меканларда
Шашау жатқан хәулилер жоқ
Кебир менен ызғарлар да
Қурытылған егис жер боп.
Табысы мол, иси алық,
Совхозымыз алға кеткен.
Өз уақтында айлық алып,
Интимақлы мийнет еткен.
Фермасы жоқ, тамға сүйеп,—
Сыйырларын сауатуғын.
От орнына сводка жеп,
Қыстан зорға шығатуғын.
Жесир қатынның мүлкіндей
Техникасы жайрап жатпас.
Силпилесе күн ебиндей,
Машналар жолда батпас.
Басшылар жоқ баяғыдай,
Тек планын ойлайтуғын.
Көмекшнге жутап удай,
Оқыұшыны жумсайтуғын...
Иске асады буның бәри,

Хәзир заман соған көшти.
"Гигант" совхоз таналары
"Дурыс" десип мәңирести...
Декабрь, 1981-ж.

УСЫ ЖУРТҚА ҲАЙРАНМАН...

Уўлы хәрреден пал алып,
Пал ашытып, байрамлар...
Жүрген жери даналық,
Усы журтқа ҳайранман.

Ислеген исин қарай тур,
Сөзге шешен —оратор.
Бәрин билип баратыр,
Усы журтқа ҳайранман.

Қыз алысын қайлардан,
Дос таўып узақ жайлардан,
Ойда жоқты ойланған,
Ақылына ҳайранман.

Бес бийдайдан—бир шөрек,
Бир шигиттен—жүз ғорек,
Шыбық шанышса,—байтерек,
Билимине ҳайранман.

Тухымнан қаўын торлатар,
Шөлге бостан орнатар,
Той берип, ылақ ойнатар,
Бақсы алдырып қайлардан.

Үйин төсеп паластан,
"Қонақ бер" деп таласқан.
Гә урысып, жарасқан
Минезине ҳайранман.

Ол қуўса, дүнья қашып жүр,
Тийнеклеп жыйнап тасып жүр,
Бир ўақта бурқып шашып жүр,
Таўып алғандай майданнан.

Зейини илгир қырғыйдан,
Ерлесе күндей нур қуйған.
Қапелимде қылтыйған
Баз бирине ҳайранман.

Туўрылыққа тән берген,
Намыс ушын жан берген.
Олпы-солпы кең келген
Саўлатына ҳайранман.

Жаманлық етпес өмирде,
Жақсы сөзге семирген,
Қыйынлықты жемирген
Ғайратына ҳайранман.

Усындай журтты сүймеген,
Уллылығын көрмеген,
Билгишсинип сөйлеген
Наданларға ҳайранман.

КЕЛДИМ

(Ҳурметли устаз шайыр Сулэйман Рустемге қарата
айтылған бул ҳәзилнама қосық Әзербайжанда
Өзбекстан әдебияты менен искусствосы күнлериниң
әдебий ашылыўында оқылған, 6-июнь, 1979-ж. Баку)

Арзым есит мениң Сулэйман аға,
Бир яр саўдасына түстим де келдим.
Сизиң пампығ,—бизиң пахтамыз киби

Аппақ булытлардың үстінде келдим.

Арал теңизинен, Жәйхун гүлинен,
Бағы-бостан Хорезмнің жеринен,
Шан-шәўкетли қарақалпақ елинен
Қардашлық сәлемип алдым да келдим.

Алтын Ферғанадан, Әндижанымнан,
Гүркиреген Ташкент бостанларынан,
Ғаўалы Самарханд сәйқалларыпан
Тарлан кеўлим қус боп уштым да келдим.

Шанлы Өзбекстан—шадлық дүньясы,
Көгинде барқ урған бахыт куяшы.
Шайыр Зульфияның гөззал музасы
Бизге хәмдам болып йоштым да келдим.

Айтын ол пәрийге, бир бери бақсын,
Аслы Кәрам киби отларға жақсын.
Соңыра мәйли бизди Көйкөлге жықсын,
Дийдар көрмекликтің қастында келдим.

Буйырсын, чоқ гөззал ғошма питермен,
Ғазардан қырқ мәрте жүзип өтермен.
Аршын-малшы болып излеп кетермен,
Айтың, малдан, бастан кештим де келдим.

Қалпағым қарадур, кеўилим ақдур,
Жүрегимиз жақын, ара узақдур.
Ғәргиз өзгелерде қыялым жоқдур,
Ышқы шарабынан иштим де келдим.

Әзиз—мүбәрәқдур бул топырақ маған,
Из түскен Ұағыйфтың аяқларынан.
Вургупның тырна көз булақларынан
Әкси—жамалыңды көрмеге келдим.

Кердим ол геззалды Муған шелинде,
Ленкоранның тер ашылған гүлинде.
Араз дәрьясының аққан селинде
Сеслерин яд етип турмаға келдим.

Гүз паслында көрип аның жүзини,
Шарап болып ақты Шемақ жүзими.
Жипекке зер тиккеи Шеки қызының
Тәрийпине дәстан жазбаға келдим.

Ол қыз патшасыдур кең далалардың,
Шешегидур бийик қарлы таўлардың.
Батыр нефтшилер, пампығшылардың
Алтын қолларынан сүймеге келдим.

Қардашлық сезими жүректе, қанда,
Рахмет мийнеткеш, азат инсанға.
Эшк олсун советлик Әзербайжанға!
Мудам хызметинде турмаға келдим.

Түсиниклер: пампығ— пахта (биздеги "мамық" деген сөзге мәнилес), сайқал — салтанат, Асты Кәрам — әзербайжанлардың ашықлық қыссасының қахарманы, Көйкөл — Көккөл, чоч гөззал ғошма - кутә сулыұ қосық. Тер ашылған - таза ашылған, Хазар—Каспий теңизи. Эшк олсун—даңқ болсын. И. Ю.

БУЛАҚ

Сырбай Мәўленовке

Үстинен булт көшип атыр,
Жолаўшылар ишип атыр,
Ақ бөкенлер ыссыласа,
Ақшам келип түсип агыр.

Қуслар, қонып, ушып атыр,
 Қызғалдақлар өсип атыр.
 Ақ селеўдин айдарынан
 Жел сыйпалап есип атыр.

Кимлер ишип, төгип атыр,
 Кимлер мақтап, сөгип атыр.
 Жағасында жалғыз жартас
 Нар буўрадай шөгип атыр.

Шаршап келген биреў сонда
 Ат суўғарып шөлин басты,
 "Қайдан келген булақ бунда?"
 Деп тепкилеп турды тасты.

"Әй, сен биреў, жолыңды бил,
 Тебингенше таста турып!
 Көзин излеп булақтың бул,
 Не қыласаң бас қатырып...

Семей, 1977-жыл

СОВЕТ БАШҚУРТСТАНЫНА

(Қарақалпақстан әдебияты менен искусствосының
 Башқұртстандағы күнлериниң Уфада 1977-жылы
 июньде ашылыў салтанатында оқылған қосық)

Бахытлы елсең, башқұрт дияры,
 Жаралғансаң нурынан таңның.
 Россияның жақты жұлдызлары
 Арасында көрип қуўандым.

Мен сүйемен шын жүрегимнен
 Жаслық өмир, жаңа дүньяңды.
 Уллы Ленин өз қолы менен

Дүзген даңқлы автономняңды.

Мен сүйемен, гөззал Башқуртстан,
Жериңниң таў, тоғай, жылғасын.
Ақ Едилден ат секиртип турған
Салаўаттың шойын тулғасын.

Дослық, бахыт, шадлық бостаны,
Башқуртстан—алсуў таң ели.
Қарақалпақша ынтығып жаным,
Башқурт болып сүйемен сени.

Халқың қумар йошлы мийнетке,
Бийик мәқсетлерди гөзлеген.
Палыңды жеген аюлар да ҳәтте
Бал қуртының шаққанын сезбеген.

Мен де сондай излеп сөз палын,
Бийик липаларға минейин.
Палдай шийрин сөз тапсам, бәрин,
Туўысқаным, саған берейин.

Мейли, мени башқурт сулыўлары
Муҳаббаттың отыпа жандырсын.
Жандырсын да, Мустай Кәримниң
Жыр шәшмеси менен қандырсын!

Ноябрь, 1976-жыл.

А н л а т ы ў: алсуў-сулыў, бал қурты—нал хәрреси
(башқуртша) И.Ю.

САҤ БОЛ, СОВЕТ ТАТАРСТАНЫ!

(Татар әдебияты хәы искусствосының
Қарақалпақстандағы күнлериниң ашылыў
салтанатында оқылған қосық)

Қандай жақсы—"ниндәй әйбәт" болған,
Бизди излеп, тамыр қуўғаның!
Ат сабылтып келдиң алыс жолдан,
Раҳмет саған, туўғаным!

Кел, муртымды үйкеп муртларыңа,
Баўырыма басып сүйейин.
Көп болғанбыз сениң журтларыңда,
Құрметиңе бир бас ийейин.

Сайран етип Қазан артларында,
Шүрәлениң тоғайларында,
Сабантойда шәбәтә ышқында
Тырмасқанбыз бағаналарға.

Қәм суқланып Кама бойындағы
Индустрия жұлдызларына,
Ойлағанман, қудирет бар болса,
Усы шығар деп өзи сирә.

Уллы Ленин озал басында
Нуры түсип, бахыт берген ел.
Даңқлы Волга—Едил жағасында.
Россияның пайызлы панасында
Шалқып ғана дәўран сүрген ел!
Раҳмет саған, сениң жүзлериңнен
Көрдик нурын халық жүрегиниң.
Әтир суўы аңқыр кийимиңнен
Көк шөбиңниң, жер желегиниң.

Ырғалыўын болық буўдайлардың,
 Қайнаўларып даңқлы Қазаннын,
 Қарағайлы қалың тоғайлардың
 Хош иййсин, сылдыраўларын;
 Әнкейлердің аналық мийримин,
 Сәйдаш сазын, Тоқай жырларын,
 Кеўиллерди мәфтүн ететуғын
 Едил бойының сандуўғашларын
 Алып келдің бизиң елимизге,
 Ышқыңызда жаныўымыз ушын,
 Бир өмирге кеўил төримизде
 Шешек атып қалыўыңыз ушын!

Турмыс усылай шадлыққа толсын,
 Шын бахыттың сулыў бостаны,
 Жулдызың бәрха жоқары болсып,
 Саў бол, совет Татарстаны!

1980-ж.

Е с к е р т и ў л е р: шәбәтә—жөке қабығынан тоқылған башмақ геўиш. Сабантойда бийик бөрене—бағанга өрмелеп ким оны алса, сол байрақ алады. Жер желеги—жабайы құлпынай. Әнкей—ана. Сәйдаш—атақлы композитор. Саидуўғаш—булбил. (И.Ю.)

ТАТАРСТАН ЖОЛЛАРЫНДА

Гариф Ахуновқа

—Айтшы, көп жасаған тайнапыр емен,
 Бунша мықлы, саўлатлысаң не деген?
 —Қатты даўыллар көп шайқағаи мени
 (Батырдың гүресте бекисер бели).

—Айтшы, сен, ҳаўалы нарат-қарағай,
 Не деген бийик ҳәм дүзиўсең сондай?

—Бийикке умтылып өсемен мудам.
Дүзиў нийет бәрха миясар маған.

—Айтшы, суў бойында турған ақ қайың,
Не деген дилбарсаң сен айнанайын.
Сұлыў желбиреўди үйрендиң кимнен?
—Қазан қызларының ақ сүлгисинен...

* * *

Сениң кеўлиң мысал саўлатлы Қазан,
Едил бойларында турған берик қорған.
Мунарланып Сүйинбийке минары,
Жағысыңа аппақ толқынлар урған.

Таңда келсем, уллы жумыскер халық
Сени ақ қуў киби ортаға алып,
Әлпешлеп жүздирип өз айдынында,
Гигант заводларға енеди барып.

Ал мен рухсатсыз адамдай сонда,
Қалып завод дәрўазасы сыртында,
Кешке дейин есигиңди аңлйман,
Сени күтип Қабан көлдиң артында.

Ақшам келсем, бузбасын деп уйқыңды,
Қазан мың-мың жұлдызларын жағып тур
Булшық ети менен тикенли сымды
Үзген батыр шайыр сени бағып тур...

Айтшы, не ислейин, арзыўлым мениң,
Ышқыңа миясар болмағым ушын?
Өзим тутқын болып хәмириңе сениң,
Жүрегиңди жаўлап алмағым ушын?

Мың қосықтан бир қосығым егерде

Сениң жүрегиңе жол таўып барса,
 Бөлеп сени ләззет пенен жигерге,
 Гүлиңе муҳаббат жамғыры тамса,—

Едил беттен ескен желдей азанғы,
 Кеўлиңди тербесем, сандуўғаш қусым,—
 Темирләң хәм Грозныйдың Қазанды
 Жаўлап алғанынан зыят мен ушын.

* * *

Үйге келсе бир даңқлы киси,
 Айтамыз да биз мақтанамыз.
 "Үйимиздиң кут периштеси
 Зыят болды" деп шадланамыз.

Егер Қазан мақтанар болса
 Келген даңқлы қопағын санап,
 Тыңлар едн мақтаншақ дүнья,
 Аўзын ашып, тамсаиып ғапа.

Бул Қазанда кимлер болмаған,
 Ким туўылып, кимлер турмаған!
 Талай даңқлы жәхәнгир келип,
 Талай уллы шайыр жырлаған.

Бул шәхәрге кимлер келмеген!
 Петр патша бунда түнеген.
 Пугачевтан Пушкинге шекем,
 Бунда болған Толстой әкең.

Дүньяға даңқ жайған Горькийлер
 Кайнап писип усы Қазанда,
 Қыйын турмыс қамырын ийлеп,
 Зуўаланы үйренген бунда...

Қонақ етип күтип алғанда
 Хәзили бар айтар бул елдің:
 "Уллылардың бәри Қазанға
 Келип—кеткен... Сен жақсы келдің..."

Сонда уллы болмасаңдағы,
 Сен Қазанға келген гезиңде,
 Гүллеп бирден кеўлиңнің бағы,
 Уллы сезинесең өзиңди.

Өйткени Қазан—улықлар жолы,
 Шарапаты дәрьядай толы,
 Уллылықтың саматы менен
 Көтереди кеўлиңдн бирден.

Хәм сонда сен сүйсинип иштен,
 Мақтанарсаң қуўаныш бийлеп:
 "Ульяиовтың излери түскен
 Көше менен киятырман" деп...

Июнь 1981-ж. Қазан.

САБАНТОЙДА

Қара орман жийегинде
 Сабантойы қызыпатты.
 Ким өрмелеп бөренеге,
 Кимлер шөлмек бузыпатты...
 Көзиңди тас қылып таңып,
 Қолға сырық услатады.
 Алға—артқа айландырып,
 "Ур енди" деп тил қатады.
 Шөлмек пе деп берип салсаң,
 Сарт етеди жерге сырық.
 Таўып ура алмай қалсаң,
 Гүў күлисер хәмме турып...
 Шляпаны шыңғыттым да,

Мен ортаға шығып кеттим.
 "Бул ис қыйын емес дым да,"
 Деп өзимше қыял еттим.
 "Қонақ шықты, жол бериңдер:
 Көзин таңып, сырық бериң!"
 Деп ғауырлап қыз-келинлер
 Қойды алдыма шөлмеклерин.
 Жин шақырған дуғақандай,
 Турдым бираз собырайып.
 Оңға ағай, солға ағай!"
 Дер жигитлер сыбырланып.
 Сыбырлығы кулақ салдым.
 Зейин көзи менен серлеп.
 Сырығымды силтеп қалдым,
 Шақыр-шуқыр сынды шөлмек.
 Журт гүї етти қол шаппатлап,
 Радио мақтап кетти:
 "Өзи-шайыр, өзи-қонақ,
 Шөлмек бузыўға да епли..."
 Кестеленген ақ сүлгилер
 "Дурыс" дегендей желбиресер.
 Шағлап құлип қыз-келинлер,
 Бизге сыйлық белгилесер.
 Баратырман кейип иштен,
 "Ўай, хўждансыз" деп өзиме.
 Қызараман өз-өзимнен,
 Қарай алмай журт көзине.
 Себеби... көзимди менин
 Шала таңған еди сонда.
 Қонақшыллық ислетпес нени
 Бизиң татар туўысқанға!

Альметьев—Бүгилме, июнь 1981-ж.

РИММАҒА

Как хорошо: в стихах я не лгала...

Римма Казакова

Самалдың өтинде әскен ақ қайың
Қымтанып жалынбас боранға, селге.
Дауыл майыстырып шайқаған сайын,
Аппақ, тик аяғын нық басар жерге.

Жамғыр жауған сайын турар шөлиркеп,
Көк шауқым самалға ойнар жапырағы.
"Шаршамай гүресип, өмирди сүй" деп,
Жалықпай жасауға ол шақырады...

Римма, сен кешир мени, әзийзим,
Соң жазарман бул бир қосықтың изин.
Сени көрген ұақта биз түүе бәлким,
Сыншылар да тапбас нақ айтар сөзин.

Себеби, сен туўралы ким жазар болса,
Марапат сөз излеп хәлек болмасын.
Шағала асыралмас кетекке салса,
Сыншы қәлем шайнап, ойға талмасын.

Оннан көре, жан-жүрегін сызлатып,
Инсан тиршилиги менен аўырсын.
Ыссыларға күйип, суўыққа қатып,
Сол жекке қайыңның астында тұрсын.

Самалдың өтинде тұрған ақ қайың,
Жасыл бир тартары баста желбиреп,
Қыз жүрегі болып Россияның,
Сени мәфтун етер, кеўлиңди тербеп.

Сезерсең майысқақ, жиңишке қайыңның

Соншелли төзимли, өмиршеңлигин.
 Ҳаял тәғдириниң қыйынлықларын,
 Соншелли мийрибан, ырасгөйлигин.

Сүйсе сендей болып сүйсин өмирди!
 Сен сондай гедейсең, сен сондай байсаң.
 Алдаған шығарсаң көп жигитлерди,
 Бирақ қосығыңда ҳеш алдамайсаң.

Алдыңда бас ийиў—мақтаныш маған,
 Жулпыс Музаң шырай қоссын шырайға.
 Қарақалпақша үлкен раҳмет саған,
 Қарындасым "Қазақова Райма!"¹

18-март 1981-ж.

СОНЕТЛЕР (Эпиграмма)

Бир елде көп тилли улыслар жасар,
 Бәри-бир анадан туўылған яңлы.
 Адамлар "дослық" деп қушағын ашар,
 Кеўиллер сүт пенен жуўылған яңлы.

Ал, сиз екеўиңиз аразластыңыз,
 Душпан сиясатлы еки ел қусап,
 Шеғараға тикенли сым тарттыңыз,
 Ала бағана көмип, сақшылар услап.

Тасадан оқ атып бир-бириңизге,
 Инцидентлер болып турар арада.
 Жәбир етпей қысқа өмириңизге,

¹ Көрнекли рус шайырасы, Қарақалпақстан АССР ына хызмет көрсеткен мәдениет ғайраткери Римма Федоровна Казакова "Мен карақалпақша Райма Қазақоваман" деп ҳәзиллеседи. И.Ю.

Жарасар сызларма сиз тириңизде?
Яки сыйыса алмай кеп-кең дүньяға,
Сыярсыз ба тап тар қәбириңизге!

* * *

Саўлатлы гүмбез тур қәбирстанда,
Күн сүйип көк шырша бадия тасып.
Дәбдебели қәд көтерип аспанға,
Түрли ойға салар адам баласын.

"Бәрәкәлла! Мине, өлиге хұрмет"—
Деп сүйсинип қарар гүмбезге ҳәр ким,
"Қай заманның мүлки? Хан ба яки бек?
Алым ба, шайыр ма бул жатқан мархум?"

Ләхәт қазып атқан бирей нас атып,
"Қызық адамсыз" — деп мырс етип күлди.
"Бул—көкнаршы ғарры, жақында өлди.

Бул гүмбез—мийнетсиз пулдың мәслиги:
Ол ғаррынын улы көп жылдан берн
Бизде саўда базасының баслығы".

Базы бир адам бар, өлди дегенде,
Исенбей турасаң өз қулағыңа.
Абайсыз зәхәрли тағам жеген бе,
Машина қақты ма, тас қулады ма?

Жоқ, жоқ, мүмкип емес... Қалайша өлди?
Ғийледен шайтанды утар еди ол?
Нағайбил дус келсе, Мефистофельди—
Ибилiske үш мәрте сатар еди ол.

Егер жер астында болса хұкимдар,
Буны алып барған Әжелди боқлап,

Дер еди:—"Не бәле әкелдің, заңғар!

Әй, дозақ сақшысы, бол мынаған сақ!
Бул аўзыңнан кирип, артыңнан шығар,
Сәйтип бейишти де етеди қарап..."

Базы адамлар бар, өлди дегенде,
Исенбей турасаң өз қулағыңа.
Бир ғалетий боран қутырып демде,
Бастырып киргендей кеўил бағыңа.

Жапың ыршып түсер қылыш шабақтай,
Жақын-жуўық болмаса да ол адам.
Сәўбетин тәрк еткен әзийз қонақтай,
"Ай-хай, ийт дүнья" деп кеўлиң қаўсаған.

Инсаный зибаны болса Тәбият,
Айтар еди жаўыз Әжелге сонда:
"Ўақ-ўақ, әттегене! Қылыпсаң уят.

Қалай көзиң қыйды жанын алмаға!
Бул инсан өлими—маған қыянат,
Бар, апарып жибер жақты дүньяға!"

* * *

Мен, сөйтип, өлиппен. "Ақыйры қайыр,
Яқшы адам еди" деп журт апарар.

Есте қа ғандай бир сөз айтса шайыр.
Кимдур иштен соны гүбирлеп барар.

Духовой оркестр барар мөңиреп,
Халық деген жақсы ғой, өлини сыйлар.
Критигим келер изде монтеңлеп,
Биреўлер "ордени нешеў?" деп қарар.

Досларым көзинен жасы сорғалар,
 Душпаным басымда құрдай жорғалар,
 Қыймылы дым шаққан, дауысы патлы.

Абайлаң! деп табытымды қорғалар.
 Бирақ соңыра ол да ынжылып қатты,
 Майдансыз мәрт қусап салбырап барар...

ҚЫЙЫН ҲӘМ АҢСАТ

Актрисаның сахнадан кетиуі,
 Ҳәмелдардың аттан түсиуі,
 Парақордың "алмайман" деуі,
 Қыйын нәрсе усы үшеуі.

Ақмақларды мақтап сөйлетиуі,
 Тилиң менен жақсылық етиуі,
 Кисилерге ақыл үйретиуі,
 Аңсат нәрсе усы үшеуі.

РОМАНТИКА²

Қырқ ай қолда өскен кийик,
 Шөлдің ийсін алса турмас.
 (Нақыл)

Гузар жолдың ернегинде
 Қасарысып ыссы күнге,
 Ашық аспан жийегинде
 Уйып қалған булыт яңлы
 Бир гүжим тур самал аңлып.

² Поэмадан үзіндилер

Самал деген бийдәўлет те,
 Ыссылыққа жүрек егпей,
 Усыманнан узап кетпей,
 Ойнар гүжим саясында,
 Ағын суўдың жағасында.

Қараманға сапқан гүжим
 Көп заманның көрер жүзин.
 Саясында ашып көзин
 Отыз әўлад өнип-өсер,
 Гүжим турар, мезгил көшер...

Гүжим, гүжим! Ел сәнисең,
 Ағашлардың султанысаң.
 Ата-баба мәканысаң,
 Алты қанат үй үстине
 Теңгедей бир күн түсти ме!

Келешекти көзи шалған,
 Гөне сөздей есте қалған,
 Суймырық кус уя салған
 Байтеректиң өзисең сен,
 Жолаўшының хәзисең сен.

Шаңқай түсте түсип аттан
 Ким екен дем алып атқан?
 Шыны кәса, ақ набаттан
 Төгип дастурхан үстине,
 Бир яшулы отыр әне.

Жийрен бийе, көк қаназат—
 Арқанлаўлы тур еки ат.
 Машинаны жолға таслап,
 Мен хәм жетип бардым тезден,
 Сәлем—бизден, әлийк—сизден!

—Ҳа, яшулы, қонғай шайың,
Жолың оң болғай илайым!
— "Кел, шайыржап, айнанайын"
Деп биз бенен алысып қол,
Сыйпады ақ сақалын ол.

Ақ терлик кийиз тейинде
Ҳэзин бузбаған күйинде,
Отырғандай өз үйинде
Желпинер ол шайға балқып,
"Сөйле ата, сөйле шалқып".

"...Пәкизе бир кийик еди,
Кызым оны сүйип еди,
Үш жыл үйде жүрип еди,
Сол бийхазар шөл мақлуғы
Қапелимде болды шығын.

Жүрди генже улым онда
"Газ кәниниң" оқыұында.
Үстиртке бир барғаныңда
Елик ушлап келип еди,
Үкесине берин еди.

Сол қуралай кең шарбақта
Қызым менен өсти бағда,
Ойлар едим көрген ұақта,
Сәддақ, адам кеуил ашса,
Жабайы аң бауыр басқан.

Базда ойнар секек атып,
Гә муңаяр қарап жатып.
Қыз байғус оны жубатып,
Дизесине қояр басын,
Ҳайиұ айтар сыйпап, қасып.

Сөйтип ақлық қызым—Айым
Меқтебинен келген сайын
Ишпестен демлеулі шайын,
Кийик пенен ойнар еди,
Моншақ тағып сайлар еди.

Гүзлі-бәхәр жаныуарым,
Ербеңлетип қулақтарын,
Сыртылдатып туяқтарын,
Шөлди аўсап турар еди,
Самолеттен буғар еди.

Қызымның көз жасын қыйып
Жаталмадым үйге сыйып.
"Қырқ ай қолда өскен кийик
Шөлдің ийсін алса турмас"
Деген сөз барлығы ырас.

Сондадағы дийдар ғайып,
Балам турғансоң муңайып;
Мейли, журт көрсе де айып,
Излеп шықтым қызым менен
Жол сорассаң бизің менен."

Деп күлгенде ғарры сола
Гүжим артынан тууып ай,
Шыға келди бир қуралай...
Бек бол, шайыр, жүрегіңе,
Мурад берсин тилегіңе.

Аўпәрин! Бул кимнің гүли?
Әжинияз, Мақтумқулы —
Күншығыстың көп бұлбили
Сайрай-сайрай тәрип еткен,
Енди нәўбет бизге жеткен...

Шыбығындай шығыр талдың,
 Аяқ басыуы маралдың,
 Бул қызды туўған ҳаялдың
 Жан паяндоз жолларына,
 Пал қосылсын палларына.

Пәрийшандур жоқтай табы,
 Жүзинде сүттің қаймағы,
 Қолына тутқан кітабы
 Физика ма я химия,
 Бир бахытлы шайыр ма я...

Қызғыш алма суўын жыйып,
 Жүзине қойған ба қуйып?
 Жүп қарели күнге күйип
 Писип тур ма яки көз бе?
 Пери жоқдур буннан өзге.

Онсеккиздедур кемінде,
 Қара шашы аш белінде,
 Қарақалпақтың елинде
 Не сулыўлар жоқ, досларым!
 Көрсең кетер ықтыярың.

Аббаз аға айтқандайын:
 Я Сәнемсең, я Гүлайым...
 Мениң исмимдур Ибрайым,
 Ат сорасқан болмас айып,
 Кел, қарындас, танысайық!

Классиклериңнен қалмай,
 Ҳеш биринен үлги алмай
 Сүўретлерем сени, пай-пай,
 Тартынаман атаңыздан...
 Ел айлансын сендей қыздан...

Дәли халықдур шайыр деген,
 Сыр гизнемес кеўлиндегин,
 Нийетим — ғақ, сөзим — тегин,
 Кир жоқ кеўил сандығында,
 Деп жүрмең "бул антурған ба".

Сайраплап шөл далалығын,
 Атаң еслер балалығын.
 Кеўлиң сергип шамалы күн,
 Айланармыз ел ишине,
 Ал, мен — илхам перисине...

"Бүлбил ушса гүлге қонар,
 Ғазлар ушып көлге қонар,
 Кийик қашса шөлге барар,
 Жүр излейик кийигиңди.

Жаслық хәм гөззаллық — қурдас,
 Екиси хәм узақ турмас.
 Хәмире бол, кел қарындас,
 Излесейин кийигиңди.

Кызыл гүлдур қыздың жаны,
 Сен дүньяның рәўшаны,
 Надан екен шөл хайўаны,
 Кел излейин кийигиңди".

* * *

"Түйғын қуслар пәрли болар,
 Аңшы — саят серли болар.
 Хабар бериң, хәй яранлар,
 Бул жерден кийик өтти ме?

Ярыма мегзер жүзлери,
 Көзиме сүрме излери.

Жаўдырап қара көзлери,
Бул жерден кийик өтті ме?

Бәлент-бәлент таўдан асып,
Бизди таслап барар қашып,
Аяқларын сайлап басып,
Булманнан кийик өтті ме?

Ақтарарман дуз—даланы,
Дәртинен жаным жаралы.
Қапа кеўлимнің маралы,—
Бул жерден кийик өтті ме?"

* * *

Кел, сүйиклим, айып етпе,
"Опасыз" деп сайып өтпе.
Кийик туттырмас әлбетте
Бир жазым болғаннан кейін,
Өкинермиз соннан кейін.

Мен — жигит, сен — қыз болғансаң,
Бизди сергиздан қылғансаң,
Каршығадай қыяллансаң.
Еле хәм самалың патлы,
Дәўраның бар инабатлы...

Йош—ушқалақ, кеўил—берик,
Айланарман кетсем ерип,
Қуўдай мойныңды төңкерип,
Қулақ сал айтайын өзім
Сол қашауық кийик сөзин....

1961-жыл.

ШАЙЫР ҲӘМ ӘЖЕЛ

Б а л л а д а

Әжел қолға қара дизимин алып,
 Және кетти иске. Гүңкилдер иштен:
 "Смена жоқ, журттай курортқа барып,
 Дем алыў жоқ бизге. Не жаздым екен?"

Не тапсырса, ҳеш ғалетлик болған жоқ,
 Нақ бежерип жүрмен планлы исин.
 Асырай алмай атқан бала-шағам жоқ,
 Не сүргин десенши усы жүрисим!

Ҳәмме жек көреди. Жантасып кетсем,
 Врач шприцин ала жуўырар.
 Адамларды қыраман деп қаст етсем,
 Бири кеткен менен, оны туўылар.

Өлетуғын болдым әжелсиз" деп ол,
 Мәкеме баслығын сөгер сыртынан...
 Мине сөйтип, қаўын қосқа түсти жол,
 Бунда бир ғарры бар "деми таўсылған",

— Ұәй, ақмақ, усындай жерде де өлип...
 Машинамды бузды атыз-шеллериң.
 Жүр қане! Тоқсан жыл сен өмир сүрип,
 Енди не ҳақың бар дүньяда сениң?...

— Ҳай, ким өзи бунда желпилдеп жүрген?
 Шайға бир ҳәз етип терлеп жатқанда?
 Насбай шақшаны ал анаў белдеўден! —
 Деп ғарры ҳәңгирлеп бақырды сонда...

Кетти Әжел шопанларға дүздеги.
 Жас босана алмай жатты бир ҳаял.

Аңсат ғана жан алмақты гөзледі,
 Бирақ та вертолет парылдан дәрхал,
 Бир "қанатлы доктор" ушып келди де,
 Әжелди тез қуып шығарды үйден...
 Бул жерде де ис питпесин билди де,
 Кетти ол қалаға ашыұлы күйде.

Ғарры металлург жоқ бүгин — ертең де,
 Тауып алайын деп заводқа барды.
 Көз әйнексиз қарап алып маргенге,
 Ол жерде тас соқыр болыұдан қалды.

Қара дизимине крест қоялмай,
 Киятырса Әжел салбырап басы,
 Қан басымы артып, мәдары қалмай,
 Жатыр еди бизиң бир отағасы.
 Қуты-қуты дәрилер тур қасында,
 Рецептлер жерде шашылып жатыр.
 Сестра қыз гүзетип тур қасында,
 Жеңгей телефоннан қышқырып атыр.

Әй, дүнья! Қандай сақ адам еди бул,
 Өзин күтер еди қыз айнасындай.
 Хәптеде үш күн дем алар еди бул,
 Курортсыз жылы жоқ жүрген тасынбай.
 Жазатайым бир ис болып жүрер деп,
 Хәтте минбес еди самолетке де.
 Микроб—секроб жуғып жүрер деп,
 Үш мезгил әтир суұ бүркти бетке де.
 Кисиниң үйине барса нәбада,
 Өзй қайта жуұды кәса—шайнекти.
 "Форточка абайсыз ашық қалды ма"
 Деп тексерди кирген жайда әйнекти.

Я тоба, тағдирдиң дәлкегин қара:
 Алпыста ағайға кесел тап болды.

Әжелди көриўден қорқып бийшара,
Бир ийек қақты да, демде сап болды...

"Әне ис жүристи" деп Әжел күлип,
Еңсесин көтерип, әсте жөтелди.
Жөнекей жүз грамм тартып жиберип,
Суў бойында жүрген шайырға келди.

Ә ж е л

—Қо, шайыр, йош қалай?

Ш а й ы р

—Йош жаман емес...

Ә ж е л

—Мен— Әжел...

Ш а й ы р

— Хош, хызмет? Көрип тур көзи

Ә ж е л

— Бул адамлар неге өлгиси келмес?

Ш а й ы р

— Жақсы болса неге өлмейсең өзиң?...

Ә ж е л

—Фаусттай бийикке асыласаң сен...

Ш а й ы р

— Пәсликте гүйбеңлеў—саған берилген.

Ә ж е л

— Жұртқа — әсел, маған — өт қалтасақ сен.

Ш а й ы р Қәрре палын қорғар зәхәри менен...

Ә ж е л

—Омар Хәлям мақтап—мақтап шарапты,

Неге ишпей, гүлдиң түбине төкти?

Ш а й ы р

—Пурсат керек ишиў ушын арақты.

Шайыр әрман еткен өзінде жоқты...

Ә ж е л

—Қаў, қалай пурсат жоқ? Жүрсең ғой мине,

Бұлбул сестин тыңлап суўдың бойында.

Бул жерде не қарап жүріпсең қане?
 Қандай мақсет—әрманың бар ойыңда?
 Ш а й ы р
 (Ашшы мысқыл менен шайыр бир күлди.)
 — Бизде ат басындай әрман бар, жора:
 Өмир бойы жырласам да бүлбилди,
 Қандай құс екенін көрмеппен сирә...

Ә ж е л

—Және хәкислендиң... Бирақ, билемен
 Бүлбүл көриу емес сениң әрманың...
 Жасырмайман, өлгенше жек көремен
 Бир тайыпа адамларын дүньяның.
 Адамлықтың хәм өмирдің ең бийик
 Мәнисин соншелли ардақлар олар.
 Музға айланса да, өлсе де күйип,
 Мениң темир логикамды бийкарлар.
 Олардың өмирге деген ышқысы
 Жақынласам, жалын болып шарпыйды.
 Олардың өлимін "тағдирдің иси"
 Деу қыйын, вариантқа сыймас хәр қыйлы.
 Инсаният ушын жан берер адам,
 Жасындай жарқ етер, жулдыздай ағар.
 Дәрхал крест қояйын деп қарасам,
 Қара дизимде ол жоқ болып шығар.
 Ақыл менен алар шынлықты жаулап,
 Жаңартар инсанның гөне дүньясын.
 Жулдызға жол ізлеп, космоста зуулап,
 Өлсе де тастыйықлар өз идеясын...

Шайыр да ғозасы сол бир жаңғақтың,
 Оған пүткіл дүнья — өз ошағындай.
 Данте, Гете, Пушкин яки Бердақтың
 Мени кемситкени ядымда сондай.
 Нәсимийди табанынан тилгенде,
 Айтқан маған қанша ашшы гәплерин.
 Муўсаны мойнынан дарға илгенде,

Маған қарсы жазды "Моабит дәптерин".
 Адамның өмирге ышқын қастерлеп,
 Сен жырласаң, мен пушайман етемен,
 "Неге адам болып тууылмадым" деп,
 Кәсибимнен түңилип те кетемен...

Ш а й ы р

Жасауды сүйиудің хәм дөретиудің
 Бийик заңы менен ким өмир сүрсе,—
 Хәжети жоқ оған абай етиудің,
 Өлим ол ушып бир ескирген нәрсе.
 Сеп пәсликте аңлып, шубалып жүрип,
 Абайсыз аяқтан шаласаң оны.
 Аш көз қара құстай олжаңды бүрип,
 Ушардан ийилип аласаң оны.
 Лекин оның мәртлик иси—тау булақ,
 Астынан жол тауып сен басқан тастың,
 Ағар қадимгидей бийиктен құлап,
 Оны күтип алар қудиретли тасқын.
 Бул тасқынды бөгер күш жоқ дүньяда,
 Тауды жығып, қара буура бассаң да.
 Тууылыу, жақсылық—болмайды ада.
 Қандай қара күшке аұқамлассаң да ...

Алғыс қысты жеңген бәхәрге—жазға.
 Ушардан оқ жеген қос қанатларға.
 Түн бауырын тилип аққан жұлдызға,
 Шауып баратырып өлген атларға!...

* * *

Сол гезде гүрп етти мылтық дауысы,
 Бүлбил сести тынды, шайыр құлады.
 Дауыл уйытқып кетти, ушты көл қусы,
 Тау бауырында Әжел қашып барады...

Жуўырып баратырып оянып кеттим.
Ким ол? Байрон, Лермонтов па?—билмедим.
Хәм қызықтым оған, хәм шүкир еттим,
Өйткени, ол шайыр... мен емес едим...

Август, 1981-ж.

* * *

Гүзар жолдан шетте, тал саясында,
Мен жамбаслап жатып қосық жазаман.
Шымшықлар жуғырлап төбемде сонда,
Үйретисер қайтип жазыўды маған.

Қарсымда мунартып аўыл тереги,
Қасымда сыңқылдап ылай суў ағар.
Гүўлеп әлле қайдан самал келеди,
Ол хәм "былай жаз" деп үйретер маған.

Хәзир хош сезимлер урқанын жайып,
Уйқасып қағазға түскен ўақтында,
Хәш ким жазалмаған, сондай әжайып,
Қосық шығар еди сениң хәққыңда.

Не илаж! Сен жоқсаң. Енди қосықтар,
Шықпас қанша қәлем сүйреткен менен,
Самаллар, адамлар, хәтте шымшықлар
Маған "былай жаз" деп үйреткен менен.,.

МАҚТУМҚУЛЫНЫҢ ЖОЛЫНА

МУҢ ҚАЛМАС

Жаз қуяшы жайнап күлген шағларда,
Қара таудың қабағында тоң қалмас.
Опалы дос, сени көрген шағларда,
Көзде қайғы, көкиректе муң қалмас.

Дәўран атын минип келсе нәўбети,
Ел сүйген жигиттің тасар дәўлеті.
Инсанның инсанға артса хұрметі,
Гүлшанларда ашылмайын гүл қалмас.

Ийилген дарақта мол болар мийўа,
Пейли кең жигитке кең болар дүнья,
Кеўлиң сениң шалқып аққан бир дәрья,
Тар әйлесең сол дәрьяда суў қалмас.

Жигиттің хызметін хош көрсе ели,
Дәрпендире алмас ғыйбаттың пили.
Кеўил шаңын жуўса мириўбет сели,
Зейинлер ашылып, зәрре кир қалмас.

Ел исине йошландырса заманың,
Жарасықлы болар сүрген дәўраның.
Досларсыз паяны болмас дүньяның,
Ғешким оған еки туўып, бир қалмас.

БОЛМАСА

Құс баласы болып илинбес санға,
Бұлбилдің хошқауаз сеси болмаса.
Сазды шерткен менен келмес намаға,
Кеўилдің бир әндийшеси болмаса.

Әдет қалар бәлким, кәсийет қалмас,
Елге хызмет етпей жигит сыналмас.
Көп жасаған менен ақсақал болмас,
Парасатлы ақыл-еси болмаса.

Биреулер қартайса зийнети асар.
Елине сән берип, төрге жарасар.
Биреулер урғашы маймылға усар,
Мәзн адам сұйрет түси болмаса.

Кимлер жас қайтса да, ақылы толған,
Кимселер зуұқылдап тил-жағы қалған.
Атқа "шуұ" дегеннен басқасы жалған,
Жасы үлкенлик әўселеси болмаса.

Кимдур, тирисинде-ақ атын жоқламас.
Инсан болып, ишкен дузын ақламас.
Бержағынан құйған менен тоқтамас,
Аржағында бир нәрсеси болмаса...

Сентябрь, 1980-ж

ҒАЗЛАРДЫҢ ҚАНАТЫНДА

Қыйқыұлап қуслар тағы,
Сап тартып баратыр ма?
Кеткендей жаслық шағым,
Ғазлардың қанатында.

Екеұймиз көп қыдырған,
Суұлардың жағасында.
Екеұймиз көп отырған,
Таллардың саясында,—
"Ушыраттым улымызды,
Қыз бенен баратырған.
Көзлери менде емес,

Ғазлардың қанатында.

Көклемде келер қайтып,
 Бул құстар баратырған.
 Жаслық шақ қайтып келмес,
 Ол солай жаратылған...
 Сүйиклим, қайғыланба,
 Жылларға ара турма,
 Ғам-қайғың кетсин бәри,
 Ғазлардың қанатында.

1978-жыл.

* * *

Үйиңнің артындағы шоқ кендирликте,
 Услап алғанымда туұладың жылап...
 Сол бир кендир ийсин мен ендиликте,
 Ұеш бир әтир суўдан таппадым бирақ.

Түсте жатсам уйқы бермеди шыбын,
 Шаршыңды шештиң де, жаптың жүзиме.
 Сол шаршыңнан шыққан шашыңнын ийсин
 Ұеш бир әтир суўдан таппадым еле.

Бесик баласы бар үйге енгенде,
 Бир жыллы леп келер хәдден зыяда,
 Сүт татыған сол аналық ийсиндей,
 Әтир суў хеш қашан болмас дүньяда.
 Сентябрь 1980-ж.

ЯДЫМА ТҮСТИ

Сериңе дөнейин гүл жүзли пери,
 Ашықлық бәхәри ядыма түсти.
 Гошшақ жигит, арыў қызлардың ели,—
 Кегейли бойлары ядыма түсти.

Жигитлери хәр хызметке жараған,
Конақ келсе, қой сүйреген қорадан.
Алқымы ақ сүйек, хаслы қараман,
Кошадәс дуўтары ядыма түсти.

Тал киби таўланып, қуўдай таранып,
Аш туйғындай кыя бағып қаранып,
Ханатлас көйлеклер шықса доланып,
Кырғауылдың пәри ядыма түсти.

Иргеңди излесем еллер көринбес,
Өзин жүрген соқпақ жоллар көринбес,
Бизлер ат байлаған таллар көриибес,
Женгеңниң дилўары ядыма түсти.

Анасы алдында ийбенип қарап,
Атасын көргенде турдым албырап,
Бир дилбардың тулымшағы салбырап,
Қыз болған жайлары ядыма түсти.

Лақабын сорасаң аршан-тамғалы,
Яр жамалын көрип мийрим қанбады.
Ибрайым дер, хәсиретинде жанғалы,
Қайта бастан бәри ядыма түсти.

ОРФЕЙГЕ³

Шал, достым, гүңирентип тилла сазыңды,
 Шерт қыямет дәртли намаларыңнан.
 Эрман менен кеткен сәрбиназыңды,
 Бәри бир, қайтарып береалмас саған.
 Жаратыўшы күш бар бул тәбиятта,
 Ол өзи анадур, ол өзи доктор.
 Туў десең, тазадан туўар, бирақта,
 Әжелге оның хәм шарасы жоқдур.
 Тасқынлар тартылып, басылар боран,
 Кифараңнан шыққан сырлы ҳаўазға.
 Арзыўлыңды шағып өлтирген жылан,
 Басын тасқа урып ойнасын сазға...

Сен хәммеге таңсық жылқусы едиң,
 Ерке улы едиң гүл тәбияттың.
 Сен оның ең йошлы жыршысы едиң,
 Арзандасы едиң пәк муҳаббаттың.
 Гөззал Эвридика ышқында жанып,
 Арыў сайлап куштың шын перийзаттан.
 Талай киржағалар сонда қызғанып,
 Ығбал айдыныңа кесеклер атқан...
 Жузимниң суўынан шарап еткенде,
 Хәрким ишип, өзін қаҳарман сезер.
 Муҳаббат мәртликти талап еткенде,

³ О р ф е й—әййемги грек мифологиясындағы әжайып сазенде жигит. Оның сүйиклиси Эвридиканы жылан шағып өлтиреді, Орфей өз ярының жанын сорап, жер асты патшалығына сапар шегеді. Ол қараңғылық патшасы қатал Аид алдында өзиниң кифара атлы алтын сазын соншелли йошлы, дәртли намаларға шертеді, нәтийжеде мийримсиз хуқимдардың тас жүреги ерип, Орфейге ярын алып кетиўге рухсат береді. Бирақ айралық дәртинен сабыр-тахатын жоғалтқан Орфей жер астынан жақты дүньяға шығар жерде абайсыз шәртин бузып, артына қарап қояды, Сонда изинде ерип қиятырған Эвридика қайтадан әрўақ-көйлеңкеге айланып, көзден ғайып болыпты-мыс. (И. Ю.).

Көплер машақатлы санардан безер.
 Лекин сен безбедин азаплы жолдан,
 Кеттиң арзыулыңды сорап алғалы.
 Дүнья деп аталған түпсиз қурдымнан,
 Өттің сазың менен байлап дарғаны.
 Қатал Аид-қараңғылық патшасы,
 Тахтында тырп етпей сени тыңлайды.
 Сақал ушларына тамып көз жасы,
 Инсанлықтың абзаллығын аңлайды.
 Муҳаббат сазының күш-құдирети,
 Тас мийтин жанды да пордай үгитер.
 Хүкимдардан хәзир ыктыяр кетип,
 "Ярыңды әкет" деп рухсат етер.
 Бирақ бул бир сондай алдамшы ойын,
 "Пәлектің гәрдиши" десер лақабын.
 Қайтыу из болмайды жолында оның,
 Кәр етпес тилегиң, байлық, атағың...
 Тек те инсан әрманының тарынан
 Шарқана тағылған тилсимли сазың,
 Өлмеслик бабында бәслесип оған,
 Бийик хөнер күши сүрер лаўазым...

Айралық самалы ышқы гүлханын
 Үрлеп бир жандырса, сөндирип болмас.
 Әжел сазендениң алса да жанын,
 Муҳаббат намасын олтирип болмас.
 "Муўса сен яр" болып мин хәўижиңе,
 Дос жылап, душпаның пушайман етсин.
 Сазларың таралып дүнья жүзине,
 Алыс әўладлардың дадына жетсин.
 Шерт, достым, қыямет намаларыңа,
 Айралықтың үйи күйгей илайым.
 Мен хәм әрман менен кеткен ярыма
 Дийдарласып, тиллескендей болайын...

28-июнь, 1981-жыл. Москва.

ШОЙДАНИЯ

Шойдания атлы бир бағ бар еди,
Онда бир әжайып дарақ бар еди.
Сол дарақ астында көк скамья,—
Екеуимизге бир алтын тах бар еди.
Урыстан соң жоқ-жуқналық көп еди,
Хәзиргидей абаданлық жоқ еди,
"Қайта тиклеу" болды халықтың ураны,
Қууарға дүнья жоқ, кеуил тоқ еди.
Нөкис жаңа гүллеп шөл-баябанда,
Ғумшалар ашылып гүл қыябанда,
Өзимиз еккен бағ жаңа жетилип,
Мәрмер фонтанлар да жоқ еди онда.
Георгин хәм каннлер доланып бағып,
Панбарқыт ақшамлар жулдызын жағып,
Пайызлы кешлерде сайран етпеге,
Келер еди хәмме бул бағқа ағып.
Танца майданшадан оркестр жаңлап,
Кино, эстрада, кеуилли жән-жақ.
Балларға-әткәншек, қартқа-лекция.
Шайыр оқыр еди қосығын таңлап.
Айтсам сонда көрген хәлегимизди,
Бийкеши уққай деп тилегимизди,
Жанымызды жаллап қыз жеңгесине,
Кәбап етер едик жүрегимизди.
Таң атқапша сайран етип жүргенде,
Жолықпассаң бийтәртиплик дегенге.
Бүлбиллер де сада еди соныңдай,
Пулсыз концерт берер еди төбеңде.
Екеуимиз хәр кеште жапырақ жамылып,
Муҳаббат хәмирине үнсиз бағынып,
Базда таң атқанша отырар едик,
Бир жыл көриспеген яңлы сағынып.
Тил жумсамай, қас-қабақтан бағысып,
Отырғанда жас кеуиллер табысып,

Дүркиресип ылағындай кийиктиң,
 Сиңлилериң өтер еди шабысып.
 Көзлериң танадай жайтаңлап қарап,
 Бурымыңның ушын бармаққа орап,
 "Апам урысатуғын болды, жибер" деп,
 Айтсаңдағы кете алмадың бирақ.
 "Жаслық дәўран турғанында басымда,
 Сол бир ақшамлары мен ырасында,
 Ойламаған едим бахыт жөнинде,
 Бахыт өзи отырғансоң қасымда...
 Соныңдай гүл жаслық басыңнан өтсе.
 Болар ма ядыңа бир түспей кетсе,
 "Ай-хай, шайыр қартайыпты енди" деп,
 Мейли, жаңа әўлад күстаны етсе...
 Кеше кеште жолым түсти сол бағқа,
 Сени жоқлап азап шектим бирақта.
 Биз отырған жерде, скамьяда,
 Бир қыз-жигит отыр екен аўлақта.
 Ушырасыўға усы жерди сайлаған,
 Еки жастың бахты болсын жайнаған.
 Әлле бири бизиң баламызбекен,
 Түнде кетип, нерваң көп ойнағаң?...
 Өттим мөләл бермей еки балаға,
 Бағ усар қулаққа урған танаға,
 (Үй бийкеси-телевизор енеғар,
 Кеште журтты шығармайды далаға).
 Шықпаса шықпасын, қалай зорлайсаң...
 Өмиримше сен ядымнан қалмайсан.
 Шойдания! Жаслығымның бостаны,—
 Мың-мың ашықларға мөкан болғайсаң!
 19-июль, 1981-жыл

* * *

"Қыз дәўраны" атлы алтын тахтыңнан
 Түсип, қол усласып кеттиң биз бенен.

Жуп қумыры бир уя соққан ўақтында,
Қызығып қарадың мийрим жүз бенен.

Үй алдында өскен ақ талға олар
Уя салар еди шөпшектен құрап.
Базда талды шайқап бийдәўлет самал,
Мийнетин кўидирер олардың бирақ.

Айтқаның есимде сонда кўлимлеп:
"Булар усайды екен биз екеўимизге"...
Деп асылдың хәм де маған еркелеп,
Шадлы сезим ойнап гүлдей жүзиңде.

Сонда иске салып жўйрик қыялды,
Өз кеўлимде қурдым бир алтын сарай.
Хәм апарып сендей гөззал хаялды,
Төрге отырғызып дегенмен былай:

"Ал, шалқы, сўйиклим, бәри сен ушын,
Бәрше байлық, хәмме дәўранлар саған,
Қудайдың бир еписиз қумыры қусын
Билмей салыстырып турыпсаң маған ..."

Иззет пенен кирип сен сол сарайға,
Мениң бай кеўлимниң патшасы болдың.
Турмысымыз шырай қосып шырайға,
Соқпағын басладық өмирлик жолдың.

Қуслар уя салып палапанлады,
Қанша бәхәр келип, көкледі таллар.
Көп ишинен бизиң үйди таңлады,
Жети журттан келген уллы мийманлар.

Иззет пенен атлап босағамызды,
Олар айтты "қандай байсаң" деп маған.
Хәм де шын кеўилден алғыслап бизди,

Дуға қылған Ғафур Ғуламлар саған...

Бундай ўақта нелер түспейди еске!
Өмир шынлығының жолдасы-әрман.
Енди биз отырмыз даўыллы кеште,
Көзлериң мүләйим, жүзиң пәрийшан.

Кирпик ушларың ләм қарасам байқап,
Әнекей, бир жұлдыз ағып та кетти.
Мына қара даўыл ақ талды шайқап,
Қумыры қус уясын бузбаса нетти!

Әне толған айды булыт жасырды,
Бузылысты қауа ырайымыз да.
Жүр, жаным, диземнен көтер басыңды,
Кетейик сол алтын сарайымызға...
27-ноябрь 1980-ж.

* * *

Кеўил аспанымда жұлдызлар сөник,
Ай да он төртінде толғанын қойды.
Қыяллар хәр түрли муқамға дөнип,
Жоқты-барды әрман қылғанын қойды.

Шағлап отырар едим тойларда бұрын,
Енди барып қалсам нәбада оған,
Қапталымда болмаса да бос орын,
Кеўлимде бир гүрси бос турар мудам.

Сол гүрси артынан келип қасыма,
Муңлы музам "жүр" деп әсте сыбырлар.
Хәм әкетип мени баспанасына,
Таң атқанша қосық жаздырып қыйнар.

Қыйнар ол жандырып жүрекгенемди,

Сениң сүүретиңе кирип доланып,
 Сүттей аппақ әрман болып сен енди,
 Узақлайсаң таң сәўлесин оранып.

Таң да атар, умыт болар жеккелик,
 Бирақ саўықтырып жан-жүрегимди,
 "Шайыр, шайға жүр!" деп еркелеп келип,
 Мойныма салмассаң ақ билегиңди.

3-август 1981-ж,

ПАЗЫЙЛЕТ

Дослар келди гүўлеп мен қуўанғанда,
 Тост айтып, шадлы саз шалды да кетти.
 Қуўанышымды берсем алмады сонда,
 Хәммеси өзиме қалды да кетти.

Қайғы таўы қақ желкеден басқанда,
 Дослар келди "муңайма— деп – ҳасланда"
 Арзан деңгенени аяқласқандай,
 Қайғымды бөлисип алды да кетти.

* * *

Бүгин еситкенди ертең көз көрер,
 Өмир жаңалықлар менен өрлейди.
 Хәтте қонақ күтиўлер де өзгерер,
 Дәуірлер дәстүрге ырық бермейди.

Бирақ бизиң халықтың шын инсанлығы,
 Басқа ис түскенде мийрибанлығы,
 Өли сыйлаўдағы бексултанлығы,
 Коммунизм тусында да елмейди.

* * *

Бас ушыңда отырғанда гүзетип,
 Сүйдим хәм сырғаңды қойдым дүзетип.
 Сонда мыйық тарттың шын мухаббатлы.
 Мен абайсыз уйықлап кетиппен қатты.

Келиспеген ўақта адамның иси,
 Әжептәўир болар көринген түси:
 Жол ортада аты өлген бир киси,
 Ер-турман арқалап жаяў келатты...

* * *

Аққуў қусқа тийди әжелдің оғы,
 Ақ ыйығын силкип өлди де кетти.
 Бийсәўбет азадан бузылып жубы,
 Дийдар көрмесликке қойды да кетти.

Қара тас үстинде аппақ мүсинде,
 Аққуўдың жатқанын көрдим түсимде...
 Бизди хайран етип гүл мәўсиминде,
 Дүньяға бир сулыў келди де кетти.

* * *

Дос яранлар үйли-үйине тарасып,
 Өзиң менен өзиң қалар гезиң бар.
 Баллар және "апам" десип жыласып,
 Жүректи қыйқалап атқан сезим бар.

—Қой, жылаўық болмаң... Шай қойың қәне...
 Ким ата-анасын байлап жүр белге...
 Бир сигарет шегип келейин және...
 Келгенсоң басқа да айтар сөзим бар...

* * *

Атың сүрингенде ақылдан саспа,
 Тур да шаңыңды қақ, урма атыңды.
 Басқа ис түскенде сыр берме ҥасла,
 Жоқары тут ерлик инабатыңды.

Нәмартлер бундайда барып тасаға,
 Жүгинеди шарап толы кәсаға.
 Ғам-қайғы мәртликти жақтырмаса да,
 Өмир жақсы көрер мәртлик затыңды.

* * *

Кеште шаршап келип, кеп-кең үйимнен
 Кеўлим отырарға орын таппады.
 "Өлмектиң изинен өлмек жоқ" деген.
 Еркек жаным бул нақылды жақлады.

Сөйтип, мақул көрдим талап еткенди,
 Бирақ серлеп көрсем өткен-кеткенди:
 Саған усағанлар таптырмас енди,
 Усамағанларға кеўил шаппады...

* * *

"Жаслық" вокзалынан шықтық басында,
 Талай мәнзнл бастық, жоллар рәўан.
 Сен қалдың "Айралық" станциясында,
 Мен айнаны сабап кетип бараман.

— Сабыр ет, жолаўшы!—дестилер бизге,
 "Әрман" станциясы барар жер сизге.
 Бул поезд бирақта қайтпайды изге,
 Келмес бир кеткенлер бизиң арадан..."

* * *

Биз екеўмиз еккен нәллер мийўалап,
 Қан жуўырды қандил сынап жүзине.
 Таң сәхәрде пискен алмаға қарап,
 "Ол болғанда еди" деймен өзиме.

Сенсиз келип жеткен биринши гүзде,
 Алма үзип бердим кишкенемизге.
 Сол қызалақ күлип қуўанған гезде,
 Ап-анық көринип кеттиң көзиме...

Август, 1981-жыл

* * *

Кепти мине жас топырағың,
 Сенсиз өмир сүремен енди.
 Бул жоллардың ендиги жағын.
 Өзим жүрип көремен енди...
 Қызық еди-аў бул жолдың басы:
 Бәхәр айы, бағдың арасы,
 Түнлерде де нур шашқан еди
 Ашықлықтың алтын қуяшы.
 Биз астында ушырасқанда,
 Тал да өзін бахытлы сезген.
 Жулдыз сығаласып аспанда,
 Самаллар да уйқыдан безген...
 Түслеримде мен ояў қалып,
 Өңимде түс көремен енди.
 Сағынышлардың отында жанып,
 Сенсиз өмир сүремен енди.

Мине жалғыз бараман жолда.
 Әлле қашап түс аўып кеткен.
 Гүзги қуяш алыслап, ол да—
 Қызыўы мол шағынан өткен.
 Жар басында жалғыз көгершин
 Неге ысық десем көзиме,

Жеккеликте ол қус та бүгін
Усап қалған екен өзиме.
Суу бойында турған қос шынар
Сонша неге саўлатлы десем,
Бир-бирине ес болып олар,
Жубын-жазбай турғаннан екен.
Мейли ҳешким жалғыз болмағай,
Дүнья жуптан дөреген енди.
Көлде қыслап қалған тырнадай,
Сенсиз өмир сүремен енди.
Алғысларым болмайды ада,
Бирге өткен дәўраның ушын,
Соншелли пәк, сонша азада,
Нур сәўлели болғаның ушын.
Көк думанлы пердесин жаўып,
Қашықлатар жыллар арасын.
Ұақыт деген ҳикметли тәўип
Емлер дейди жүрек жарасын.
Биреўлерди сен бе деп қалып,
Жасырынып еремен енди.
Жулдызларға қарап ойланып,
Сени сағынып жүремен енди.

Жол азығын қай жерде таўсып,
Қайсы жерге тартып несиби,
Кешке қалған жалғыз жолаўшы,
Қағар екеи кимнің есигин?
Өмир бәлким шаршап баратқанда
Булақ болып ағар алдымнан.
Сол булақтан ишип атқанда да,
Аңқам кеўип шөллермен саған.
"Мәнзил узақ еле" десең де,
Жалғыз жүрип келемен енди.
Сенсиз дәўран тилемесем де,
Сенсиз өмир сүремен енди.

16-июль 1981-ж,

ЖОЛ САМАЛЫ

Арғымақлар қан сорпа боп қансырап,
 Омыраудан ақ көбиги тамшылап,
 Ала шаңғыт уллы жолда барамыз,
 Заман келер атымызды қамшылап.
 Бир-биреўте аманласар пурса жоқ,
 Күлимлеймиз қайырымлы жансырап.
 Бәримиздің алдымызда бир мәқсет,
 Хәр кисинің басында бар сан сорақ,

Бул қыйын жол, белеси көп дөңасар,
 Кең көгилдир дүньяға көз қамасар.
 Жер қайысқан қалың туяқ дүбири
 Атар таңнан батар күнге уласар.
 Хеш пурсат жоқ, сәл тынығып, тоқтауға,
 Жол қойылмас албаўлықты ақлауға.
 Серт айтқанбыз: жүзимиз шаң болса да,
 Ар-намыстың тазалығын сақлауға.

Ат езиўин жыртса темир аўызлық,
 Биреў аңлыр "алсам—деп—бир баўызлық".
 Биреўлер дер: сумлық ғой бул оянған
 Инсап пенен Хұждан деген жаўызлық.
 Татлы түслер көрип жатқан жеринде,
 Ким турғызды бул екеўди бүгинде?
 Сәл оянса шарап берип, саз шертип,
 Қойып едик уйықлатып бағ төринде..."

Бир мәнзилге жетиўге журт талабан,
 Ағып барар жер қайысқан аламан.
 Шаң суўырып, көз аштырып қаратпай,
 Пәтли самал аттың жалын тараған.

"Қайсы жерден изге қайтар екен?" деп,
 Биразлар тур көз астынан қараған.
 Қаңылтақ ер ғайзап тиркис тақымды,
 Көп ишинде мен де кетип бараман...

Атлар келер ақ көбиги тамшылап,
 Заман келер атымызды қамшылап.
 "От басында тынығып кет, шайыр!" деп,
 Шақырады Поэзия—шамшырақ.
 Шайыр байғус аўсадағы аңсары,
 Кетип барар еситпеген жансырап.
 Музам сонда тоңқылдар от басында,
 "Дым құрыса кетпеди аў—деп—хал сорап".

—"О периштем, шайырлық йош арыўы!
 Көрмейсең бе ат күш бермей барыўын?
 Айланарман суўыған соң азырақ
 Ер ғайзаған тақымлардың қарыўы".
 —"Олай болса, бар кете бер ағымда,
 Ендиликте мени излеп, сағынба.
 Жалынлаған жаслық отың сөнген соң,
 Неме емсең пенсионер ўағыңда..."

Февраль, 1985-жыл.

СӘЎБЕТЛИ АҚШАМ

Ә. Нураддинге.

Тал астын тазалап төсек сал, жора,
 Ол жер өз алдына қаўалы болар.
 Үш көпшиктің бирин өзиң ал, жора,
 Еккиси қонаққа даўайы болар.

Сенсиз кеўлим бөктергиси аўық-ты,

Дослар гурриңлескен ақшам заўықлы.
Бүгин құрдас асқан түйе таўықтың
Жүўери гүртиги мазалы болар.

Гәпке шорқақ, быдым-быдым келесең,
Бирақ сөзге терең мәни бересең.
Қатынға сүйкенбей жүрсең өлесең,
Сондайда арқаңның қозары болар.

Сөз айтсаң гәпинди балтадай саплап,
Күлиўиң бар ықлас пенен ҳалласлап,
Кәтқудалық етсең әкеңе усап,
Шешеңе де тартқан таманы болар.

Бесжап бойы балалықтың мәканы,
Табанларда бир соқпақтың тикени.
Жаста—урнықыр, ҳәзир—тек тил екени,
Буннан Улбийкеиң хабары болар...

Өмир сүрип бул ғәниймет дүньяда,
Дос арттырғанлардың бахты зыяда.
Бирақ сениң орның бөлек оғада,
Дослардың да жақсы-жаманы болар.

Жигит қамшы басып жүрмел торыға,
Шыққанда атланып дәўран жолына,
Дос зәңгилес толар оңлы—солына,
Узақ айдасары шамалы болар.

Биреўлери жолыңда жан өртеген,
Хошемети жумсақ жоңышқа гүлтеден,
Ет байлаған сайын ығбал мәртебең,
Күнлеп иштен күйип азары болар.

Биразы адымын абайлап басып,

Дәулет жүрип турса, қушағын ашып,
Сүринсең зып берер қайыстай қашып,
Түлкиси бар жердің сағалы болар.

Бири өттің суы түскен тағам-ды
Исин көріп көп устарман жағамды...
Сөйтсе де, "яр-дослар" деген қоғамды
Жаманласаң қатты зыяны болар.

Күтимин бермесең дақыл дәнлемес,
Өзіңнен де бардур, олардан емес.
Тириде бир-биреу қәдириң билмес,
Айта берсең түрлі таманы болар...

Ақшамлассам дедим, кеулим сағынды,
Унатарман олпы-солпы жағыңды.
Билесең ғой баратырған ағымды,
Енді тек дурыс сөздің заманы болар.

Басқаларға жақсам дийип мен йошып,
Көптен берман түрлі муқамға қашып,
Сен сүйген жолларға жазбапбан қосық,
Бұның да бир күни сорауы болар.

Ал жора, айта бер, тыңлайын сени,
Ауылға келмедим бираздан бери.
Хәуиж алып қайта қурыу ислери,
Ис пенен сөз, хұждан сынауы барар.

Халық әдил қууатлап бул сиясатты,
Шынлық жолбарысы оянып қатты,
Өтириктің өрелерин қулатты,
Менменликтің енді зауалы болар.

Ауылда өзгерис бар-ды бир қанша?
Салынды дейсен бе совхоздан монша?
Ауа, көп кирледик, жуўсақ та қанша,
Бирден ағарыуы шамалы болар...

Көптен бул ауылда аға болмады,
Елтири тон десек жаға болмады.
Көбиси қийлесиз хызмет қылмады,
Мүмкин ендигилер саналы болар...

Ғәреметти мәзи басшыға артып,
Сизлер хәм жүрсизлер шөпдейин қалқып.
Биз де "шайырмыз" деп Нөкисте шалқып
Жүрмиз. Хәмме буған гүналы болар.

Сууымызды байлап, шөлге ашқанша,
Теңиз қайтып, бизди таслап қашқанша,
Ұарқ-шарқ пенен қол шапатлап биз сонша
Бийпарұалық енди хазары болар.

Адам пейли азса құрғын турмыста,
Көтере шан-шәўкет, дәстүр қуўыспа,
Ел енбегин емиў, пара алыспа,
Мийнетсиз байыўдың ылаңы болар.

Жәдигөй жылпылдап түсимли жерде,
Дүмше молла болып шомпыйды төрде.
Жаңаны қуўатлап, күтпеген жерде,
Ескиликтің егиз туўары болар.

Уллы халық ағамыз рус елаты,
Дәстүри хазарсыз, зор инабаты.
Бизиң үрип-әдеттің хәр салтанатын
Артсаң қырық ешектің обалы болар.

Қамшысын умытып кеткендей дүзде,
Бизиң көп жигитлер жууырар изге.
Хәмме алға шулғып баратқан гезде,
Бул ислердиң елге зыяны болар.

Хабарың бар дәуир көз қарасынан,
Төбеңе нәзер сал тал арасынан!
Жулдыз ағар дәрья киби тасыған,
Заманның сондай кең гүзары болар.

Өмир өтер, биз қалармыз жасқада,
Жулдызлар сәўбетин бузбас ҳасла да.
Бул турмыстың күн көристен басқа да,
Руўхый ләззети мазалы болар.

Иззет-хүрмет сақлап киси кисиге,
Ҳадал мийнет жумсап халықтың исине,
Ҳийле қылмай хұждан тәрезисине,
Жасаўдың биймиллет дәўраны болар.

Атлар киснеп, тай тебистиң жумсағы,
Аркашта отлаған шағын қумсады.
Балалық шақ—пәк хұжданның тымсалы,
Соңыра ҳәр кимниң өз гүзары болар.

Дослар аңсап келип курғанда бәзим,
Дым пәкизе болды бул берген ҳэзиң.
Тепкири бир сүйем ата қоразың
Шақырғанша гүрриң қызары болар...

Апрель, 1987-жыл.

ТӘЖИРИЙБЕ ТАМШЫЛАРЫ

Төртликлер

Адам кеўли—жолда өскен көк емен,
Саясы мол, булақ ағар қасында.
Түрли тыйық пенен, түрли қол менен
Автографлар бар жазылған онда.

Дүзиў ағаш ел мәпине керекли,
Шаўып алып, жайға басар сонлықтан.
Журт айналып өтер қыйсық теректи,
Кыйсық ағаш узақ жасар сонлықтан.

—Таўдың қара тасы! Жылайсаң неге?
Ким сени ыдыратты, ким қапа қылды?
—Тас баўыр биреўлер жаңа бул жерде
Биреўди аямай тас пенен урды...

Дүнья аз ўақтында бәрине жетер,
Инсап пақыр азға қанәет етер.
Дүнья болған сайын Нәпси деген ийт
Шынжырын жулқылап, қутырып кетер.

Ақылға уғрас келмес бул үлкен дүнья,
Айы, күни хәммелерге тең дүнья.
Инсан пейли тарылғанда бирақта,
Еки адамға тарлық етер кең дүнья.

Апат келтириўши қураллар жасап,
Бағындыра алмаў мүмкин адамды.
Ғазарсыз кишкене қалем менен ақ
"Жаўлап" алыў мүмкин пүткил жақанды.

Бир гезде ўақыттан арзан нәрсе жоқ,

Вокзалда отырсаң ҳеш ўақыт өтпес.
Бир гезде ўақыттан қымбат нәрсе жоқ,
Поездға минерде бир минут жетпес.

Көрдим Монамахтың музейде бөркин.
Ол дым аўыр дейди (дурыс шығар бәлким).
Бирақ оны, мойны сынып кетсе де,
Бир кийиўди әрман етеди ҳәр ким...

Астан-гестен ойнап болса балалар,
Ҳәр затты орнына қояр аналар.
Сол сыяқлы, кимлер дана, ким шала,—
Тарийх бәрин орны-орнына қояр...

Уқтым сени тилиң басқа болса да,
Мәселе тилде емес, бәлким—кеўилде.
Базда қарақалпақша сөйлеп турса да,
Биреўлерге түсинбеймен өмирде...

Ислеменген басты қыйнап терлеме,
Атларға урмасын ешектің шаңы.
Алма түскен менен ақмақ геллеге,
Ашыла бермейди Ньютонның заңы.

Коңысы болып жасар тил менен қулақ,
Бири бирин онша жақтырмас бирақ.
Тил айтар: "Билемен, мени сүймейсең",
Қулақ айтар: "Оғыры көп сөйлейсең..."

Халықтың жүрегине барар соқбақты
Тапқанлар силтеўиш белги қақбапты.
Машақатлар шегип, сол соқбақты мен
Таў, дүз қоймай еле излеп жүрипбен...

Каралық тилеймен хәмме қазанға,
 Қаралық тилеймен қара көзлерге.
 Жасыллық—жапыраққа, қызыллық—қанға
 Адам кеўли, ақлық тилеймен сизге!

Шерт, башқурт, сыңсытып қуўрайыңды сен!
 Дүз самалы, шопан қыялы менен
 Сырласқан усы бир қодирең шөптен
 Басланар күдиретли Моцарт хәм Шопен.

Хәмме ағзаң тозар, тил тозбас бирақ,
 Мүшелердің мықлысы тил дер едим.
 "Тилим аўырды" деп докторға қатнап,
 Укол алып жүрген адам көрмедим...

Хәр кимнің өзінше өлшеў тасы бар,
 Салмағың ол тасқа туўры келмейди.
 Жеңил қелсең, ол күлиўге асығар,
 Аўыр келсең, жақтырмайды, күнлейди.

Кеўлиңнің өзінде қуяш болмаса,
 Көктеги күн оны жылытпас хасла.
 Кеўлиң суўық болса, ыссыларда да
 Кимдур биреўлерди тоңдыра баслар.

"О адамлар, мен сүйемен сизлерди!«
 Деп бираз шайырлар тынышлық бермес.
 Фучик дар астында айтқалы берли
 Бул күдиретли сөз қайталаўды көтермес...

Ошақ басы сөзлер—тарқатар шерди,
 Тил хәм қулақ оған иштейли сондай.
 Ошақ басы сөзлер—мәрт жигитлерди
 Базда айнытады нилдин суўындай...

Мен мәзи шайырман. Уста болып я
Имаратқа бир де гербиш қоймайман,
Бирақ салып питилмеген бул дунья
Тек гербиштен турмайды-аў деп ойлайман.

Бир жақсы адамға күнде иркилип,
Сәлемлесер едим. Көрмедим бүгин...
Сондай кимдур биздидағы бир күни
Бул жолдан табалмай, жоқлаўы мүмкин...

Қумырысқаның инлеўинде сыр бардай,
Пирамида салып атқан қуллардай...
Негедур мақтаныш бийлеп жанымды,
Жақсы көрип кеттим өз заманымды.

Өмир кітабы! Көп жериңди түсинбей,
Сезип жүрмен шала оқығанымды.
Алгебраның қыйын мәселесиндей,
Көп саўал қыйнап жүр енди жанымды.

Қула дүзде партаў ашып атырған,
Бульдозершилердиң вагон-қосында,
Муқабасы май-май болып жатырған
Бердақтың кітабына қызықтым сонда.

Базда-базда бул қызықлы дүньяға
Уллы адамлар да келип кетеди.
Журт жыйылып орнын басалмаса да,
Бир адам орнына өлип кетеди.

Мийўадан қайысқан шабдал шақасы,
Саған бас ийемен, қызығаман мен.
Мийўалаўдың сырын сеннен шамасы

Үйренсем, тең-тайсыз шайыр боларем.

Жат журтларда өлди Овидий Назон,
 Ұатан айралығы шайырды жықты.
 Зер я гәўхар емес, қалтасынан соң
 Түйиұли бир қысым топырақ шықты...

Әзелден дүньяның иси арасат,
 Патша—патшаларға келтирер апат.
 Тек сени әййемги алтын тахтыңнан
 Тайдырарлық күш жоқ, гөззал Мухаббат!

Базардан биреўди қыдырғанымдай,
 Мен өзимди гейде излеймен тынбай.
 Базда өз-өзимнен кашаман зымырап,
 Қашып қутылмассаң өзиңнен бирақ.

Самал гүўлеп, булақ ағып қасында,
 Кекилик қалғып кетти түн ортасында,
 Түлкиниң аўзында кеткен жубайы,
 Және қайтып келди түсинде сонда. . .

Қызғаныш үш түрли иреңге ийе:
 Қара иреңи—душпаныңның пейлинде. Қызғышы—
 дослардың күншиллигинде,
 Ақ иреңи—басқалардың бәрінде.

Суўыған адамлар—сөнген вулканлар,
 Үнирейген кратер олардың жаны.
 Кызықтырмас өзгерислер, заманлар,
 Олар енди "о дүньяның" адамы.

ЎАТАН

Хуқуёқы шекленбеген гөззал хўкимдар,
 Сен кимсең жаныма хўкимлик еткен?
 Биз тўёе, не уллы, дана шайырлар
 Сениң кимлигиңди айталмай кеткен.

Бунда не мёрдана халықлар жасар,
 Таў кётермес беглик инабатларын.
 Бирақ сенсиз олар—қанатсыз суңқар,
 Саған арнар қайнар муҳаббатларын,
 Хэм сеннен қўдиретли күш-қуўат алар.

Мийнеттен, ақылдан даңқ-абырай алған
 Бунда жасар не-не уллы адамлар.
 Бирақ бирер наймыт қол қатса саған,—
 Шақырсаң, "лэббай" деп, жуўырсып олар,

Кими аттан, кими тахтынан түсип,
 Айыплы баладай алдыңда турар.
 "Ўатан" деп отларға түсип хэр киси.
 Мылтықтың аўзына қас қақбай қарар!

1979-жыл.

МЕН ҚАЛАДА ОҚЫҒАНДА

Сабақтан кеш шығар едик,
 Мен қалада оқығанда.
 Күн бата аўылдан келип,
 Кўтер еди анам сонда.

Пахта завод дийўалына
 Сўйенип ол турар еди.
 Пўткил дўнья қыялына

Мен деп жолға қарар еди.

Төбемди хәр көрген сайын,
Бир жыллы сөз айтады ол.
"Шаршадың аў, айнанайын"
Деп басымнан сыйпады ол.

Кайта туўғандай қуўанып,
Алды-артыға қарамай ақ,
Қараңғыда қарыўланып,
Барар едик жалаң аяқ.

Ийт көринсе қарсымыздан,
Қорықпағанға усар едик.
Адам шықса алдымыздан,
Жолдан шетке қашар едик...

Енди базда машиналы
Өтсем зуўлап сол кәрадан,
Желбиреп ақ орамалы,
Мени күтип турар анам.

Хәм төбемди көрген сайын,
Қуўанып қол былғағандай.
"Шаршадың-аў, айнанайын!"
Деп басымнан сыйпағандай.

Март, 1987-жыл.

ИСЕНИМ

Гүмбирлиси алыс полигонлардың
Ақшам дөңбекшитип континентлерди,
Үркитер үмитин атар таңлардың,
Келешекке беккем исенимлерди.

О садық Исеним—қанатлы тулпар,
 Сениң жүйиткип шабысыңды сүйемен.
 Үйириң қай тауда хәзир, жаныўар?
 Сен жазым болғалы излеп жүр ийен.

Сен шылбырды үзип қашқалы бери,
 Кара тас артында жүр сени бағып
 Гүман хәм шубхәниң аш бөрилери.
 Ұркип киснедиң де, кеттиң ылағып...

Сенсиз—паядаман жолы өнбеген,
 Көп асыў бар, —жаяў қалай асарман?
 Жаңа бийиклер бар "ушып кел" деген,
 Қанатсыз қус болып қалай ушарман?

Бир—бирейге деген беккем исеним,
 Атсаң хәм қанатсаң сен адамларға.
 Тайғақларда таймас табаның сениң,
 Солдаттай садықсаң қыйын жолларда.

Сен болмасаң, — жылжыр аяқ басқан жер,
 Сенсиз—тек бүгин бар, ертеңлер—гүман.
 Сен сәўлеңди төгип турмасаң егер,
 Алда жол қатқалақ, таўларда думан.

Сен барда—қәтер жоқ, мүшкиллер ансан,
 Кеўил кептерине татыўлық уя.
 Көз астынан қарап, қобалжып инсан,
 Санап баспас еди аяғын дүнья.

Сен барда,—еллердиң дослық бағында
 Саз—сәўбет, муҳаббет тыйылмас еди.
 Алымлар атомды тапқан ўағында,
 "Буннан бомба соқ!" деп буйырмас еди.

Тынышлық—дүньяның мәқсет, тилеги,
 Ол гүреслер өтер үстиңнен сениң.
 Ҳақ нийетли инсаният жүреги
 Саған билдиреди бийик исеним!

О садық Исеним,—қанатлы тулпар,
 Жүйиткип шабысыңды сағынаман мен.
 Кайсы таўда отлап жүрсең, жаныўар?
 Шарқ урып излеп жүр жоғалтқан ийең.

Инсан кеўлиндеги жасыл отлақлар
 Ынтығып сағынар, шақырар сени.
 Заман жолындағы тасқын булақлар
 Шербет суўларына қандырар сени.

Кел, мен сейислейин минер алдында,
 Өрсин кекилиңди қыздың қоллары.
 Гөззал келешектиң тың жолларында
 Жалыңды тарасын таң самаллары!

Октябрь, 1986-жыл.

ГҮЗ КӨРИНИСИ

Жыл қуслары интурист болып,
 Ҳиндстанға ушып баратыр.
 Теримши гүз әнжамын көрип,
 Атызларға қурды ақ шатыр.

Салқын лебиз енип желлерге,
 "Мийнет сүйгиш" насослар тынды.
 Атланысқа таяр пиллердей
 Комбайнлар сапқа дизилди.

Гүз бояды "намазшамларға"
 Ерик бағдың уша басларын.
 Шығыр таллар тынық суўларға
 Үңилисип тарар шашларын.

"Терим ушын бәри таяр!" деп,
 Мағлыўматлар кетти қалаға.
 Адам бармас бир атыз шәртек
 Қаңқыяды кула далада.

Ҳәзирше жүр қол теримшилер,
 Бул тек басламасы дескендей.
 Автобуслар кәрўаны келер
 Қала аўылларға көшкендей.

Дефолиация ўақтында өтти,
 Ашық—жарық күнлер көп болғай.
 Жолға шығар соқбақтан шетте
 Өлип атыр бир поща торғай.

Пахталықтан қурт излеймен деп,
 Өлген сорлы кеше уўланып.
 "Быйыл план зор болады" деп,
 Бригадир барар қуўанып...

Октябрь 1984 жыл.

БИР БАХЫТЛЫ АДАМ БАРАТЫР...

Телмирип қарайсаң айнадан сыртқа.
 Бир киси баратыр ғарбыз көтерген,
 Жалбыр жүнли ийти изине ерген.
 Сен айнадан үнсиз қарайсаң сыртқа.

Үстинде генетоз спорт майкасы,

Балағы түриўли, аяғы жалаң.
 "Қандай бахытлысаң өзиң, хәй киси!"
 Деп бақырғың келер айнадан оған.

Хәм ойлайсаң: бәлки ол хәзир шаршап,
 Лифтсиз бесинши қабатқа шығар.
 Баллар шаўқымласып әкесин қоршап,
 "Ғарбыз, ғарбыз!" десип оған асылар.

Хаялы нан кесип, қара чай демлеп,
 Жуўынған ерине дастурхан жаяр.
 Балалары жабырласып ғарбыз жеп,
 Телевизор көрип, ойнап отырар.

Оның бағ—хәреми, кең хәўлиси жоқ,
 Сыбаўшы ма яки сипсекеш пе екен?
 Дүнья қуўыў менен оның иси жоқ,
 Айлығы ушласбас айлығы менен.

Хаялы жүрмеген импорт гилемнен,
 Қызы апельсинди сортқа айырмас.
 "Пияда оқыўға қатнар кишкенем,
 Оған да машина ал" деп буйырмас.

Мийнет ырысқысын биймиллет татар,
 Хеш ким пара бермес пачкасы менен.
 Шийше банкаларға толтырып қатар,
 Ақшасы жоқ ийттиң астына көмген...
 Ар-намысын сатып, жанларын жағып,
 Минбеген ол тәкаббырлық тахтына.
 Хұждан деген киси есигин қағып,
 Бастырынып шықпас уйқы ўақтында.

Билемен, хәзир сен кеш әрман еттиң:
 "Бар атақ, мәртебе, байлығымды көп,—
 Сол ғарбыз көтерген жупыны жигиттиң

Дәуранына алмастырар едим" деп...

Телмирип қарайсаң айнадан сыртқа.
Бир киcи баратыр ғарбыз көтерген...
Қолға түскен аңдай жауыз көз бенен
Қарайсаң темир тор айнадан сыртқа.

Сентябрь, 1985-жыл.

ТАСҚА КӨГЕРГЕН ГУЛ

Адам адам болып тилге келгели,
Дәстанлар дөретип, китаптар жазып,
Өз-өзин түсинип болған жоқ еле,
Адам тастан қатты, гүлден де нәзик.

Инсан ийниндеги жүктің ауырын
Артсаң, асқар тау да ыңырана баслар.
Қус шоқыса Прометейдің бауырын,
Адам төзер, лекин төзбейди таслар.
Сол қара тасларды жарып бәхәрде,
Өскен гүлди қөрип жаның қулазып,
Мақтанып, елжиреп ойларсаң хәм де:
"Адам тастан қатты гүлден де нәзик".

Брестте тас ерип, темир таплады,
Соңғы демге дейин шайқасты солдат.
Карбышев музлады, Гастелло жанды,
Тәслим болғанда да тас пенен полат.
Бирақ мәңги тарийх тасына олар
Мәртлик оты менен кеттилер жазып,—
Бул жазылған бес сөз былай оқылар:
"Адам тастан қатты, гүлден де нәзик."

Инсан кеўлиндеги мийрим—шәпәәт
 Егер қуяш болса, тас гүллер еди.
 Ағар дәрья болса ышқы-мухаббат,
 Дүньяда шөл калмай гүлленер еди.
 Соңғы нанын берип өз жолдасына,
 Адам жығылады жүреги сазып.
 Жазсан арзыр оның қулпы тасына:
 Адам тастан қатты, гүлден де нәзик".

Дослық, мийрим ушын кең қушақ ашқан
 Бул заманда озық ақыл-зейинлер.
 От хәм суў, пал хәм уў табысты қашшан,
 Табысалмай атыр бирақ пейиллер.
 Олар Хиросима хәм Освенцимди
 Дүньяға таңбақшы ақылдан азып.
 Қыйраған тиршилик тахтына хәм де
 "Адам тастан қатты... "деп қоймақ жазып.

Кеўил—бир гөззал бағ, тәрбият етип,
 Татлы мийўасын жеп, аралаў мүмкин.
 Бир жыллы жүз бенен ўақтың хош етип,
 Бир жаман сөз бенен жаралаў мүмкин.
 Гүлленсин деп инсан кеўлиниң бағы,
 Бағман гүл егеди тәңирге жазып.
 Гүлди женшип кетер малдың туяғы,
 Ал адамның кеўли гүлден де нәзик.

Адамзат дүньяға келгели бери,
 Жақсылық-жаманлық ойынын ойнап,
 Кимлигин түсине алмай өзлери,
 Канша китап жазар басларын қыйнап.
 Адамзаттың минезлемесин маған
 Дәл, толық сүўретлеп бер десе жазып,
 Айтар едим халықтың нақылын оған:
 "Адам тастан қатты, гүлден де нәзик."

май, 1982-жыл.

ПӘЛЕКЛИ ҚОСТА ТҮНЕҮ

*Ұа жолаушы, уйқың қатты екен дым:
Жаслай. жатып, қартайғанда ояндың.
А.С. Пушкин.*

Таң сәхәрден жолға түсемиз және.
Уйқыңды питирип ал, жаным, қәне.
Жас уйқы тез қанбас.
Қарама маған,
Мен көп уйқлағанман өз өмиримде,
Уйқыңды гүзетер жұлдызлар шамы.
Қаныңдай ләззетли жаздың акшамы.
Қосбаққыш ғаррының гәпи таўсылмас,
Жыйнағанша усы палыз бақшаны.
Узамай ай батып, түсер қараңғы,
Дүз уйқысы емлер кеўил жараңды.
Мийзан түссе керек, ҳаўа тоңазып,
Жақсылап қымтайын пешеханаңды.
Түтинлик салғаным, Шылым шеккеним,
Және уйқысызлық атын жеккеним.
Сүрилмеген қыял,
Ойланбаған ой,
Жазылмаған қосықларым көп мениң...

Муҳаббат ҳәм қосық—азаплы әрман,
Сол еки есикте өлиўге барман.
Жол шаршатқан жас уйқыңды гүзетип,
Таң атқанша қосық ойлап шығарман.
Самал қосық пенен тыныс алғандай,
Жұлдызлар да қосық болып жанғандай.

Пүткіл әлем қосық дәрьясы болып,
 Руұхым арқалы ағып турғандай.
 Хәўлиртип, түнлерге урып таңымды,
 Халласлатып жүректеги қанымды,
 Сол дәрья бийрәғим дегиши менен
 Ийрим тартып геўлеп атар жанымды.
 Сонда мен өзимди шайыр сезермен,
 Кеўлим—сегбир тартқан бир ҳақ Бәзерген,
 "Малыма қарыйдар табылғай дә" деп,
 Жанға қысым қылып, шөлге төзермен.
 Жолларым қулазып, базда бос шығар,
 Гә усындай бир пәлекли қос шығар.
 Гейде гүлхан жағып жолдың шетине,
 Түнеп атқан бир сәўбетлес дос шығар,
 Жолшыға таптырмас бахыт бул әне,
 Каўышыў—ғәниймет, жол жүриў—бәне.
 Гүрриңлесип, көз илгитип азырақ.
 Таң сәхәрден жолға түсемиз және...

Алыста мунартар аўыл тереги,
 Таўықлар шақырып, ийтлер үреди.
 Тынған керизинен насос салманың
 Құрбақалар тынбай концерт береді.
 Түнге үңилсең кеўлиң хүрейленеди,
 Кирпишешен тысыр-тысыр келеді.
 Балларын қымтаған ана қолындай,
 Бийшеклерин қымтар қаўын пәлеги,

Хәкке шықылықлап табар сум хабар,
 Шық түсти маўжырап, ҳаўада ызғар.
 Самал ойнап үстин ашып кеткендей,
 Жалаңаш теңкийип уйқылар ғарбызлар.
 Аўыл сыртында яр күтсе интизар,
 Шолпан "уйқылап қалып" қылық шығарар...
 Қара шашың менен ақ билегиңе

Пешехана сыртынан ай сығалар.
 Сен оянып айттың: "Еле жатпадың.
 Болды, қыйнай берме қыял атларын...
 "Мен айттым: "Азырақ тамашалайын
 Дүзде таңның қулан ийек атқанын..."
 Әне, түнге таң гезеги аұысып,
 Жұлдызлар биримлеп түңлик жаұысып,
 Еситилер гейде палыз шетинен
 "Ғаррының "хайта-хайт!" деген даұысы.
 Қорықшысы сақ болмаса серлеген,
 "Қаұынның жақсысын сағал жер" деген.
 Сондай поэзия палызында да
 Усыған тәкаббил ислер бар деген...

Тәәжжүб қаласаң заманға қарап:
 Не деген кең сая, мийұалы дарақ.
 Жан аұыртпай оның жемисин терип,
 Көплер тили менен орып жүр орақ.
 Ким ис жақпас болса акылы зайыл,
 "Шайыр болып" шығар ғайыптан тайып,
 Еңбек пенен еккен пәлек өскенше,
 Ийт түйнеклер сырғыр урқанын жайып.
 Мәрт болсаң жулып көр...
 Боларсаң ақмақ,
 Тум-тустан шуұласар оларды жақлап.
 Атақ-абырай атын тартып алдына,
 Китаптарын басар алтынға қаплап.
 Тийип кетсең, айтар "кой, тиймеңлер" деп,
 Бақырар: "талантты қәдирлеңдер!" деп,
 Арзасына виза шегер ағамлар,
 "Китабын шығарың, жәбирлемең" деп.
 Жаұшымшық тийгендей пискен тарыға,
 Тапсып ақыл айтып тийер жаныңа.
 "Атшабары хәм Көкаман" дегендей,
 Өзлериндей жәхил сыншылары да...

Биреулері тынбай қәлем тербеген,
Өз жазғанын өзи оқып көрмеген.
Биреулері гегирдекке суў бүркип,
Озады деп жасларға жол бермеген.
Мақтымқулы, Бердақ келсе тирилип,
Усылар менен бир нәўбетке турылып,
Топламлары шықпай жаўрасар еди,
Баспахана планынан сүрилип...
Орсақы сөз айтып күлдирсе залды,
Сый-хұрметтиң зоры соларға қалды.
Көркем сөз деп шөлкем сөзди үйренген,
Мен аяйман аўылдағы балларды.
Салы арқасында суў ишсе шигин,
Алымлар гербицид шашады бүгин.
Исенбеймен: НТР жол табар деп,
Шайырлық атызын тазалайтуғын...
Яшағай таң атты!
Ояндың сен де.
Түндеги тар кеўил кеңейди демде.
Жақсы адам екен қорықшы ғарры,
Алғыс айтып, жолға түсейик енди.
Сен қасымда барда жоллар рәўан,
Руўхым жасарып, күш енер маған.
Гөззал арзыўлардың сырлы мәнзили
Сени алып кел деп меннен сораған.
Ол мәнзил мен ушын жулдыздай жырақ,
Әлбетте жетерсең сен оған бирақ.
Үмит, мириўбетли өмир жолында
Адам адам ушын әдиўли қонақ.
Қанша жол бар, ойға алмайық хасла,
Кеўил тасып ақсын жулдызлы йошқа.
Дүнья турар, дәўран өтер хәр кимнен,
Бир түнеп шыққандай пәлекли қоста...

Сентябрь. 1986-жыл.

* * *

Түни менен қырғауыллар шақырды.
 Узақ тентиредик аўыл сыртында.
 Қорықшы ғаррының гөне журтында
 Түни менен қырғауыллар шақырды.

Аншы қуўған арқардайын жуўырған
 Булыт артында барар ай көкти шолып.
 Екеўмиз барамыз: елден қуўылған
 Ертектеги еки ашықтай болып.

Гезенип турғандай ғыйбат садағы,
 Барамыз айланбай биз артымызға.
 Адамларсыз жасай алмасадағы,
 Адам адамлардан кашады базда...

Жипек леби менен жүзиңди желпип,
 Сени жубатады август ақшамы.
 Шегирткелер тынбай үшбөлек шертип,
 Жанды жулдызлардың бийхесап шамы.

Ел уйқыда. Салыкерлик тусынан
 Ескен самал ғана хүким сүреди.
 Ырғалған нар қамыс капелласынан
 Жан тербеткиш муңлы сазлар келеди,

Большой театрдың зер ложасында
 Отырған ханымдай сабырлы, үнсиз,
 Сен узақ отырдың мениң жанымда,
 Шаршаўлы ойларға шүмип кеўилсиз.

Самал айтты "сулыў, қысынба" деди,

"Налышқа шертбегил кеўил тарыңды.
 Ҳәр дайым келип тур усында" деди,
 "Кептирейин ессиз көз жасларыңды.

Билгир ҳәм тәкаббыр адамзат деген,
 Оның көп қылұасын жақтырмасам да,
 Бир гөззал иси бар "муҳаббат" деген,
 Соған тән беремен мен ҳәр қашан да.

Сүйген-айып емес, сүйилмек-ығбал,
 Қызғаныш қәлүени тырнайды гүлди.
 Мениң сазларыма қулағыңды сал,
 Бәлким сергитермен қапа кеўилиңди", —

Деп самал жағымлы елпилдеп есер,
 Руўқымызды бөлеп бир сырлы сазға.
 Инсан-тәбияттың перзенти" десер,
 Неге самал шенли болмаймыз базда?

Тыңлап көр, не деген мийрим онда бар,
 Жанға жағымлысын қәйтерсең оның.
 Ҳеш бир джаз оркестр, ҳеш қандай дуўтар
 Орнын баса алмас бул капелланың.

Оның қарапайым намаларында
 Бир де ғәлет сес жоқ үйлеспей турған...
 Түн бойы тентиреп аўыл сыртында,
 Жуўдық ҳәсирет дағын зейинге урған.

Өмирге қуштарлық қайта нурланып,
 Жубаттың, сергиттик кеўил пақырды.
 Түни менен нар камыслар ырғалып,
 Түни менен қырғауыллар шақырды.

Март, 1985-жыл.

* * *

Көп ғәниймет демлер бос қалар изде,
Булытларым жамғырсыз, таўларым қарсыз.
Аз-кем жасаў несип болмады бизге,
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Бийпул сөз булағы ағылар бунда,
Байғус Музам турар есик аўзында.
Бирге кетер едим мен алысларға,
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Олай дейин десем, бекинип аўлақ,
Жан хәзлигин бузбай, шаўқымнан жырақ,
Жазып атқанлар да қарық емес бирақ,—
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Негедур йош келмес шеткери журсем,
Шынар саясында қыяллар сүрсем,
Демек енди бизге жасаў жоқ билсем,—
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Февраль, 1987-жыл

ЖАҢАЛАН ДОСТЫМ...

Н. К.-ҒА

Журтқа айтпаған сырымды,
Айтайын саған, достым:
Заманың жаңарғанда,
Сен де жаңалан, достым.
Ескилик тозып барар.
Жаңалық—озық болар.

Өзиң жаңарып барсаң,
Өмириң қызық болар.

Арттырып айбатыңды,
Аяма ғайратыңды,
Жаңа топлымға қос,
Камшыла ғыйратыңды.

Жаңарған ұақта заман,
Жаңарсын сезим—санаң.
Жаңа жолды жатырқап,
Гөнеңе болма алаң.

Дүнья—дегишли дәрья,
Тынбай өзгереді.
Кеше еситкенди
Бүгин көз көреді.

Журт жаңа кийим кийсе,
Жаңала кийиминди,
Жаңала дәрқар болса,
Үй дәске, буйымыңды.

Тозығы жетсе, өзгерт
Тысыңды, астарыңды.
Бирак, жаңалай көрме,
Сен ески досларыңды.

Дос арттыр жаңа әўладтан,
Жатырқамасын өзиңди.
Лекин ески дослардан,
Бура көрме жүзиңди.

Жаңасы қызық, әўесек,

Жаңа дос жақсы болар.
 Бирақ та мендей болып
 Сени түсинбес олар.

Канша жасасаң, қасыңда
 Сүйген қосғарың болсын.
 Жаңа заманларда да
 Ески досларың болсын.

Жасаўдың қызығы жоқ
 Өзиңнен бөлек маған.
 "Хэй, шайыр!
 Келмей кеттиң ғой!..."
 Дегениң керек маған.

Сентябрь, 1985-жыл.

ХОШАДЭС

Т. Генжебай бақсыға

Ала мойнағыңды алып қолларға,
 Пәрлерин титиретип ушыр "Тарланды"
 Асырымы бәлент йошлы жолларға,
 Сүр мәрдана қағлап „Қара жорғаңды“.

Қулақтан тер алып, көсиле түсер,
 Гә хәүйжге минип, пәсине түсер.
 Қайта бастан гөне дәртим қозғалып,
 Ессиз балалығым есиме түсер.

Есимде аўылға бақсы келгени,
 "Шасенем-Ғәрипти" айтып бергени.

Бақсыны дәстанға салар алдында
"Қәне, баллар, барып уйықлаң!" дегени,

Геүйиш арасында, есик артында,
"Шыкпайман" деп жылап, ақыр соңында
Бир бахытлы бала уйқыдан қалып,
Таң атқанша бақсы тыңлаған сонда...

Мардыйған жигитлер, туяна қызлар,
Аяқ уйыса да, өтсе де ызғар,
Отырысын бузбай сәхәрге дейин,
Бақсы тыңлар еди уйып, енағар.

Хәүйижге мингенде сүйген намасы,
Қыйқыұын жеткизер жигит ағасы.
Бәракалла" деп ғаррылар ырғалып,
Жаслығын еслейди-аў билсем шамасы...

Бул күнде бақсының қайтқан дәўлети,
Эстрада, магнитофон нәўбети.
Үйден шықпай сайрап турар жер жақан,
Хәр заманның өз сазы, өз сәўбети.

Дәртли кеўил бийдәрт пенен ойнамас,
Таза бағда "гөне бүлбил" сайрамас.
Атларды қыйнамас узақ айдаўға,
Журт жыйылып енди бақсы тыңламас.

Оннан көре ойнап-күлгени абзал,
Кеште телевизор көргени абзал.
Мал көбейтип, таўық сақлап, пул таўып,
Барыс-келис пенен жүргени абзал.

Журтқа таңсық емес бул күнде бақсы,
Дүнья қуўыў болды кеўилдиң нақшы.

Той берип, пул жыйып жақын-жууықтан,
Улына „Жигули“ алғаны жақсы...

Басқа қуслар сайрар бағларда бизиң
"Саналы гелдиң" нен оянбас сезим.
Ғәрип сегбир тартпас Әлепшырұаннан,
Сәнемлер көшкіден тасламас өзін...

Ала мойнағыңды алып қолларға,
Пәрлерин титиретип ушыр "Тарланды".
Машина жүрмеген аўлақ жолларда
Сүрип-сүрип алғыл "Қара жорғаңды".

Кимселер хош көрмес, кимге жағарсаң,
Беглигиңди бузба, ынжылма хәргиз.
Бәлким сен ең соңғы бақсы шығарсан,
Биз хәм соңғы тыңлаўшыңыз болармыз...

Сентябрь, 1986-жыл.

УМТЫЛАМАН

Умтыламан жан-тәним менен,
Өмир, сени сулыў жасаўға.
Кемис жерлериңди толтырып,
Артық жерлериңди қашаўға,
Умтыламан жан-тәним менен.

Бир түп емен тырмасып өскен,
Жабайы шың жарқабағынан,
Бир сандыктас сақый тағдирден
Берилгендей сыйлыққа маған.
Жасыл жағысынан дәрьяның
Бақтым оған суқланып баста.
Нурлы тулғаң—сырлы әрманым,
Бекингендей көрдим сол таста.

Жас еменге таслап жип зәңги,
 Сол тасты мен тынбай қашайман.
 Жарқабаққа асылып мәңги,
 Сениң ышқың менен жасайман,

Алмас қашау, гранит тастың
 Ерегиси базда шаршатар.
 Ал төменде қутырған тасқын
 Мени аңлып гүркиреп жатар.
 Ашшы қуяш базда шөллетип,
 Мыс қазандай мийди теседи.
 Нөсер жамғыр базда селлетип,
 Қара дауыл самал еседі.
 Хәлден тайып мен қайсы күни,
 Алмас қашау түсер қолымнан?
 Ұақтым питип мен қайсы күни,
 Аш құрдымға қулайман қашан?
 Хеш пурсат жоқ оны ойланыу,
 Тынбай гранитти қашайман,
 Сени тас тутқыннан қутқарыу
 Ышқысында ғана жасайман.

Аспан бәлент, жұлдызлар сырлы,
 Сениң сырың шексиз соныңдай,
 Сулыұлығың сондай көп қырлы,
 Айқулақтың қубылыұындай.
 Машқалаңа төзермен не бир,
 Жумылғанша жуп қарар көзим.
 Мен билмеймен, хәй, сырлы өмир,
 Неткен перийзатсаң сен өзиң?
 Сүүретиңди хеш теңи-тайсыз
 Соғып шыға алмай қаларман.
 Алмас қашау менен абайсыз
 Бир жериңди шауып аларман.
 Заманласым, жеткиншеклерим
 Сонда турып сынап-минесер,

"Әттегене-ай, тап мына жериң
Келистире алмапты-аў" десер.
Деген менен тән берер маған,
Мийнетиме, инабатыма,
Қара тасты күйдирип турған
Мениң сенлик мухаббатыма...

Умтыламан жан-тәним менен,
Өмир, сени сулыў жасаўға.
Кемис жерлериңди толтырып,
Зыят жерлериңди қашаўға,
Умтыламан жан-тәним менен.

АШЫҚ СӨЗ

Пәтли самал шайқап ўақыт дәрьясын,
Жағысларға урар жаңа толқынлар.
Таза өзгерислер симфониясын
Бул түсимпаз дүнья қумартып тыңлар.
Жүрек хәўлирмесин, ушпасын қутын,
Өмир өзгерислер менен өрлеген.
Жасай бил өзиңди мәрдана тутып,
Үлкен мақсет, жаңа үмитлер менен.

Ким ол уллы ислер шаңынан қашқан?
Гүллендириў ушын жаңа дүньяны,
Теңизге бир тамшы суў апармастан,
Шөллерге бурғанбыз асаў дәрьяны,
Лекин марапаттың заманы өтти,
Ашық сөйлесилер жигитлер менен,
Жасай бил шынлыққа тик бурып бетти,
Үлкен мақсет, жаңа үмитлер менен.

Пахтаның ақлығы, нурдың пәклиги,—

Дийхан халқымыздың хұжданы таза.
 Оның мийнетинің машақатлығы
 Шынтлап жырланбаған ҳеш шығармада.
 Кимлер сол пәкликке қара дақ салып,
 Жалған даңқ-абырайдың жорғасын сүрген?
 Бөлекленген өзін жоқары алып,
 Майда мақсет, ғәррем үмитлер менен?

Хошамет сөз айтып бийик минберден,
 Шаңлы жолдан бағқа атларын бурды.
 Детсад салатуғын қарезетлерден
 Мәрмерлеп ганж ойып дачалар қурды.
 Жоқ сыйыр сүт берди қағазға ийип,
 Мағлыұмат отлады маллар падасы.
 Пахта пунктлерде отырды мықшыйып,
 Күндыз малақайлы ҳарамзадасы...

Қара көйлеңкелер заң тасасында
 Сыртқа шығып кетти нызам шегинен.
 Гәўхар жанып тилла жүзик қасында,
 Гарнитур жыйнады пил сүйегинен.
 Артық дүнья көз шығарар қашан да.
 Айтайық келгенде гәптиң ыңғайы.
 Ғарам дәўлет бахыт бермес инсанға
 Неге керек "қурбангүлдің сырнайы."
 Қәлўен өсти гүлдің туқымларынан,
 Үлкен исенимлерге болды ғылаплық,
 Енди ҳақыйқатлық толқынларынан
 Қырға шығып қалды сол "алтын балық"...

Мийнеткеш халық мәңги, әдалат мәңги,
 Мәңгилик ленинше инсап-қанаат.
 Нәпси қурбанына сабақ ҳәм тәмби,
 Бул кескин өзгерис—ашшы ҳақыйқат.
 Пәтли самал шайқап ўакыт дәрьясын,
 Урсын жағысларға жаңа толқынлар.

Таза өзгерістер симфониясын
 Бул түсімпаз дүнья құмартып тыңлар.
 Көп пенен көргенің уллы той демек,
 Келиң мәртлик, хұждан шақырған жаққа.
 Бахыт ушын жол жоқ халқыңнан бөлек,
 Алағада болмаң қыйсық соқпаққа.
 Атларды нық ертлең, ғошшақ жигитлер!
 Жоллар машақатлы, мәнзиллер узақ.
 Ең жақсы мақсетлер, жаңа үмітлер,
 Бул жолда бизлерге хәмдам болажақ.

Сентябрь, 1985-жыл.

ДИАЛЕКТИКА

Адамлар жаратар заман дегенди.
 Заманлар жаратар адам дегенди.

Таў басынан ағып түседі булақ,
 Көксин жаралайды бийиктен қулап.
 Хәм де мың машақат азабын шегіп,
 Қабырғасын таўдың таслары сөгип,
 Булақлар жыйналып бир сайға қуяр,
 Соннан пайда болар уллы дәрьялар.
 Үлкен суў сағасы—кишкене булақ,
 Сол айтқандай егер серлесек қарап:
 Адамлар жаратар заман дегенди,
 Заманлар жаратар адам дегенди.

Заманда кемис жоқ, әдалат заман,
 Еркін нәпес алып жасайды адам.
 Абаданлық дастурханы жайылған,
 Мениң өзим бул заманға қайылман.
 Аз-кем лийкини бар айтсам бирақта:
 Биз өзимиз жол қоямыз браққа.

Тоңып секириўдиң заманы өтти,
 Тойып секириўдиң мәхәли жетти.
 Он толғатып, тоғыз рет туўамыз,
 Жалаңаяқланып дүнья қуўамыз.
 Бәрин өзимизге бурғымыз келер,
 Қоңсымыздан жақсы турғымыз келер,
 Бир үйге бир хәўли тарлық етеди,
 Бир үйге бир машын азлық етеди.
 Хәр баланың сүрер дәўраны бөлек,
 Япон магнитофон, "жигули" керек.
 Биреўдиң биреўден қолларыда көп,
 План бежеріўдиң жоллары да көп.
 Бир көзге көрсетпей бир көзимизди,
 Биз базда алдаймыз өз-өзимизди.

Суў тартылса, таўда қардан көремиз,
 Не ис болса, басқалардан көремиз.
 Ал хаслында түп себебин қарасақ,
 Бәри өзимизден екен рас-ақ.
 Базда көрип турып көрмей қаламыз.
 Билип турсақдағы билмей қаламыз.
 Нәпси ийтиң ертип биз кейнимизге,
 Сумлық үйретемиз өз пейлимизге,
 "Шапкалар" қойылып бақа үстине,
 Сан күле баслады Сапа үстинен.
 Зат жағына хұждан тәрезисиниң
 Бармақ басып жеймиз қақын кисиниң,
 Жаксылар көп, жаман—қийлепаз келер,
 Журтты алдамаса пайда аз келер...

Таў басынан ағар есапсыз булақ,
 Көксин жаралайды бийиктен қулап.
 Ол булақлар қашпас кыйын мийнеттен,
 Тәбият анасы солай үйреткен.
 Тынбай ағар, ҳарып-талмайды олар,

Бир-бирине тәсил салмайды олар.
 Бири-бирин алдамайды өмирде,
 Бир-бирине кир сақламас кеўилде.
 Салқын саялардан хәзлик излемес,
 Өз басының рәхәтин гөзлемес.
 Кисилик жарыстырып, менменлик етпес,
 "Менсиз дәрья жоқ" деп қыялға кетпес.
 Жерге тиришиликтиң суўын таратар,
 Сол булақлар теңизлерди жаратар...

Адамлар жаратар заман дегенди,
 Заманлар жаратар адам дегенди.

Ноябрь, 1984-жыл.

* * *

Заман менен аяқ қосып жүрмесең,
 Кеўлиндегин қас-қабақтан илмесең,
 Шаңда қалып, ашалмассаң көзиңди
 Хәм шетке аларсаң кем-кем өзиңди.
 Озып кеткенлерге гийне етерсең,
 Кисиниң түйесин түйме етерсең,
 Қызғаныштан кең пейилиң тараяр,
 Ақ нәрселер көз өңиңде қараяр.
 Қызықтырмас дәўир өзгерислери,
 Жақпас басқалардың жақсы ислери.
 Сезим тыйығыңды кем-кем тат басар,
 Кайралмаған қазан пышаққа усар.
 Кеште узын көйлеңкеңе қарарсаң
 Хәм өзиңди үлкен адам санарсаң.
 Жүрек-баўыр деген жоқ енди сенде,
 Өкпеге айланған хәммеси демде.
 Өткендеги азын-аўлақ хызметин
 Бақаланбай атырғандай мийнетиң.
 Дүньяны тек жалғыз өзиң қурғандай,

Басқалар қасыңда қарап турғандай.
 Шурт минез боларсаң, түтип жүніңди,
 Мойынлап сезбессең өзиң миниңди.
 Дослар кеңес берсе, қорлап атқандай,
 Жорта бир нәрсеңди урлап атқандай.
 Сен—дана, басқалар бас емес, бөрик
 Неге сеннен ақыл сорамас келип.
 От басында өзиң билгиш боларсаң,
 Озып кеткенлерди сырттан саярсаң.
 "Шабазымлап" жүрген хаялың сонда,
 Шыдамы таўсылып, тийген соң жанға,
 Айтып салар журт айтпаған миниңди,
 "Өзиңнен" деп келтирер ол жиниңди.
 "Еселеп сөйлейсең кеселеп ишип,
 Онша не арақтың изине түсип?
 Өзиңдей пәленше жүр ғой қатарда,
 Ал сен мысал алтақтасыз ат арба,
 Сатырлайсаң, хеш ис келмес қолыңнан.
 Дос дегенлер хабар алмас халыңнан...
 "Деп тоңқылдар ийни келсе қашан да,
 (Хаял дурысын айтар жақтырмасаң да).

Ноябрь, 1984-жыл.

МИЛЛИОНБАЙ АЗАМАТҚА

*Қарақалпақстанда миллионыншы бала
 Азаматтың туұылыұына арналған
 митингте оқылған қосық*

Бизге ғәнийметдур тез өсип-өнбек,
 Келешектиң ығбал гүллерин термек.
 Қандай жаксы, ақ бесикте иңгалап,
 Бул әжайып елде дүньяға келмек!

Таза ашылған гүлдей жамалы менен,
Елге шадлы тойдың хабары менен,
Узақ өмир, несип, ығбалы менен,
Бул қызық дәўранда дүньяға келмек.

Келиңлер көз жарып айдай көрикли,
Айдың этирапына жұлдыз толыпты,
Әмиў бойындағы бул ақ отаўдың
Перзентлери бүгин миллион болыпты!

Мейли Азамат я Ахмет, Ерназар,
Гүлайым, Гүлчехра, Галя, Гүлбазар,
Уллы Ұатан хәммесиниң анасы,
Бир бахытлы үйдиң перзенти олар,

Майсөк уўып, шашыў жесе болады,
Қолда шампан толы кесе болады.
Қарақалпақстан деген бул елди
Бахыт роддомы десе болады.

Уллары — жигиттиң шери дер едим,
Қызларымыз өмир гүли дер едим,
Қарақалпақстан деген бул елди
Қахарман аналар ели дер едим,

Сүйинши сорап аяқ жетер жерлерден,
Шайырлар дур шашып шийрин тиллерден,
Бул гөззал келинниң аяқ астына,
Паяндозлар төсең сулыў гүллерден.

"Балалы үй—базар" деген бар мақал,
"Азамат" деп қойды хәмме ақсақал,
Хәр туўылған перзент қымбат биз ушын,
Ол пүткил дүньяның мүлкинен абзал.

Мийрим сылаўмайын жағың үстине,
 Бул бурыннан аналардың дәстүри.
 Мурнын шымшып, қуйрығынан шаппатлаң,
 Бақырғанда ғазлар үрксин сестинен.

Жақсы ырымларды ислең елдеги,
 Киндигин ил керегеге төрдеги,
 Құндақласаң тикке турсын қолыңда,
 Ақ алтын пахтадан болсын жөргеги.

Мине бесиги хәм таяр әндамлы,
 Басы алтын, аяқ ушы дәнданлы,
 Дузлы суўға шомылдырып турыңлар,
 Жигит болып өссин, писик, бардамлы.

Жеңгейлер жаўлығын қыя тасласын,
 Қыз келиңлер бесик тойын басласын,
 Хәйиў айтып шағлаң айланасында,
 Әкеси той әнжамынан қашпасын.

Ақлық-шаўлық көрип, ғаррылар йошсын,
 Шаўқым сүрен менен қулағын тессин.
 Келиңлер жумыстан қайтып келгенше
 Бала бақша қылсын кемпирдің үстин.

Мектеп, туўыў үйи көплеп салынсын,
 Спорт сарайы хәм еске алынсын,
 Бала бақша салмай жүрген баслықлар,
 "Жәрдем бер" деп оқыўшыға жалынсын,

Нәсил көп туўмаса халық өсеме,
 Көпсинбеймиз жетседағы нешеге,
 "Әстен айда, абайлы бол балларға!"
 Деп ГАИ қойсын жазып хәрбир көшеге,

Хәр перзент өмирден өз орнын таўсын,

Әзийз аналарға рақмет жаўсын.
Бала туўмай жүрген батыс еллери,
Бизиң жаққа қарап аңсары аўсын.

Хәр перзент өз орны, несибеси бар.
Миллионы ержетсе, миллион иси бар,
Коммунизм деген уллы сарайдың
Ертеңги зор усталары усылар.

Бизге ғәнийметдур тез өсип өнбек,
Келешек бағының гүллерин термек.
Қандай жақсы, ақ бесикте иңгалап,
Бул шадлы заманда дүньяға келмек!

Азамат бол, халық исине палўан бол,
Бир ғошшақ жигит бол, жақсы инсан бол.
Буннан хәм қызықлы дәўран бар саған,
Қарақалпақтың Миллионбайы, аман бол!

6-Ноябрь, 1982-жыл

КЕШКИ ЖОЛ ОЙЛАРЫ

1

Өмирдің көби кетип, азы қалды,
Түлки дүнья жеткизбей, тазы калды.
Ғаррылықтың жол тосар бандалары
Аңлысып алдымнан ор казып алды.
Билемен, олар мени күтип алар,
Бир күни "Уры сайда" тутып алар.
Аўдарып астымдағы атымды да,
Писетимде барымды сытып алар.
Алса алсын... Билемиз шакшыятын.
Ойлаўға оны бирақ жоқ пурсатым.

Үмит, мақсет екеуін жолдас ертип,
 Бараман. Шүў, жаныўар, қаназатым!
 Бес төбе артта қалды асырымлы.
 Мантаңлап, бузсаң аяқ басыўыңды,
 Еле де ашшы қамшы тартаман мен,
 Бундайда билесең ғой ашыўымды.

2

Еншиме тийип едиң тай ўағында,
 Қыялпаз бала кеўлим бай ўағында,
 Дорбаңда ер басына қыстырылған
 "Жем емес, китап жүрди бар ўағында.
 Киснедиң сен байлаўда күнде турып,
 Жабыўлап, от салмадым түнде турып.
 Урыстан соңғы жыллар кемтарлығың
 Атқардық аш карынға бирге жүрип.
 Арғымақ, дал бедеўдин уранында
 Атлар көп қарақалпақ сорамында.
 Солардың дүбирлиси шыққан жаққа
 Елеўреп шабар едиң ғунаныңда.
 Болсын деп жас ийеме қызлар ашық,
 Талантты иске салдың өнер ашып.
 Арқашта алғашқы ирет таң асырып,
 Муҳаббат гүлин тердик биз сырласып.
 Самалға жалларыңды тосар едиң,
 Намысқа тырысқанда йошар едиң.
 Базда өз үйириңнің ийсин сезип,
 Күш бермей, бизди алып қашар едиң,
 Бәйгиде базда гүўлеп оза койсаң,
 Мақуллап журт қыйқыўлап азан-ғазан,
 Күншиллик тосқаўылы сүрниктирип,
 Жығылдың талай ирет омақазан.
 Ақсаңлап барып бираз, жүрип кеттиң,
 Шаңымды қағып мен де турып кеттим.
 Аўылластың аты озса көре алмаған,

Адамдағы тар пейил қурып кетсин.
 Атлардың омыраудан ағып тери,
 Журт пенен шаңлы жолда соннан бери
 Айдасып киятырмыз сен екеумиз,
 Гә кейин, биреулерден гә илгери.
 Шүу, жаным, көлигим жоқ сеннен басқа,
 Жақсы-жаман ийең жоқ меннен басқа,
 Ұеш қандай машинаға аумасбайман,
 Дәулет басы малымсаң, жийрен қасқа!

3

Өмириңнің мазмұны қуның болар.
 Тың-тыңлап қулақ салсаң, бұрынғылар—
 "Өмирди қәстерлең" деп, бәри бирден—
 Зинхарлап, тәңирдің көп зарын қылар.
 Ал сөйтп қәстерлесек, тоямыз ба?
 Әширепилеп оншама аямызда,
 Наўқан құрттай пиллеге орап оны
 Ямаса көргизбеге қоямыз ба?
 Бергенде еки өмир—еки жүрек,
 Бирин минип, биреуин жетелерек.
 Ат туяғын аяған шаңда қалар,
 Бул пыяда қалғаннан бетерирек...

Ұзликтің излемедим саяманын,
 Журт пенен мендағы жан аямадым.
 Қосықтың қулып ашарын табаман деп,
 Қаншама қәлем-қағаз заяладым.
 Буўлығып түтинине сигареттің,
 Жазыу деп түн уйқымды бийкар еттим.
 Улуғлап жырлайман деп заманымды,
 Йош минип, қыялымды тулпар еттим.

Ұәр ким өмирин өзінше жасап кетер,
 Базда аттай тақырға тусап кетер.

"Шайба, шайба!" деп гүлөп бақырысқан,
Муз үстінде хоккейге усап кетер.
Ойыннан мен де бир күн қууыларман,
Сөйтсе де жаслық қаным сууымаған.
Утылса, соңғы айдамнан үмит еткен,
Хоккейшидей өңмеңлеп жууыраман...

4

Өмирдің көби кетип, азы қалды,
Тұлки дүнья зып берди, тазы қалды.
Жаста бизди күйдирген сәнемлердің
Кемпир көйлек ишинде назы қалды...
Жазалмай бүлип атсам қосығымды,
Тарса-тарс урды биреу есигимди.
"Биймезгил қонақ па" деп шығып көрсем,
Биреу тур тууған айдай беси күнги.
Албырап ақша жүзден қан тамады,
Жүрегим аш қузғындай анталады.
"Әпиу ет, сырлы сулыу, кириң!" десем,
Сыйқырлы сәуле қусап жалтарады.
"Жоқ, шайыр, сиз хәлекке қалып жүрмен,
Жаман ойдың басына барып жүрмең.
Ғаррылыққа кандидат болғанлардың,
Тапсырғансоң, дизимин алып жүрмен...
Ғөруғлы жығылса да жеңилмеген,
Қартайдым демес екен кеуил деген.
Ийеси ыққа қарап бүрсеңлесе,
Ол өзи өрге қарап сәуирлеген.
Мен солардың дизимин алып жүрмен,
Қартайғанын есине салып жүрмен.
Ғаррылықтың демалыс бағында да
Қызық көп, кешеуиллеп қалып жүрмең..."
Деп күлип, ол кетиуіге ыңғайланды,
Түсимпаз, бир билеуик сумға айланды.
Кеуил қусым қайтадан қанат қомлап,

Ҳэзилим тез тыйылып, шынға айланды.
 Бекире басы тасқа урылардың
 Алдында туўлайтуғын жини бар дым.
 Көпирде тесик көрген ғарры аттай,
 Арғы жүзге өтпестен турып алдым:
 "Жоқ, сулыў, ол бағқа мен баралмайман,
 Жаслықсыз Әмиўи жоқ Аралдайман.
 Еремен мен изиңе самал болып,
 Енди есик аўзында қалалмайман.
 Мийримсиз көзиң жанды жаралаған,
 Жел болып көйлегиңе ораламан.
 Кеўлимде сөнсе жаслық муҳаббатым,
 Қалайынша мен шайыр болаламан?
 Шайыр деген адамның кимин билмей,
 Ат сыртынан айландың сырын билмей.
 Гётениң сексендеги қосықларын
 Оқыйман енди саған тыным бермей.
 Жаралап шайыр жанын аямай ақ.
 Кетежақсаң артыңа қарамай ақ.
 Жоқ, Музам, сенсиз енди жасамайман..."
 Деп жуўырдым изинен жалаңаяқ...

5

Сезимсиз уйқас сөзден ығыр жаным,
 Ойласам, қайнап кетер жығырданым.
 Бағына жаслығымның қайтып барсам,
 Бағманы киргизбей тур бүгин, жаным.
 Жазарем алма ағашы гүзде гүллеп,
 Мәўсимлер нызамынан шығынғанын.
 Жас муҳаббат алдында ғарры шайыр
 Дизе бүгип қалайша жығылғанын...
 Айтыўға бирақ буннан ары маған
 Рухсат биз пақырға дарымаған.
 "Мийнет ет, пахта тер!" деп қышқырмасаң,
 Қарақалпақта қосық деп танымаған.

Бул елде шайыр көпбиз көзге түскен,
 Бәри бир қоян соқпақ изге түскен.
 Шайыр өз ашыклығын жырлай қойса,
 Ерси көрип, енапат сөзге түскен.
 Қосықтың қызыл сөзден зықы шыққан,
 Мендағы солай қарай ығысыппан.
 Пахтадан памазый сөз тоқып жүрип,
 Муҳаббатты жырлаудан шығысыппан.

Муҳаббат! Булақ болып ағыл, әрман!
 Өмирдің шырағысаң жағып алған.
 Ышқыңда бир күймеген адам сирә
 Ағаш ғой бар жемисин қағып алған.
 Муҳаббат! Хәмириңе бағынарман.
 Тутансаң, шақмақ болып шағыларман.
 Жамбылдың жасын бизге бергенде де,
 "Жарылқа!" деп өзине табынарман...

6

Өмирдің көби кетип, азы қалды...
 Ғылаплық еткенлерди жазып алды.
 "Булқыйсаң, асаў дәрья" деп жүргеним,
 Аяғы қайыр теўип, сазы қалды.
 Мут дүнья, тегин хәзлик, марапат сез
 Жолдан урып кетипти-аў базыларды.
 Пара жеў, қосып жазыў, урлық деген
 Бәлени көмген жерден қазып алды.
 Исенип ат мингизсе халық оларға,
 Әрман барып пейлинен азып алды.
 Жалған абырай, ақшаға дузақ қурып,
 Тұлкилер куўалады тазыларды.
 Қәпелимде "ақ сүйек" бола қалып,
 Сиркеси суў көтермей сазырайды.
 "Бәлингенди бөри жер" деген сөздің
 Мәниси журт ядында мәзи қалды...

Бирақта халыққа гина тағып болмас,
 Тау суы терис қарап ағып болмас,
 Ғадал мийнет, сап хұждан тартқан кәрұан
 Өрлей берди ленинлик жолдан саррас.
 Адамзат үмит артқан уллы халық,
 Әдалат имаратын құрды халық.
 Планетаның атынан космостың ол
 Тұңлигин туңғыш ирет түрди барып.
 Йошланып сондай уллы заманынан,
 Ұатанлас жаңа дүнья адамынан,
 Қәлем тартыу шайырға қандай бахыт,
 Желпинип жаңа бәхәр самалынан!

7

Өмирдің көби кетип, азы қалды,
 Бергени дым көп екен, жазып алды.
 Ол карыздың хәммесин өтеу мүшкіл,
 Ойласам, таңлар атпай сазып алды.
 "Қыймылдаған кыр асар" дейди бирақ,
 Бас аяқты, жийреним, шыйрағырақ.
 Ким билер алдымызда нениң барын,
 Үмит деген алдағы айна булақ.

Көп бенен аұыр жүгин жеңиллеген,
 Көп бенен кеуил қусың сәуирлеген,
 Таұсылар ұақта ғана аңғарамыз,
 Адамда ең зор байлық өмир деген.
 Тынымсыз гүрес ушын оятылған,
 Өмир ме ямаса бул театр ма?
 Келеси сеансқа билет алған
 Орныңа отырыуға киятыр ма?
 Қызықлы телефильм сериясы,
 Қыйыннан қыйыстырған ұақыясы.
 Сюжеттиң шарықлауы шешилгенше

Тартады қунықтырып мәргиясы.
 Тағдир—сум режиссер ол фильмге,
 Терткүлде туўған қылып ерте күнде,
 Қайдағы бир Измирге айдап барып,
 Өмириңе точка қояр қәпелимде...
 Ямаса жүремиз бе еле узақ,
 Түнлерде отлақ жерге сени тусап.

Әссалам аласар қус, дөң басында
 Отырсаң көзди жумып дана қусап!
 Бәлким сен барды болжап айтажағың:
 Қанша дуз бул өмирден тата жағым.
 Еңкейген мәрхәмәтлы уллы қуяш
 Мен ушын қанша шығып, бата жағын?...
 Рахмет, жан жолдасым жийрен қасқа,
 Мақтаўлы көлигим жоқ сеннен басқа.
 "Жүрген—дәрья" деседи. Шүў, жаныўар.
 Албаўлықты сүймес бул заман ҳасла...

Март, 1987-жыл.

ЖАҚСЫ АДАМЛАР

Жақсы адамларға жолыққан күни
 Уйқың пүтин болар, ўақтың хош болар,
 Кеўлин көтериңки илхам-йош болар,
 Жақсы адамларға жолыққан күни.

Азанда автобус бәндиргисинде
 "Жуўыр, жуўыр!" десер сени көрийден.
 Олар сөйтип күтпегенде егерде,
 Жумыстан кешигип қалар едиң сен.

Сәлемлесип, басқыласып аларсаң,
 Дүньяның кемлигин тез умытарсаң.

Өмирди соншелли сүйип қаларсаң,
Жақсы адамларға жолыққан күни.

Олар уйтқы болып мийнет үстінде,
Беккем семья дүзер "коллектив" атлы.
Олар менен жақсы-жаман күниңде
Бөлисип жеген нан палдан да татлы.

Егер сен дүньяны тиреп турсаң да,
Ғәлетлик ислесең аңбай көзиңе,
Мәселен, профкомның жыйналысында
Аямастан айтып салар жүзиңе.

Бирақ, бир күн басқа ис түсер болар,
Қайғы булты қабағыңнан арылмай.
Сениң рабочий намысыңды олар
Қайтпай қорғар сонда өз хұжданындай.

Сен сонда өзиңди судлап ишиңнен,
Өзиңди керекли адам сезерсең.
Сени өзиңнен де жақсы түсинген
Бул адамлар жан бер десе берерсең.

Жақсы адамлар—бул дүньяның тиреги,
Ғасла сен олардан бурма жүзиңди.
Ғақ нийет, ғадаллық толы жүреги,
Сен оларға қарап дүзе өзиңди.

Оларға хәр күни жолықсаң пайда,
Олар көп, ушырассаң кеўлиң питеди.
Жумыста, я жолда, қуўаныш-қайғыда
Мүшкил ислериңди аңсат етеди.

Олар хеш ўақытта сени сатпайды,
Отырыспада орын қойып ядлайды.

Толқында қайығың суўға батпайды,
Жақсы адамларға жолыққан күни.

Өмириң узақ болсын, ләззетли болсын,
Автобусты иркип азанда ҳәр күн,
"Жуўыр, жуўыр!" десип шақырып турсын,
Жақсы адамларға жолыққан күни.

Сентябрь, 1984-жыл

ҚАНДАЙ ЖАҚСЫ УСЫ ЗАМАНДА...

Қандай жақсы усы заманда,
Қарасам да қайсы таманға,
Бир билимсиз адам көрмедим,
Бир ақылсыз надан көрмедим.

Кимди көрсең билип баратыр,
Зейни менен илип баратыр.
Биреўиниң билмегенине
Екиншиси күлип баратыр.

Қамыс басы қылт етпесе де,
Қашан даўыл боларын билер.
Төбесинен күн кетпесе де,
Ертең жамғыр жаўарын билер.

Дүньяның бар ғалма-ғалларын
Алақанда көрип отырар.
Ақ үйдеги сумлықтың бәрин
Қара үйде-ақ билип отырар.

Қулақ салып көрсең дым қызық
От жақпай-ақ писирип атар.
Биреўлерди атқа мингизип,

Биреулерди түсирип атар.

Хәр қайсында хәр түрли безбен,
Өлшеп, баға берип атады.
Бир айтқаны келмеген менен,
Бир айтқаны келип атады.

Дым жайбасар адам-аў десен,
Үлгерип жүр бәрине бирақ.
Бир китапты табалмай жүрсең,
Олар оқып қойған қашшан-ақ.

Эйнштейн, Курчатов болып,
Атомды да бөлшеклеп таслар.
Бири-бирин шаршатып болып,
Анекдоттан күлисе баслар.

Артық айлық алып атқан жоқ,
Жетпейди деп налып атқан жоқ.
Сондадағы орынлы жерде
Той-лазымнан қалып атқан жоқ.

"Дым ишпейсең" деди,—ишпейди,
Қонаққа да қоймайды шийше.
Дүньяның да изине түспейди,
Алады тек пайына тийсе.

Заң-законды билиўге шебер,
Бунша "юрист" шыққан қаяқтан?
Пышығына "пыш" десе егер,
Ийти ала кетер аяқтан.

Жыйналыста сөйлеўин көрсең,
Гилең шешен келген бе дерсең.
Кеўлиндегин айтар ўақтында.
Гәп сатпайды хўждан ҳаққында.

Күндиз жумысларын тындырып,
 Арасында пикир алысар.
 Егер биреу шийше сындырып,
 Тәртип бузса, тезге салысар.

Хабары бар барлық өмирден,
 Сиясатты суўдай симирген,
 Қуўатласар қайта қурыўды,
 Жаңалыққа бети бурыўлы.

Кеўли ҳадал, жүзлери жарқын,
 Бул адамлар мудам бар болсын.
 Турмысында бул адамлардың,
 Бәрхәма көп шадлықлар болсын.

Май, 1986-жыл.

ДОС ҚӘДИРИ

Шайыр Бабаш Исмаиловтың естелигане.

Ақ желқом қайығың соққандай жарға,
 Толқын қушағына ендиң де кеттиң.
 Кеткен кәрұан қайтып келмес жайларға,
 Қатепсиз нар жегип жүрдиң де кеттиң.

Кеше көрисбесек, бундай демесем,
 Кисемнен сигарет алып шегесең.
 Бүгин дым көринбес болып, неге сен—
 "Дийдар қыяметке" қойдың да кеттиң.

Бас ушыңда турман, ҳасла көрмейсең,
 Атыңды айтсам, ҳеш бир даўыс бермейсең.
 Жумыс ўақты питкенин де билмейсең,

Хызметіңе қумбыл болдың да кеттің.

Минезің бар еди жипектен майда,
Енди бизге сендей жанажан қайда,
Адамшылық деген уллы сарайда
Қалыс хызмет етип турдың да кеттің.

Қадал нийет сиңген еди қаныңа,
Накаслықты жууытпадың жаныңа.
Кеуил қабартпастан, өз заманыңа
Қыздай ашық болып өттің де кеттің.

Сүриндің деп сен урмадың атыңды,
Таза туттың хұждан-инабатыңды.
Айтқан сөзи асқатықтай татымлы,
Ақыл булағындай тындың да кеттің.

Биреу қырқ жыл халыққа хызмет етеди,
Биреу мийнетсиз-ақ шалқып өтеди.
Кимнің қадирине кимлер жетеди,
Бәрін зейин менен илдің де кеттің.

Кеулине тиймедің хеш бир кисинің,
Жасауда жоқ еди хийле, тәсиің.
Бул биймаза үйдің ашық есигин
Әсте ғана жауып шықтың да кеттің.

Жақсы менен жаман хәргиз тең болмас,
Жақсылар өлсе де нарқы кем болмас.
Хәр ким өзи болар, бірақ сен болмас,
Мийуалы дарақтай сындың да кеттің.

1985-жыл.

* * *

"Шынар, сен қалайша бир жерде турып,

Үш жүз жыл жасайсаң? Үйретши маған."
Деп сорадым саясында отырып.
Шынар айтты: "Мейли, айтайын саған:

Адам мени егер хақ нийет пенен,
Ал мен жақсылыққа жақсылық ойлап,
Бәлентке умтылып ғана өсемен,
Инсанға сая хәм гөззаллық сыйлап.

Миллионлаған жасыл жапырақларым
Хәр таңда күн шуғласына шомылар
Хәм де бир бириниң қағар шаңларын.

Пазылет дәрьясы тамырымды жуўар.
Кәлбине орнаса бул айтқанларым,
Адам да көп жасаў ушын туўылар."

* * *

Және бәхәр келди. Бирақ та
Газлар бунда келмейди кайтып.

Теңиз қашар жағадан узаққа,
Кимлергедур нәлетлер айтып.

Ертеде өзим қонақ қыдыртқан
Көк сейнерим жатар қырғақта.
Бир қызалақ, бир бала оған
Минип қарар көк теңиз жаққа.

Гүрпилдесип мерўерт толқынлар
Жуўмас енди бул жағысларды.

Көрмес енди бул жас балалар
Шарқылдасқан шағалаларды.

"Бунда енди өзим биймен" деп,
Дузлы Даўыл қанатын жайды.

Ал адамлар жағыста гүйбенлеп,
Бүгингиси менен жасайды...

Март, 1986-жыл.

АДАМ

1

Гәўмис мамонт қарсы шапқанда,
"Ма!" деп қатты сес шығарды ол.
(Бул ең туңғыш сөз еди сонда,
Еслеген-ди өз анасын ол.)
Тас пенен ол урды җайўанды,
Ақыл, җийле көрсетти күшти.
Бирақ издеги баласын урмады,
Өз баласы ядына түсти...

Адам еди бул җайўан түсли.

2

Камераға тыққанда балалар
"Мама!" десип жылады шуўлап.
(Бул ең соңғы сөзи еди олардың.)
Ручканы жиберди таўлап,
Вагонетка тасырлап күшли,
Крематорияға сүңгиди...

Ғайўан еди бул адам түсли.

Февраль, 1987-жыл.

ҶАМАЛ

Жигит, абайлы бол, бул сондай бийик
 Мингениңди өзиң билмей қаларсаң.
 Мәртебе атының жалын тарарсаң,
 Ойда жоқта хәмме қалады сүйип.

Жигит, сақ бол, абайлы бол. Бирақта
 Абайлы бол—журттан емес,... өзиңнен.
 Көзлер үмит пенен тигилген ўақта,
 Көгереңлеп нур қашпасын жүзиңнен.

Алдыңа тартылған ғәлетий тулпар,
 Үстинде өзиңди сезерсең бийик,
 Хәм жығып кеткенин аңбай қаларсаң.
 Жүрсе, хұрметиңе көплер бас ийип,
 Тек сонда, тек сонда билип аларсаң

Тырнақша ишинде жүргенин "сүйип"...

Апрель, 1982-ж.

ЛАВАНДА

1

Ертең сениң туўылған күниң,
 О сүйиклим мениң, лаванда!⁴
 Көрер көзи гүўа хәммениң,
 Сен сулыўсаң бурынғыдан да.

„Зеленстройы" болса да,

⁴ Л а в а н д а—гүлдиң аты.

Гүл екпеген бул бир қаладан,
Бәлким ертең зыр жуўырсам да,
Өкпелеме гүл табалмасам.

Бос келмеспен бирақ сонда да,
Бир ырымын ислермен елдиң.
Мен өлип, сен қартайғанда да,
Өлмейтуғын қосық әкелдим.

Бул қосықтың өлмейтуғыны,
Шекспирдиң тилинен айтсам:
Сени, сениң сулыўлығыңды
Сүйип, күйип жырлағанлықтан.

Буның басқа парқы бар тағы,
Есапқа да алдым мынаны:
Мени базда сүймесеңдағы,
Сен сүйесең поэзияны...

2

Изей суўлар алма ағашына
Зақым етер, уўлап тамырын.
Ғыйбат сөзлер кеўил жарасына
Дуз себелеп турар ақырын.

Кел, қояным, отыр қасыма,
Салма төмен жүзинди ҳарғын.
Сениң жалғыз тамшы жасыңа
Турмас инабаты солардың...

Сен аңламай жүрсең айтқандай,
Иси шатақ олардың ҳәзир.
Ҳәзир олар басы менен ғай,
Кайсар минез бир жаңа Дәўир

Келип бугин күтпеген жерде,
 Сорап атыр олардан биримлеп:
 "Бийик шарбақ, кең хәўлилерде
 Неге өсек айтысасыз?" деп...

Сорап атыр: мәрмерлеп бунда
 "Патша аўылын" қайтип құрғанын.
 Микрорайон подвалларында
 Неге сасық суўлар турғанын...

Еркин ушқан ерке пешшелер
 Мейли бунда мени таласын,
 Саған деген муҳаббатым егер
 Пеш болғанда қызыўы басым,—

Қурылғалы ҳеш ысымаған
 Бул жайларды кыздырар еди.
 Алғыс айтып қоңысылар саған,
 Маған қосық жаздырар еди...

3

Сен келесең ертең өмирге,
 О сүйиклим мениң, лаванда!
 Кемис болар еди бир гүлге,
 Сен дүньяда туўылмағанда.

Сондай сулыў таң атар ертең;
 Уйықла бәрин умытып, айым.
 Бар қайғыңды билдирмей, еркем,
 Жүрегиңнен урлап алайын.

Хәр еркек бир ҳаялдың кеўлин
 Таўып, усылай оятса таңда,
 Жер жаҳанда ҳаял—қыз бәлким
 Ғеш жыламас еди-аў, лаванда!...

Апрель, 1984-жыл.

ҲӘЗИЛ

Актер Реимбай Сеитовқа.

Жыйналыста отырып,
Сүзилип залға қарайман.
Балалар қалған жетилип,
Бакенбард өсип самайдан.

Жасларға жетип ағалық,
Жигитлик өткен талайдан,
Қуұатта сақал ағарып,
Кийиктиң шашы қарайған.

Ғаррылық деген генерал
Кимлерге не етпей жүр.
Тек Реимбай ағаның
Муртына күши жетпей жур...

Август, 1986-жыл.

ЕШЕКТИҢ ШИКАЯТЫ

Базы бир қопаллар жәнжеллескенде,
"Ешек екенсең" деп сөгер бир бирин
Бул сөгисти жаңа еситип журмен бе?
Оған селт етпейди қулағым мениң.

Тусинемен бул сөгистиң парқына:
Бир-бирин ешекке теңгерип олар,
Мениң узын қулағымның артына
Өз келте пәмлигин жасырмақ болар...

САҒАЛАЯҚ

1

Қара қарға үймелеген
Гүмис жапырақ қызыл жийде.
Қудайым-аў, бул не деген
Сұлыў көринис деймен гейде.

Урықлыққа жап бойында
Қус төсектей жанбаслайман,
Сақаўатлы гүз қойнында
Дөгерекке көз таслайман,

Бул не деген писикшилик!
Бул не деген сақый топырақ!
Журт атызда, есик илик,
Жумыс қызған ғыр әтирап.

Айы-күни жақынласқан
Жас келинге усайды гүз.
Босанғай—деп—қыйланбастан",
Тилегинде жуўырамыз.

Кең пахталық. Хәр ханадан
Аппақ мамық шағыраяр.
Биринши рет көрген адам
"Әжайып" деп аңыраяр.

Сары алтын сары атызлар
Толқыр гүздиң самалынан.
Солқым жүзим, алма бағлар
Пал тамардай додағынан.

Атлап кирип атыз шелден,
 Қауын үзип жегениңде,
 Ана-тәбият, ауыл—елден
 Неге кеттим демедиң бе?

Жасымық хәм бой жүўери
 Теңселип тур үй қасында.
 Қарап турсаң ой жиберип,
 Ауыл жақсы-ау ырасында...

2

Кешир, енди бүгинде мен
 Салып бир шайырлық күшти,
 Тәрийпине тартсам қәлем,
 Қосық шығар иренишли.

Көк жийегиң қалғып алыс,
 Сағымланар ыссы қумда.
 Саған деген бир аяныш
 Гезер бүгин рухымда.

Ала шаңғыт көз аштырмай,
 Бир жағымсыз желлер есер.
 Булыт көринсе узақ турмай,
 Кек гүркиреп, құймас нөсер.
 Қубылмас хеш айқулақтың
 Жети иреңли дөңгелегин.
 Көллерине бизиң жақтың
 Жыл қуслары кем келеди.

Ұасыл жерлер кебир ашқан,
 Гүлден қалды ерик бағы.
 Көллер кеуип, теңиз қашқан,
 Жүрегимде қайғы дағы.

Бурқып ақбас ылайсуўлар,
Дәрья усар изейкешке.
Адам оны қорлап, уўлар
Ҳәм сол суўды өзи ишкен.

Өрдеги тек өзін ойлар,
Сени ойлар сөз жүзинде.
Қағаз толы сызып жойбар,
Жубанамыз биз бүгинде...

Еситилмес енди сеннен
Асаў толқын сеслери де.
Ашшы даўыс "Қутқар!" деген
Еситемен түслеримде.

"Байламаңлар—деп—дәрьяны!"
Жуўыраман жалан аяқ...
Дузлы шанғыттың мөканы,
Сағалаяқ, Сағалаяқ!

3

Шайырлар ҳәр қашанда да,
Кең дүньяны гезип-гезип,
Келер шаршап аўылына,
Ғаррылықтың ийсин сезип.
Ҳәм еслеп өз бала гезин,
Жүрген соқбақларын излер.
Кермек дәмлі муңлы сезим
Сүтилмеклер кеўлимизде.

Туўып өскен жерге деген
Сол әжайып муҳаббаттың
Орнын басар не бар екен?
Тапшы сондай кәраматты.

Тууған жер деп тар окопта
Солдат ойға талып кетер.
Космонавт ушар ұақта
Бир түп жууған алып кетер,

Патшалар да, даналар да
Уллы тутса да өзлерин,
Жас қайтып, жер таянарда
Аңсар дейди тууған жерик.

Шөлин аўсап ақша кийик,
Ғазлар көлин излер гейде.
Москвадан Астафьев
Кетер сөйтип Енисейге...

Жасларға тең адым атпай,
Динке кетип, қысса демик...
Шаўып болған жаўыр атты,
Алып таслап ер-жүуенин,—

Арқаштағы қамыслыққа
Жибергендей...
Мен де, ай—хай!
Тууып өскен сол шаңлаққа
Барарман ба көп узамай.

Атар таңның бир күнинде
Бир салмада суу кесилип,
Таныс соқбақтың биринде
Атқан адым түүесилип,—
Мен—дүньясыз, дүнья—менсиз,
Жолдан қашық сол журтлықта,
Саатсыз хәм телефонсыз,
Шаўқымы жоқ жым-жыртлықта,
Жатарман ба жас таллардың

Сылдырлысын тыңлап узақ...

Журты шаңғыт самаллардың,
Сағалаяқ, Сағалаяқ!

Октябрь, 1986-жыл.

ДАҒЫСТАН ТАҰЛАРЫНДА

Пәтиматқа

Жүр, таўларға алып шығайын сени,
Бул таўлар ҳаққында көп еситкенмен.
Толстой, Бестужев¹ бул таўға мени
Бала ўақларымда талай әкелген.

Жаралы Лермонтов жатқандай бунда,
Оның жан жарасы қыйнайды мени.
Дәртлерге дәрман бар булақларында,
Жүр, таўларға алып шығайын сени!

Таўлар бир қонақшыл таўлыға усар,
Альфи отлақлары ашар зейинди.
Жаўрасаң, паналар үңгирлери бар,
Булақлары шөл басыўға мейилли.

Қарлы шын төбеңде аспанды тиреп,
Булыт орамал былғап шығарып салар,
Қуслар шықылықлап, арқар мөңиреп,
Саған ҳақ жол тилеп турғандай болар.

Шет—шебирсиз жүзим ойпатлығында
Янтарь солқым үзген жасларға қара!
Алмуртлар уўылжып таўдың ығында,
Гигант шарайнадай Каспий жарқырар.

Өз тилинде сөйлер хәр аўыл ели,
 Өзинше сылдырар бунда хәр булақ.
 Мәртлик мийнет, дослық, мухаббат тили
 Хәммеге калыўсыз түсиникли бирақ.

Ўатаны шабандоз хәм сулыўлардың,
 Саз шертсең, "Лезгинка" шығар атылып.
 Кубачы безеген мүйиз жамлардың
 Шарабы мәс қылар ишпей атырып.

Өл деген қонақшыл, бир мийман келсе,
 Аўыл болып күтип, шағлап жасайды.
 Мурады муртласар мийман хәз көрсе,
 (Ал, бул жери қарақалпаққа усайды).

Бунда хәмме шайыр. Бирақ та олар
 "Шайырман" деп, жуўырмайды баспаға.
 Өйткенде ким жүзим егип, қой бағар?
 Ким атқарар жұмысларды басқа да?

Биз олсыз да көппиз. Ис көп, сөз узақ,
 Дүнья толы сәтсиз роман, дәстанға.
 Заманында жалғыз Махмудтың² өзи-ақ
 Сөз жүргизген пүткил Аварстанға...

Бийик таўға минсең, кеўлиң де бийик,
 Төменде калғандай барлық тәшўишлер.
 Бой жазылып, төбең булытларға тийип,
 Дым майда туйылар жердеги ислер.

Жердеги исти майдасынба сен бирақ,
 Таўға минген менен ис питпес тек те,
 Ғамзатовлар таўдан жерге түсип-ақ,
 Көтерилген планетарлық бийикке...

Биреулер таўға минсе, сезбес өз шенин,
Өзин бийик санап, даўырық салады.
Бийик өзи емес, таўлар екенин
Жерге түскеннен соң аңлап қалады.

Биреулер бүркиттей ушып шыңларға,
Ел-халқының кеўлин бийлеп алады.
Таў оларға емес, олар таўларға
Бийиклик, сулыўлық берип турады.

Көздің жаўын алған кызыл тобылғы,
Қандай жақсы таса жерде өскениң!
Кешки күнге шағылысқан шоғынды
Ғеш ким сөндире алмас жүзиңнен сениң.

Ағашқа жан берер Унцукуль устасы,
Бирақ жарқабақта, тасқын үстинде
Өсип турғандағы көркиңди, шамасы,
Қайтадан жарата алмас ғеш бенде.

Қойсуў—таў дәрьясы қутырды әне,
Аш толқынлар аппақ аяғыңды аңлып.
Қорықпа, бул толқынлар жуўасыр еле,
Мениң жуўасыған жаслығым яңлы.

Таў басында булытқа телмирдің және,
Өкинбе, кеўлиңнен қуў қайғы-ғамды.
Қайғы булыты өтип кетеди еле,
Мениң шадлығымның өткени яңлы...

Ғәр кимнің кеўлинде минер таўы бар.
Булыт хәм булақ, жасыл отлақ, терең сай,
Ғәм қараңғы үңгир, хәм жартас, тоғай—
Таўға не тән болса, оннан табылар.

Әрман гүли эдельвейс дегенди
 Ушыраттым мен сол бир таўдың басында.
 Саған әперсем деп қол созсам енди,
 Аш феникс³ отыр оның қасында.

Таўдың жоллары да өмир жолындай,
 Машақат хәм қызық, шадлы хәм азап.
 Әрман асыўына өрмеле тынбай.
 Шаршасаң да, жалықпасаң сен бирақ.

Тас төбеңде қәўипли жартастар турар,
 Қорықпа, жолаўшы жоқ бул тас көрмеген.
 Ол тас қашан, кимнің үстине қулар?
 Бул туўралы еле ҳеш ким билмеген...

Бүркит щарықлап -жүр таўлар үстинде,
 Оны қутлықлайды қарлы қыялар.
 Үстемлик сүргенде яки ишкенде,
 Адамның кеўлинде бүркит оянар.

Аңсат емес қуслар патшасы болмақ,
 Өспек суўық уя—шың қабағында.
 Хәмме қуслар бүркит болғанда бирақ,
 Нешик болар еди_бул бассыз дүнья?!

Нар тәүекел иси—таўда жол жүрмек,
 (Кудай да қорқармыс тәүекелшиден).
 Мүмкин, алда күтер бахыт я мийнет,
 Я атың сүрнигер... ким билер деген.

Лекин мәртлик, үмит бар болсын сенде,
 Дизгинди беккем тут, жолларың болғай,
 Адам алдындағын хәзир билгенде,
 Қызық болмас еди өмир де бундай...

Серпантин жол жатар таў қарнизинде,
Төменге қарама, көзлең тынар.
Дәрья қара терге түсип төменде,
Айралық тасына басларын урар.

Бир жағыста—емен, бир жағыста—тал,
Арасы қол созым, ынтығар олар.
Бирақ терең құрдым, гүўлеген самал
Ол екеўин мәңги айырып турар...

Таўда ҳаўа қәпелимде өзгерер,
Бираз жигитлердиң көз қарасындай.
Олар тек өзлерин ақыллы билер,
Сәл жерде қабағы қалар ашылмай.

Таў самалы салқын, ызғары басым,
Қорықпа, сәл қымтансаң есер де кетер.
Ғыйбат хәм өсектен құдай сақласын,
Ызғырығы жети жүйреңнен өтер...

Аспан өрелери сыяқлы таўлар.
Ертекте бир өгиз жер менен көкти
Шақында көтерип турыпты депти.
Ал басқа пикирде базы адамлар.

Олар ойлар "аспан тиреги—биз" деп,
Олар ҳақыйқатқа дым түсинбепти.
Мәртлик, мийнет, ақыл, билим, мириўбет,—
Бес составлы сүтүн тиреп тур көкти...

Бийик даңқ таўына көрмедим минип.
Сильва Капутикян айтқандай, онда —
Адамды тоңдырып музлар мәңгилик,
Жерди сағынасаң дейди. Сонда да,—

Машақатын шегип өрмелеп минген
 Мәртлер мегзер тайнапыр көк еменге.
 Биразлар шығып оған вертолет пенен,
 Пәтеңге келтирер гүрлеп төбеңде...

Өрмелеп, еңкейип, бир тар есиктен
 Ғамзат Цадасаның үйине кирдик.
 Расулдың өзи жатқан бесикке
 Бир қызарып қарап күлгенин көрдик.

Бүркітлер таңламас екен уяны,
 Пәс ғана тар сакля кийиз төселген.
 Бийик талант, бийик поэзияны
 Бийик жайда тууыұ шәрт емес екен...

Ауыл-ауыл болып жұлдызлар кеште,
 Өз саклялерине шам жақты олар.
 "Шайыр, қонақ жайды қайғырма ҳеш те!"
 Деп мени шақырып турғандай болар.

Олар билер: галактиканың сырын
 Илимпазлар ашып киятыр қашшан.
 Жұлдыз-жұлдыз бенен сөйлесетуғын
 Тилдің барын бирақ шайырлар ашқан...

Атыңды таўларға бур, Қайсын аға,
 Биразлар тек, асфальт жолға үйренген.
 Кекилик кәбап болып көринер оларға,
 Таўды тамашалар машина әйнегинен.

Атыңды таўларға бур, Қайсын аға,
 "Булар жолсыз кетти" деп күлген күлсин.
 Шайырлық жатқан жоқ асфальт жолларда,
 Дүньяға ең жақсы қосықлар келсин. . .

Қарақалпақтың жалғыз Қара тауы бар,
Әмиу жағасына түйедей шөккен.

"Тауға миндик" десем, бир қонақ авар,
"Кәне тау?" деп сонда қарады көкке...

Арқар тауын сүйер, қулан—шөллігін,
Лекин, биз—инсанбыз, Ұатан бир бизде.
Таудың бийиклігін, шөлдің кеңлігін,
Дәуір дарқанлығын тилеймен сизге!

Аңлатыўлар:

А.А.Бестужев-Марлинский (1797-1837) – декабрист, жазыўшы. Дағыстан халықларының турмысынан "Аммалатбек". "Молланур" деген повестьлер жазған. Махмуд (1873-1919) – аварлардың классик шайыры. Феникс – әпсанаўый қус (Күншығыс ертеклерінде оны хақнус деп атайды), қайта туўылыў символы. Ол әжайып саз даўысқа сайрап-сайрап, ышқы отына өртенип күл болады хәм күл ишинен дүр-дүр силкинип қайта тириледі. И.Ю.

ТАҰ ЖОЛЫНДА

М.А. –ға.

Жалғыз жолға шықсаң, жолларың өнбес,
Жолдас ерткен буның мәнисин билмес.
Хәй сен, жас жолаўшы, еглен азырақ!
Жол жүрейик бир-биреўге болып ес.

Қара, қандай сулыў думанлы таўлар!
Алтын липас кийген гүзги тоғайлар.
Жалғыз арқар жар шетінде мөңирер,
Бәлким, өз жолдасын шақырып турар.

Жаслықтың желиги бастан өтсе де,
Бел байладым усы жолдан өтпеге.
Билдим, сен де биздей қумар екенсең,
Бул таўлар дүньясын сайран етпеге.
Журт асығып бири-биринен бетер,
Машиналар зуўлап жоллардан өтер.
Асықса асықсын, хақ жол оларға,
Мейли, бизден көре ертерек жетер.

Кеш қалсаң, паналап таўдың ығына,
От жағып, нан қыздырармыз шоғына.
Билдим, сен де биздей ашық екенсең,
Бул қысқа өмирдің гөззаллығына.

Кийик соқпақ, жарқабаклы шетлерден
Мен бундай жолларды талай өткенмен.
Жазғы жамғырларда жаўрап таўларда,
Шопан қосларында қалып кеткенмен.

Жуп қылып жаратқан қуслар қанатын,
Жолдас таўып шықсаң, шаршамас атың,
Мениң тәжирийбем, сениң жаслығың
Мүмкин, жениллетер жол машақатын.

Бунда сайлар бир жыраға қуйылар,
Бунда адамлар асқар таўға сыйынар.
Бизге қәўип жоқ өтсек Койсуў дәрьясын,
Аржағында Ғамзатовтың үйи бар...

Цада, 1963 ж.

САҚЛАҢ ҒАМЗАТОВТЫ!

*Расул Ғамзатовтың 60 жыллық
мерекесінде русшасы оқылған қосық,
Махашқала, 8-сентябрь 1983- жыл*

Сақлаң Ғамзатовты!
Ким айтқан өзи,—
Шайыр халқы бизде көп деп оғада?
Қосық қардай қапласа да жер жүзин,
Бундай шайыр келе бермес дүньяға.

Халық шайырсыз термес өмирдің гүлин,
Олсыз жан рухын тутанбас хасла.
Жерде—ашық, көкте—жұлдыздың тилин
Кимлер түсіндирер шайырдан басқа?

Сақлан оны гүреслерде шаршаўдан,
Күншиллер көзинен, асқынлаўлардан,
Даңқ—атақтың бийигинде музлаўдан,
Пәсликтиң қапырық, қабызлаўынан.

Бирақ Ғамзатовты сақламаң хәргиз:
Бүркит пәрўазында мәртлик ушыўдан.
Заман тәшўишинде ақшам уйқысыз
Қабырғасын сөтип қосық жазыўдан.

Балалық пәкликтен, даналық ақылдан,
Сақламаң ышқыдан, күйип-жансын ол.
Олла математик шықпайды оннан,
Мейли, "Пәтиматик"⁵ болып калсын ол.

⁵ Пәтиматик Р, Ғамзатовтың "Муҳаббат илими" деген қосығында "Мен математик емеспен", ал "пәтиматикпен" деген хәзил сөз бар. (Шайыр бул жерде өзиниң зайыбы Пәтимат Саидовнаны нәзерде тутқан) И. Ю.

Инсан кайғысының ғам қанжарынан
Жығылса ол Дағыстанның шөлінде,
Хақнус киби қайта турып орнынан,
Қосықлар жаңласын шийрин тилинде.

1983- жыл Махашқала.

ШӨЛДИҢ ИЙИСИН АЛСА ТУРМАС

Қырық ай қолда өскен кийик,
Шөлдің ийисин алса турмас.
Дүзде жүрген шарұа халқы
Шәхәрде байласа турмас.

Бағ ишинде писсе бадам,
Татар несип еткен адам.
Нама танымаған надан
Бұлбил сайраса да турмас.

Мириўбетли болса кеўил,
Қайғы-дәртиң болар жеңил.
Бағ ишинде ашылған гүл,
Қазан урып, солса турмас.

Бултлар көшсе бәлент таўдан,
Көз жасынан селлер жаўған.
Изи келиспеген дәўран,
Жатып түс көргенше болмас...

ГАЗИТСЕҢ

*"Совет Қарақалпақстаны" газетасының 60 жыллығына
байланысly оқылған хәзилнама қосық*

Октябрьдің нәпесинен тууылып,
Ленинлик тәлимат көрген газитсең.
Айнадайын таң нурына жууылып,
Жарқ етип дүньяға келген газитсең.

Молласы хат билмей терлеген жерде,
Әлифти таяқ деп билмеген жерде,
Жаңа отау тигип гүрлеген жерде,
Бирден шадлы қауаз берген газитсең.

Әуел атқаныңда "Биринши адым",
"Еркин қарақалпақ" болды лақабың.
Гедей, дыйқан халықтың мақсет-мурадын,
Сүренлеп жар салып айтқан газитсең.

Мәрт гүресшең болып өстиң әзелден,
Нәхән муш—бай залым айбынды сеннен,
Жас Кеңестің жамай жаулары менен
Талай төбелеске түскен газитсең.

Әуел Сейфулғабит, соңыра Тәмендар,
Дәслепки қол қойған редакторлар.
Әрепше, латынша түрленип хатлар,
Сәл үйретсе, бәрін билген газитсең.

Жамай жауларына көп аттың оқты,
Фельетонлап урсаң шарасы жоқ-ты.
Тасырлатып айдап қол станокты,
Дәслеп елли дана шыққан газитсең.

Жууан жудырық байлар, тур, араны аш!
Мийнеткеш халық ушын бул шыққан қуяш.
Қаллаш-батрақ тезден саўатыңды аш!
Деп ашшы қынқыўлап жүрген газитсең,

Жеделин куўатлап жаңа турмыстың,
Халқыма сен социализм қурыстың,
Тыл беккемлеп, фашист пенен урыстың,
Бәринде халық пенен болған газитсең.

Алдыңғылар тәжирийбесин куўатлап,
Ким терис пикир болса хұжданын сотлап,
Дәўир менен барлық ўақта тең атлап,
Шын тепериш болып жүрген газитсең.

Хабаршылар кетер халық арасына,
Қурылыслар жаққа, атыз басына.
Ўақыт машинадай зуўлап асығар,
Қашан көрсең иси қыстаў газитсең.

Хәр кәсип өзінше қыйынды бәлки,
Бирақ дым жапакеш журналист халқы.
Истиң обал-саўап, қымбаты, парқы,
Хұждан безбенине салған газитсең.

Шаққан рабселькор баллар шыпырлап,
Хатлар келер ушқан қустай тыпырлап.
Машинкалар шегирткедей шытырлап,
Қуўырмаш қуўырған қыздай газитсең.

Линотипши қызлар қустай қонақлап,
Қуяр хәрибиңди қоладан мықлап.
Корректорлар оқыр урыстырып, шуқлап,
Шыққаныңша зыр жуўыртқан газитсең.

Исиң ийне менен қудық қазғандай,
Соғып болған затты қайта бузғандай.
Бирақ та ким ислеп кетсе азғантай,
Қайтып келетуғын қызық газитсең.

Бир түйекке қосып исти гәп пенен,
Айтысып, жарасып ККТАГ пенен,
Загон шыңғытысып полиграф пенен,
Телпек дирилдеспе құрған ғазитсең.

Тауықтай шеплеген хәрип қарасын,
Ақшам емип Бекбайдың көз шырасын,
Арзайымға жетелетип баласын,
Пахта териминдей кыстаў газитсең.

Не бир машақатлар жоқ дейсең сенде,
Бир хәрип қыйсайса шатағың кәнде,
Берлиннен аман саў қайтып келгенде,
Атекеңди иске салған газитсең.

Сап-саў нерваларды сымдай тоздырып,
Дым қызбаған Есенбайды қыздырып,
Бир дүзген макетин жети буздырып,
Шынықулды шарға қылған газитсең.

Бирақ сенде бар бирликли мәртебе,
Бүгин урыссаң, умытарсаң ертеге.
Аўыз бирлик, сыйласығың бир төбе,
Соныңдай уйымшыл дана газитсең,

Редактор келер-кетер хәр ұақта,
Дәуир менен сен қаларсаң бирақта.
Келешектен сөйлеп қарақалпаққа,
"Правда" дан ис үйренген газитсең.

Январь, 1985-жыл.

ПОСЕЙДОННЫҢ ҒӘЗЕБИ

Аллегория

1

Ойпатлар—гүл, таўдың басы қар еди,
Булақлар сай қуўып сарқырар еди.
Дәрья пийри Анахита арыўдың
Өзинен де сулыў қызы бар еди.

Көк теңиз бар аяғында дәрьяның,
Алтын қайық минип соған барғанын,
Қызық ертеқ етип айтар қызына.
Тымсаллап өзиниң жаслық дәўранын.

Суў астында Посейдонның бағы бар,
Терсең хасыл маржан бақаншағы бар,
Теңиз патшасына мийман болғанын
Анахита кемпир еле сағынар...

Посейдонның бар әжайып үш улы,
Ғаўайы көзлери тартар кисини.
Ғәзир жигит болып ержеткен шығар,
Оғада көрикли еди-аў киши улы!

Ертеқтен балалап ертеқ дөреді,
Ғайбана ышқыдан жанып жүрегі.
Ғаўайы көз теңиз шахзадасын қыз
Енди хәр күн түслеринде көреді.

Муғаббат қыз жанын жакты да кетти.
Суў тулпарды урлап, шапты да кетти.
Таў булағы болып төмен жумалап,

Асаў дәрья менен ақты да кетги.

Көксин тасқа урып жаралады ол,
Шапты, дуў-сыйына қарамады ол.
Жолбарыстай аўылларды шуўлатып,
Шапқан қашыны да тыңламады ол.

Тарнаўлар сөтилип тубалар еди,
Бирақ журт әспексиз суў алар еди.
Дыйқан ели апат суўдан албырап,
Абат суўдан ишип қуғанар еди.

Сегбир тартып, егленип дем алмады,
Дегиш урып оң жағаны жалмады,
Самал тарап суў тулпардың жалларын,
Ағысын токтатар бөгет болмады.

Ақты қалың елдің арасы менен
Азияның ыссы даласы менен.
Мәқсетине жетип, табысты барып,
Теңиз патшасының баласы менен.

Ашықлықтың аш толқыны есирип,
Шалқар теңиз кең далада көсиліп,
Мың жыл еки ашық маўқын басалмай,
Ашшы суў, душшы суў жатты есиліп...

2

Суў тулпар шабысын таўысқан жерде,
Жасыл ойпат шөлге аўысқан жерде
Жас шырақшы туңғыш рет яр сүйди,
Дәрья теңиз бенен қаўышқан жерде.

Айтыўлы перийзат бир дилбар еди,

Аяғын толқынлар аймалар еди.
 Ұятте арыў қызы Анахитаның
 Оны көк теңизден қызғанар еди.

Кыз шоланда жұмыс атқарар еди,
 "Кыз қуыўда" кашып, ат шабар еди.
 Ақшам қуярлықта яры шом байлап,
 Кемелер жолында от жағар еди.

Ақ желқомлы жыллар өтти жарысып,
 Жаслық өтти толқын менен алысып,
 Теңиз жуып босағасын аўылдың,
 Ат орнына қайық минип барысып,—

Шағалалар шарқылдасып күледі,
 Аўыл айналасы айдын көл еді.
 Құндызлар жылтылдап, аққулар сыңсып,
 Шағал мәслик құрған абат ел еді...

Теңиз патшасының ерке баласы,
 Өзгерип бир мәхәл кеўил санасы.
 Шырақшының сулыў келиншегине
 Ашық болып, қозды жүрек жарасы.

Салқын жанлы қызы дәрья пийриниң
 Жигит жүрегиниң терең ийримин
 Ұәўижге келтирип, бойын қыздырып,
 Қандыра алмады муҳаббат мийрин.

Сүймеди дәрьядан келген ағысты,
 Күни-түни аңлып аўлақ жағысты,
 Сол келиншек суўға түссе, суў қызып,
 Толқын толқын менен зәңги қағысты,

Айтты сонда Анахитаның қызы:

"Қалай-қалай болып баратыр изи?
Мен аңсап келемен алыс таўлардан,
Не ушын жылымас ярымның жүзи?"

Суў тулпарды шаўып тынбай желемен,
Мың жыл бойы бир сен ушын келемен,
Сол опасыз адамзаттың қызына
Кеўлиң кетип жүргенин мен билемен.

Сен билмейсең адамзаттың кимлигин,
Ұдден асқан мәккарлығың, сумлығың,
Сол бир еки аяқлы мақлуқлар ушын
Жабажақсаң маған кеўил түңлигин."

Теңиз патшасының улы сөйледі:
"Билмеймен, бойымды не от бийледі,
Сууық қушағыма қуяш киргендей,
Жүрегимди өртеп, уйқы бермеді.

Жағысқа телмирер арзыў-әрманым,
Енди муз қатса да суўымас қаным.
Күншығыста еки қатын бир ерге
Жайғасып келген ғой бурыннан, жаным"...

"Ах, солай ма еле? Қарап тур енди..."
Деп дәрья сулыўы ашыўға минди:
Аўдарылып шырақшының қайығы,
Өзи аман қалып, хаялы өлді.

Өксип қушақлап сол өли дилбарды,
Әрманлы көк толқын қушаққа алды,
Көз жасына жуўыш жансыз сийнени,
Терендеги өз бағына апарды...

Шырақшы жер теўип, есинен танды,

Жағыста от жағып, жоқлады ярды.
Айралықтан қәдди қамыстай сынып,
Жас баласы менен екеуи қалды...

Қорланып қыз жаны дәрья пийринин,
Ашыўға алмасып ышқы, мийримин,
Кетип барар суў тулпарын жетелеп,
Теңиз жатты ишке тартып ийримин...

3

Көриңлер дүньяның исине қарап,
Бир сумлық ис қылды адамлар бирақ:
Үш патша ушырасып дәрья бойында,
Үш алтын кесада шайқалды шарап,

Қанлы шарап толған үш сыйқырлы жам,
Жаңлап қаўаз берди мәрмәр сарайдан.
Бири күлди: "сағадағы—суў ишер...
Ата-баба дурыс айтқан деп санайман..."

Екиншиси айтты: "дәрья—ғәзийне,
Көп иштиң деп саған етпеймиз гийне.
Шөллерим бар мениң суўсырап атқан,
Гүллер көгертемен зийнеме-зийне..."

Үшиншиси деди: "Айтасыз дурыс,
Сиз сөйтип атқанда бизге не турыс,
Қумларым бар түсине суў кирмеген,
Сол қумға суў айдап, баслайман жүрис..."

Үшеуи дер: "бир атаның улымыз,
Мақулласақ биримизди биримиз,
Исимиз раўаж, қолымыз бәлент,
Журттан мәртебели хәм де иримиз..."

Үш алтын кесада шайқалды шарап,

Дәрья ағып кетти шөллерге тарап.
Теңиз сум өлимге хүким етилип,
Алтын жағыс жерлер қалды қаңырап.

Кем-кем қуярлықта кесилди ағыс,
Кеули сууығандай суу менен жағыс,
Хәр күн узақласты бири-биринен,
Толкын ақ көбиктен оймады нағыс.

Кепти нарқамыслы, копалы көллер,
Ести бийжағыдай хәуирли желлер,
Таза сууға уўылдырық шашалмай,
Набыт болды бекирелер, сүўенлер.

Не жайсаң жайынлар аўзы жайықтай,
Өли суудан кесел таўып, айықпай,
Туңғыйық тереңге түсип жан берди,
Аўыр жүги менен шөккен қайықтай.

Тырна сести оятпады көклемди,
Сүйриклер нартламай сынып бүкленди,
Қайнап турған ырыс қазаны тынғандай,
Балықшының кең өриси шекленди.

Этирапты басты қызыл соралық,
Бақатосқын көк шалаңға оралып,
Қурбақалар тынбай бақылдасады,
Өлген балық ийиси желге таралып...

4

Океан хәм теңизлерди аралап,
Үлкен хожалығын тексерип қарап,
Жүрди корабльде сүзип удайы,
Құдиретли Посейдон—теңиз қудайы.

Хәм еситти узақ шөллер артынан

Ашшы даўыс өзегин өрт шарпыған,
Перзентиниң сестин таныды дәрхал,
Даўыл тезлигинде жетисти оған.

Ҳайран болды келип көрген ўағында,
Ыссы күн аймалап тилла ирең қумда,
Кең сахраға салқын лебин таратып,
Жатар еди теңиз толқынлап бунда.

Шөллер топылысы кәр етпес еди,
Үстинен ҳәйирли жел өтпес еди.
Инсанларға берип ырыс, ғәзийне,
Уллы тиришиликке тилеклес еди.

Жаўыз саратаннан қорғап жерлерди,
Ырғалған көк егис, бағ-хәремлерди,
Ойпатларда өмир гүлин ырғалтып,
Шәлден сақлар еди сонша еллерди.

Енди бунда тынған дәрья ағысы,
Теңиз тәрк етипти туўған жағысын,
Суў түбинде бир қәбирдиң қасында
Кәрди киши улын сарғайған түси.

Улы емес, жетим бала турғандай,
Ким бар бул тәғдирге ара турғандай?
Қуяшқа тик баққан ҳаўайы көзлер
Шанағында сөнип баратырғандай.

Айтты бас көтерип: "хош бол, атажан..
Сениң құдиретиңнен пайда жоқ маған.
Жықты мени бул айралық апаты,
Бул үмитсиз ышқы қоймаслар аман..."

Ўәсиятлап айтты атасы оған:
"Бул инсаний апат түсиникли маған.

Жүр, кетейик алыс океанларға,
Өлмектиң изинен өлмек жоқ, балам".

Улы дер: "өрт шалған өзегим менен,
Қаламан бул жансыз нәзелім менен.
Инсанларға шексиз мухаббатымды
Сыпатлайман бунда әжелім менен".

Улын көндире алмай теңиз алласы,
Жасыл сақалына сорғалап жасы,
Нардай қәддин бүгип перзент дағынан,
Отырды жағыста ақшам арасы.

Күшлиниң де фәрип шағы болады,
Қара түнге қамсығып ол қарады.
Қорқынышлы жым-жырт, тек те узақта
Шырақшының оты жылт-жылт жанады...

5

Теңизден жағысқа шығып сәхәрде,
Бар фәзебин жыйып, ол бир мәхәлде,
Тилла тажы шығар күнге шағылысып,
Құдиретли Посейдон минди қәхәрге.

Олиф ағашына Гевес саплаған
Үш тисли шанышқысын нық тутып бәрда
Гүркиреп шақырды Қара дауылды,
Хәм де буйрық берди былай деп оған:

"Хәй, Дауыл, сен қорқынышлы сес пенен,
Көтерил аспанға қатты күш пенен
Хәм де мынау қайыр тепкен жағыстан
Дузлы шаңды қуй адамлар үстинен!

Масайрап олар дым хәддинен асты,

Жаўызлықтың қулыплы есигин ашты.
Жуўхадай симирип теңиз, дәрьяны,
Дүньяны қуртпақшы ғәрези-касты.

Бул не шымшытырық, арасат заман,
Суўдың астын-үстин бийлеген адам.
Теңизди патаслап, майлар ағызып,
Жаманлықтың шегин асырды мудам.

Суў астында жарып бир бәлелерин,
Неше рет кемемди аўдарды мениң.
Жанға тийди жаўыз Зевс жаратқан,
Кылўалары еки аяқлы бендениң.

Жаманлық ойлаған жақсылықларға,
Ғәзеп жоллайман бул инсапсызларға!
Сондай өш алынсын, тарийх түңилип,
Әл-әўлады нәлет айтсын буларға".

6

Күдиретли пәрманды еситип Даўыл,
Қара қанатларын көтерип аўыр,
Қумшаўыт жағысқа шықты теңизден,
Қара қузғын аўсап турғандай аўын.

Әсте қанат қағып оятты желди,
Хұўилдеп жабайы самаллар келди.
Ойнағандай бир-бирине қум шашып,
Бир сумлық ислерди баслады енди.

Ала шаңғыт ыссы аңызақ ести,
Атызға ағын суў жолларын кести,
"Апат киятыр" деп жылар ызынлап,
Жап бойында куўрақ қамыслар сести.

Қарсы қарағанның көзлерин жаслап,
Егис жерге қумның "қырманын шашлап"
Жасыл ойпатларға, бағ-шәменлерге
Құйын кирип келди шаңғытты баслап.

Гулистанға дөнип ғыр-этираптар,
Ағын суўға толып каналлар, жаптар,
Жатар еди жайнап қаңнен кәперсиз,
Бейиштей құлпырған жасыл алаптар.

Халық онда абадан турмыс кеширер,
Түрли егин егип, бағлар өсирер.
Шынарлардың салқын саяларында
Пайызлы дем алып аяқ көсилер.

Енбек етер, сәнли шәхәрлер құрар,
Дәрьяларды бөгеп, шөллерге бурар.
Жарыспаққа байлық қуўып биразы,
Дүньяны жайындай жутыўға таяр...

Даўыл басып барды шаңғыт суўырып,
Адамлар үйинен шықты жуўырып,
Әсте-ақырын солды ғүмшалы гүллер,
Еккен егин сабағынан кыйылып.

Көтерилди жердиң изей суўлары,
Куўрады шабдалы, ерик бағлары.
Кебир ашып қасыл топырақ ойпаттар,
Дузлы шаңғыт пенен көмилди бәри.

Жер шөлге айланса тек мәзи кебер,
Қайтып дәртке асар суў берсең егер.
Ал мына шанғыттан канша еллердиң
Егис жерин бир қарыстай дуз көмер.

Дыйқан жер еге алмай көзин жаслады,
 Бағманлар ақ шегип бағын таслады.
 Күтилмеген бул апаттың алдында
 Илим, ақыл, хийле дәртке аспады.

Тандыр хәуириндей самаллар ести,
 Ағашлар куўрады, бүлбиллер ушты.
 Жыласып неше жүз абат аўыллар,
 Ата мəkанынан серпилип көшти.

Шөхәрлер тым-тырыс, жым-жырт далалар,
 Қаплап кетти қарабарақ, соралар.
 Саўдасы тарқаған базарға усап,
 Ийесиз қаңырап калды қалалар.

Изейкеш ақпады, тарнаў тығылды.
 Сасық (уўлар қурт-қумырсқа шыбынлы,
 Ғарға қонып шырша таслы минарға,
 Мың жыл турған естеликлер жығылды...

Ай-хай, бул жағыста бар еди дәўран!
 Көрген түстей бәри әдира қалған,
 Тәбият бергенди инсап қурытып,
 Өз пейлинен оның қарғысын алған...

7

Заманлар артынан өтти заманлар,
 Келди жаңа әўлад—жаңа адамлар.
 Олар биздей көмешине күл тартып,
 Осамаслық етпес, инсапты аңлар.

Олар "тек те өзим болайын" демес,
 "Дәўран келди, хәзлик қурайын" демес,
 "Өзимнің шөллерим суў ишсе болды,
 Теңизлер қурыса, илайым" демес.

Тек өзи жасаған жерин ойламас,
Тек өзи шомылар көлин ойламас.
Бийик минберлерден ғамқорсып сөйлеп,
Тек өзиниң көрер күнин ойламас...

Көрди олар не ис болып атқанын,
Шалқар теңизлердиң кеўип атқанын,
Талан-тараж болып дәрья суўлары,
Пайдасыз қумларға сиңип атқанын;

Бир жақларда суўлар тасып атқанын,
Жайғастыра алмай сасып атқанын,
"Азырақ бер" десен, калтырап-каксап,
Картаны баўырына басып атқанын...

Айтты олар: "хәй, сен ғәлетий заман!
Жулдызға жол салдың даналығыңнан,
Бираз жерде алшақ сөз бенен исиң,
Жәнжел тынбас аўыз алалығыңнан.

Атомларға салдың илим қурығын,
Космостың түңлигин ашар сырығын,
Бир қол менен өмир гүллерин егип,
Бир қол менен шаштың әжел урығын..."

Деп олар теңизге бурды дәрьяны,
Ағын суўдан енди теңиздиң жаны.
Ойпатларға қайтадан ел қондырып,
Тазадан гүлленди бүлбил мәканы.

Тулға болып қалмас дүньяға адам,
Үш патша хәм қашшан өткен дүньядан.
Үш алтын кесаны ақтарып таўып,
Жаңа әўладлар не дегенин айтаман:

"Ҳеш ҳукимдар даңқ ҳам ҳазлик қуғалап,
 Үш алтын кесададан ишпесин шарап.
 Дәрья—теңизинен айра түспесин,
 Не ислесе, инсап пенен ислесин,
 Ақыл ҳам ҳужданның көзине қарап..."

Деп олар дәрьядан жүзип бәхәрде,
 Алтын жағалыққа жетисти бирге.
 Ылақтырды сол үш алтын кесаны,
 Теңиз ортасында ең терең жерге...

Октябрь, 1986-жыл.

"ОЙЛАР" китабынан

НАРЦИСС

Сақый тәбият жаратқан
 Жан еди ол шырайлы.
 Суў ишпек болып суўаттан,
 Еңкейип көлге қарайды.

Ҳәм айна көл бетинен
 Өз сүүретин көрди ол.
 Сөйтип өз келбетине
 Ашық болып жүрди ол.

Сол күннен баслап ол байғус
 Умытты баска өмирди.
 Өзимшил қурт жазы-қыс
 Алмадай иштен кемирди.

Үмитсиз ышқы аяўсыз

Өртеди оны, күл етті.
Рәхәтсиз, сораўсыз,
Сөйтип, солды да кетти...

Ҳеш ким де өзін кемситип,
Жек көрмейди ғой, әлбетте.
Сонда да, көрсем нарциссти,
Қыялым кетер сен бетке.

Үмитсиз ышқы гүли ол,
Муңайып турар газонда.
Көрсем оны түсип жол,
Сени аяйман сонда.

Ҳәм корқаман: соңында
Сени де сондай болар деп;
Нарцисстей өз ышқында
Пайдасыз бир күн солар деп.
1959-жыл. Арқа Кавказ.

ТУҢҒЫШ МУҲАББАТ ҚОСЫҚЛАРЫ

1

Ким мени "сүйе алмас" деп қылар насақ?
Сүйемен хәтте, жаным, шымшығыңды.
Әйнегиңнің алдында дүмшеге усап
Шомпыйған сениң қара пышығыңды.

Үйиңнің алдындағы үш терек те,
Бәри де жүрегимнен емес жырақ.
Өкпелеп жүрегөрме маған тек те,
Ийтиңди жек көремен, жаным, бирақ.

Муҳаббет ийттен қорықса, муҳаббет пе!
Сөйтсе де, күйдим сол бир Қутлыаяқтан;

Жеттим-аў десем еплеп есик бетке,
Әўпилдеп ала кетер кең балақтан.

2

Сен мийримсиз болып өстиң жасыңнан,
Мен турыппан қарақшыдай асынған.
Жас "урыға" олжа тилеп, мысқыллап.
Милицционер өтип кетти қасымнан.

3

Үйиңнің алдында үш түп қара тал,
Гузде салма ишине жапырақ боратар.
Дәрўазаң алдында турман аңқайып,
Мысал топты күткен аңқаў вратарь.

Азияның әсте өзгергиш қаўа райындай
Сол сабырлы минезиң дым жаныма тийди.
Мен келемен бурқасынлап әтшөк ғайындай,
Сен асықпай китап оқып жатасаң үйде.

1948-жыл.

* * *

Неде екен өлмеслиги Омар Ғайямның,
Сегиз әсир шаңына ол қалайша төзген?
Қандай сыр бар шарабында ол ишкен жамның?—
Деп мен даңқлы рубаятты өткиздим көзден.

Сонда қосық қатарлары кем-кем тирилип,
Бир күшли хәм ашшы даўыс еситилди маған:
"Мен—дүньяның үлкен сырын мезгилсиз билип,
Тәғдир менен ерегискен жәнжелкеш Ғайям.

Жер көркин сүй, жер шарабын ишкейсең мудам.

Көкте өмир жоқ, текте жерде бахты адамның"
 Деген сөзди еситтим хәм уғынылды маған
 Неде екени өлмеслиги Омар Хәйямның.

1956-жыл.

ЭПИГРАММАЛАР

Арақхордың гәпи

Пиво, арақ... табылғанын татамыз
 Дүнья маған ақпас, журтқа ақса да.
 Хәпте сайын бир қап шийше сатамыз,
 Сонда да бир жарымаймыз ақшаға...

Шайырсымақ биреўге

Пегас деп мингениң қуршаңқы ешек,
 Парнас деп шықканың бир үйме кесек.
 Қосық деп жазғаның ақшаға дузақ,
 Сениң келешегің әўладқа мазақ.

Ол ким?

Оның өзи ҳаялдан туўды
 "Инсан" емес оған ҳаяллар.
 Ҳаялын қорлап үйинен қуўды.
 Енди өзи ҳаялларға зар.

1958-жыл.

БИРИНШИ ЗҮРӘӘТ АЛЫНҒАН ЖЕРДЕ...

Умытпаспан, дослар, өмирде,
 Умытпаспан бул алтын гүзди:
 Биринши зүрәәт алынған жерде
 Биринши рет сүйдим бир қызды.

Ойламаған едим мухаббатты,
Болады деп соншелли қызғын,
Өзим қалдым, ал кеўлим кетти,
Қапталына ерип сол қыздың.

Ғәзийне аштық жаңа жерлерден,
Иске түсти жаслық жигери.
Биринши буўдай толқыны менен
Жатты шуўлап Қостанай жери.

Шақырды ұатан, келди жәрдемге,
Комбайнлар туўысқан Доннан...
- Катя, айтшы, сен сүйесең бе?
Деп бир күни сорадым оннан.

Жақты ма, я қалдыма жақпай,
Биле алмадым.
- Кимди?—деп күлди.

"Мени" деўдиң есабын таппай,
Бердим оған бир қысым гүлди.

Гүзги аспандай жарқ етти жүзи,
- А-а, гүлди ме!... Сүйгенде қандай...
(Гүлден де бетер сүйеди сени,
Деген яңлы ырғалды буўдай).

- Жерлеринде бизиң Харьковтың да
Гүллер дым көп усындай сулыў.
Қандай жақсы қыдырыў онда
Хәм ырғалған буўдайды орыў....

Деп комбайнын ходлай баслады,
Иске түсип кеттик тағы биз.
Төбеде гүздиң шийше аспаны,
Төменде буўдай телегей теңиз.

Өңиринде көрдим Катяның
 Өзим берген гүлдің бир түбин..
 Сөйтип, мениң туңғыш мухаббатым
 Жаңа жерде жарды бүртигин.

- Жас азиат!—деди кетерде ол,
 Жымыңлатып қауайы көзди,—
 Тағы усындай жаңа жерлер ашсаң,
 Тағы келейин келеси күзде...

Айттым оған:-Сүйиклим, ғам жеме,
 Бос жатырған жер болса, бәриниң
 Мәселесин қарап Кремльде,
 Себемиз жылда тынышлық дәнин...

Ол қыз кетти меннен узаққа,
 Орылған жер қалды жалаңаш.
 Дала гүли солды, бирақ та,
 Гүл солса да, кеуиллер солмас.

1954-жыл.

СЫН КЕРЕК

Сынсыз тайдың жал-қуйрығы күзелмес,
 Өтириктиң орны басқа, шын керек.
 Сын болмаса кемшиликлер дүзелмес,
 Соның ушын сыншы керек, сын керек.

Критика қозғау салғыш күш болар,
 Сын көрмеген көп қәтеге дус болар.
 Сыншы болыу ауыр бир жұмыс болар.
 Барлық уақта әдалатлы сын керек.

Әдебиатты пахта десек, егер биз,
 Агрономсыз қәйтип пахта егермиз!
 Олақпыз ба, талантсыз я шебермиз,

Бәрин таллап айтатуғын сын керек.

Әдебиат—бағ, сыншы оның бағманы,
Бир көз бенен қарар барлық мийұаны.
Қосықтың бар қыйсық, дүзиў, сыйдамы,
Терис путағын алатуғын сын керек.

Қосық қылып ақбас пенен жантақты⁶,
Гей биреўлер мийнет етпей мал тапты.
Дурыс, айырыў ушын қараны, ақты,
Илгир зейин сыншы керек, сын керек.

Сыншылардың түри кеп-аў бирақта,
Гейбир сыншы әдилликтен жырақта,
Гейбир шайыр мегзер өтпес ораққа,
Сондайларды егейтуғын сын керек.

Гейбир шайыр бақлап жүрер қашықтан,
Қара сөзди айыра алмас қосықтан,
Қанат шықпай ушаман деп асыққан,
Ондайларды ойландырғыш сын керек.

Гей бир шайыр аўыл көрсе, "қала" деп,
"Надурыс" десең, жаны шығар "жала" деп.
"Аяғыңды дүзиўлеп бас, бала" деп,
Сондайларға жол силтерлик сын керек.

Гей бир сыншы ақпай атып "толдым" дер,
"Маған ашық бәри даңқлы жолдың" дер,
"Белинскийдің бел баласы болдым" дер,
Сол сыншының тап өзине сын керек.

Сыншы болыў аңсат емес билгенге,
Критиктиң жолы нәзик жүргенге,

⁶ Бул қатар А. Дабыловтың сөзинен. И. Ю.

Хәр бир адам сынын оқып көргенде,
"Инабатлы екен" дерлик сын керек.

Етикши болған бар, еринбеген бар,
Сыншы болып талай таяқ жеген бар,
"Сын дүзелмей мин дүзелмес" деген бар,
Барлық ұақта әдил, сыншы, сын керек.

1957-жыл.

* * *

Жазғы кеште екеуимиз парк ишинде,
Отырдық түпкиртеги скамеяға.
Хрусталь бокал менен сол бир түнде,
Жас өмир ышқы шарабын берди маған.

Иштим де, басым ғуўлап, кетип есим,
Ийискедим үлбиреген ақ тамағыңнан.
Дирилдеп суўға түскен ай сәўлеси,
"Сүйемен" деп турғандай болды маған.

Духовой оркестрдинң намасы да,
Сол сөзди қулағыма қайталаған.
Самал да жапырақлардың арасында
Сыбырлар "сүйемен" деп ол да маған.

"Сүйемен" деген сол бир сырлы сөзди
Айтпадың сонда, жаным, тек ғана сен.
Бирақ көзиң көзиме түскен гезде,
Күлимлеп, кирпичинди салдың төмен...

1950-жыл.

КОМНАТА №501

Б. ға

МГУ диң жатақханасында
Лап болмайды мың жай бар десе,

Оқың, қызлар, ким билим алса,
 Пайдасы көп халық иси ушын.
 Алыста қалған адамыңыз болса,
 Маған усап қаттырақ сағынсын...

Талай журттың қосқан ул-қызын,
 Москвада жай көп ғой бундай.
 Деген менен, еле сол сөзим:
 Дым өзгеше-аў, досларым, бул жай!

Хәй ысық жай, күтип қара сен,
 Жети сулыў семьясына.
 Қосыламан "Жақсы жай" деген
 Студкомның жарнамасына.

Жети гүли жети түрли жердиң
 Гүллениў дослық тилеймен сизге.
 Бәриңизди сүйдим, жақсы көрдим,
 Ашықпан тек биреўиңизге...
 1953-жыл Москва.

САҒЫНЫҰ

Сәхәр ұақта минсем Машук таўына,
 Күлди күншығыстан таңның жулдызы.
 Гүмис булақлардың шоқ қайнаўы да
 Сени еске салды, Әмиўдиң қызы.

Таўдан ақ бултларды айдаса самал,
 Былғап тұрғандайсаң маған орамал.
 Суў ишиўге келген бир арыў марал
 Саған мегзеп қалды, Әмиўдиң қызы.

Асқар таў Эльбрус аспанға тийген,
 Сымбатлы ақ төсин көкше булт сүйген.
 Бәхәр байрамында ақ көйлек кийген

Турқыңды яд еттим, Әмиўдиң қызы.

Самал сылдырлатса жапырағын талдың,
Сени келди ме деп талай алдандым.
Кеклик дүрлеп ушса астынан жардың,
Жамалың елеслер, Әмиўдиң қызы.

Көрсем сыңқ-сыңқ күлген суўларын сайдың,
Тыңлап шопан шерткен сестин сырнайдың,
Сонда бир сен болып шадлығым, қайғым,
Турдың көз алдымда, Әмиўдиң қызы.

Нарзан булақлары қандай азада,
Сениң кеўлиң яңлы тынық хәм таза.
Таўлар оянады, кеўлим биймаза,
Иңкарым өзиңсең, Әмиўдиң қызы.

Сағынышларың бийлеп бар тақатымды,
Тас үстинде турдым оқып хатыңды.
Жазсам жас еменге ойып атыңды,
Таўлар ядлап алды, Әмиўдиң қызы.

Бештаў мунарланып турар қасымда,
Көкше булт желбирер ушабасында.
Қәр ким яр ышқында күйсе жасында,
Мендей болып күйсин, Әмиўдиң қызы.

1953-жыл. Пятигорск.

"ДАЛА ӘРМАНЛАРЫ" кітабынан

АЛТЫН ДӘРЬЯЛЫҚ САМАЛЫНА

Алтын дәрьялықтың пәтли самалы,
Сен шалқып, йошланып ескенде мудам,
Түрли тиллердеги түрли наманы,

Қанатыңда алып келесең маған.

Сенде сарқырауы күшли ағыслардың,
 Сеннен жуўсан ийси танаўға урар.
 Сенде наў карағай нар қамыслардың
 Миллион сыбызғылық сылдырлысы бар.

Булттай қараманлар, шоқ торанғыллар
 Бийиктен сәлемин жоллайды саған.
 Суў бойында нама шығарған таллар
 Саған өз нотасын үйретер мудар.

Мени асықтырар жалқаў тырнаның
 Мезгил курантындай «тыр-тыр» лаўлары.
 Хәз берер бийдәўлет шағалалардың
 Шын кеўилден күлип шақақлаўлары.

Асаў толқынлардың «тыңларын сүрген»
 Пароходлар даўысы, шақырыўлары:
 Сенде бар жоқары вольтли тоқ жүрген
 ГРЭС сымларының дыңылдаўлары.

Бәрин-бәрин ядлап үйренгенсең сен,
 Алтын дәрьялықтың пәтли самалы!
 Бирақ, айтып бер сен, маған әкел сен
 Жаңа адамлар айтқан жаңа наманы!

Әкел, жаңа күштиң йош булақларын
 Бурқылдатып ашқан жаңа заманның
 Жаңа қосықларын, жаңа сазларын,
 Жүрек соғыўларын, талпыныўларын!

Бул қосық еситилер қарақалпақтың
 Таллы жағыстағы хош ҳаўазынан;
 Даңқлы пахтакеши күншығыс жақтың,
 Туўысқан өзбектиң сулыў сазынан.

Бул нама Қызылқум жайлауларынан
 «Ет, сүт молшылығы!» деп сүрен салар.
 Малдың изин ироглифтей оқыған.
 Бауырым қазақтардың ән-күйінде бар.

Бул қосықты айтқан рус дауысы,
 Туұсқан мотив болып сиңген қаныма,
 Жаңа дәуір, жаңа наманың күши
 Лапыз берген түркмен айдымларына.

Бул намадан жаңа жигер, йош алған,
 Бақадыр балықшы - Арал бойлары.
 Еситилген шалы атызларынан
 Бизиң кореецтердің «торадийлары».

Усы нама қайсы жерде айтылса,
 Сол жер жасарады, абат болады.
 Бул қосықты айтып халық хұжим қылса,
 Үстирттен нефть шығып, газ атылады.

Бул-жаңа заманның жаңа намасы,
 Йош хәм жигер толы әжайып нама,
 Дөретиуши мийнеттиң сақый қуяшы,
 Төк сен нурларыңды далаларыма!

Ұа, алтын дәрьялық, туұған мөканым!
 Заман корабльлери асығар саған.
 Қайсы тилде қосық айтсаң да, жаным,
 Бәри түсиникли, қәдирдан маған.

Шадлық, йош хәм ышқы, наз бенен толып,
 Ессин ләззет бағыш самалың сениң.
 Бахыт, абаданлық жолдасың болып,
 Жайнасын келешек заманың сениң.

1962-жыл, Нөкис.

ИНТИЗАР САҒАН

Әмиўдиң бойында турған қарындас,
Кеўил толы ышқы сазым бар саған,
Сени қушсам дийип еткендей талўас,
Асаў толқынлар да интизар саған.

Булбиллер сайраса, сен деп сайраған,
Гуллер сениң ушын ғумша балаған,
Сүмбил шашларыңды желпип ойнаған,
Салқын самаллар да интизар саған.

Ақ көбик шайпалған дәрья кәнары,
Боз думан артында таўлар мунары,
Таңда талўас еткен ис қарыйдары,
Алтын далаларым интизар саған.

Қос бұрымың ақ балтырды аймалар,
Сен жүрген жолларда көзлерим талар.
Ақ алтын патшасы, ай жүзли дилбар,
Туўып өскен еллер интизар саған.

1962-жыл. Май.

ПОЭМАЛАР

ҚАРАҚАЛПАҚ ХАҚҚЫНДА СӨЗ

(Октябрь поэмасы)

Россия аспанындағы
Таң жұлдызы тууар шағында,
Кремльдің нақ артындағы
Ески Александр бағында—
Тау басынан аққан булақлардай
Жаңа толқын менен күн сайын,
Журт жыйналып узақ-узақлардан,
Бас қосар бул әжайып жыйын.
Сөйтип, қуяш Спасс саатына
Шағылысқанда хәр күн азанда,
Жай ағысly бул жанлы дәрья
Көтерилер Қызыл майданға.

Кимлер булар?
Ким қайдан келген?
Кәспи-кәри,
Миллети қандай?
Хешким ондай сауал бермеген,
Толтырмаған анкета ондай.
Улт, раса, шегара хәм тил
Бәри умыт болып атқандай,
Хәр кеуилде бир әжайып гүл
Ғумшаларын жарып атқандай.
Хәммени тек бир сезим бийлеп,
Барлығында бир ғана бағыт.
Пазыйлетли бир уллы нийет

Толқынында барады ағып...
 Қызыл жайын Тарийх музейиниң
 Қалың дизбек жағалап әсте,
 Жай адымлап, жуўыртып зейни,
 Кең майданға шықты бир пәсте.
 Жапалақлар февральдың қары,
 Шымыры аяз тиси ақшыйған.
 Қар жамылған Кремль шыршалары
 Хұрмет сақшысындай қақшыйған.
 Көп ишинде дәрья тамшысындай,
 Толқын ағысында алып жол,
 Ер жүреги елжиреп сондай,
 Мавзолейге жақынлады ол.
 Көз өңинде дүнья дөңгелеп,
 Кеўил теңизи шайпалып кетти.
 Өмир керки, үмит, келешек
 Бәхәр таңы болып жарқ етти.
 Сол таңға бир қарап телмирди де,
 Пүткил өмирп елеслетти ол.
 Хәм гүрсинип қыял сүрди де,
 Аўыр ойға шүмип кетти ол.
 Мумдай жибип сонда ер жүрек,
 Басынан алып қара қурашын,
 Жылаў билмес кеўли елжиреп,
 Жудырығы менен сүртти көз жасын...

Аўа, дослар, бул қара көзлер
 Жылаўды үрдис етпеген еди,
 Тәнинен қан, маңлайынан тер,
 Төксе де, жас төкпеген еди.
 Хан жазалап оны Хийўада,
 Қамшы менеи тилдирген гезде,
 Ыңыранып естен тапса да,
 Жас келмеген еди бул көзге.
 Тек бир мәхәл есин жыйғанда
 Және тергей баслаған еди.

"Петрборда болған ўақтыңда
 Сен Ленинди көрдиң бе?" деди.
 Балалайды саўалдан саўал...
 Және қыйнаў изли-изинен.
 Естен танып жығылса да, ал
 Жас шыкпаған еди көзинен.
 Көз үйренип түнек зинданға,
 Суўық еден тасларын сыйпап,
 Мүйештеги жатқан адамға
 Барды әллен ўақта жылыслап.
 —Кимсең?
 —Бабажан... Хийўалы өзбек.
 Ал өзиң ким?
 —Мен Аллаярман...
 —Қарақалпақтан ханымызға кеп,
 Алыпсаң да сыйыңды молдан...
 —Киятырып мен мәрдикардан
 Тап болдым хан иөкерлерине.
 "Бул—жансыз—деп,—келген орыслардан",
 Алып келди усы жерине.
 Ханымыздың бул "сыйлаўынан"
 Аман қалсақ егер, әмеким,
 Қарақалпаққа енди бараман...
 Жоқ па бир тартқандай темекиң?

Сөйтип, бир қәпесте еки қус
 Нешше айлап жатты азапта.
 Өмир деген мысалы бир түс,
 Әдира қалды-аў деген бир ўақта,
 "Хан ойыны" қызып қайтадан,
 Өлтиргенде бир ханды—бир хан.
 Қурал тартып алып сақшыдан,
 Қашты булар түнде Хийўадан.
 Жалад аяқ абыржы муздан
 Өтип ақшам Әмиўдәрьяны,
 Үш күн, үш түн дегенде зордан

Қызылларды тауып алғаны...
 Бәри-бәри қайта уласып,
 Бирим-бирим түсти ядларға,—
 Мавзолейдің уллы босағасын
 Уллы нийет пенен атларда...

ЕКИ ДҮНЬЯ

Күшлилерге қорек боп келген
 Қарақалпақстан еди бул.
 Тең жартыдан екиге бәлген
 Пүтин ғана бир нан еди бул.
 Сол жағалық—Хийұа ханында,
 Бий, аталық бийлигин сүрген.
 Он қаралпақ—орыс сорамында,
 Сөйтип бир пан еки бөлинген.
 Мине, енди бул қыйын жерден
 Усы нанды бинияд еткенлер,—
 Аұыр мийнет азабын көрген
 Хәм қорлықтан шыдамы питкенлер
 Оң жағысқа—орыс сорамына
 Жыйналысып аржақ-бержақтан,
 Ашық болып азатлық таңына,
 Ең шешиұши шайқасқа шыққан.

Әмиў бойы —Хорезм ойпатында
 Узақтан сезип жаңа дүньяны,
 Шамшырақтай жанып турды бунда
 Петро—Александровск қорғаны.
 Қорған кубласында халласлап,
 Әмиў қәдимгише ағады.
 Бирақ, бир күш халық кеўлин хошлап,
 Оятпақта ески жағаны.
 Гезерменнің есиги ашылып,
 Қолға кызыл туўлар усланды.
 Рабочий солдат қосылып,

Демонстрация басланды.
 Гарнизонда басланды топалаң,
 Офицерлер қалғандай жетим.
 Кууатлауға өтти көп адам
 Солдат депутатлар советин.
 Декабрьдің дәслепки сууығын
 Танауынан пысқырып атлар,
 Әлле қандай йош пенен бүгин
 Дүсирлесип барар солдатлар.
 —Жолдаслар!—деди сол бир заматта,
 Жийрен атлы орыс азаматы,—
 Қырқ күн бурын Петроградта
 Жеңген совет хәкимияты.
 Бул хабарды почта начальниги
 Бизге айтпай жасырып келген.
 Адам келди Ташкенттен бүгин,
 Ол жерде де Советлер жеңген!
 "Жасасын исши хәм дийқанлардың
 Көсеми Ленин!"—деп сүренледі.
 Хәм әййемги Әмиў бойларын
 Жаңлатып бул сүрен гүўледі. —
 Хүкимет Советлердің қолында.
 Кимлер қарсы, қуралын тасласын!

Жамай жаўы бирақта сонда
 Қурал таслап, иймеди басын:
 Арғы жүзден жаңа дүньяға
 Ханжөнеид тикти де қастын,
 Арқа сүйеп Англияға,
 Шапты оң жақ—орыс коластын.
 Берги жүзден Бухара әмири
 Жалаңлатып ислам қылышын,
 Жас Советке топылып бәри,
 Тумлы-тустан жасады қысым.
 Атаман Фильчев Зайыр казакларын
 Кулакларын атқа миндирди.

Шымбайға барған хұкимет ағзаларын
 Жаўызларша қыйнап өлтирди.
 Байлардың хәм ийшан-уламаның
 Хан мақсымы, Бала бийлери
 Қайтқан дәўлет, тайған заманың
 Тиклеймиз деп қурал сүйреди.
 Еки дүнья шайдай айқасты,
 Көк теңизде соғысқандай сең.
 Ески Жайхун толқынлап тасты
 Аўдарыспақ толқыны менен.

"Әй, трубач, жаңлат жаңадан
 Қызыл гүрес маршын тезирек!"
 Март қуяшы, бәхәр самалынан
 Заўықланып шәўкилдер жүрек.
 Торғай шомылар еримик қарда.
 Пуўласып атыр түнги музғала.
 Алда күтип турған саўашлар да
 Кеўиллердиң шырқын бузбаған.
 - Бабажан-ака, бир насбай атың! —
 Деп Аллаяр махорка орар.
 Ат тағасы тоң ғасырлатып,
 Таў жолында эскадрон барар.
 Оң капталда тас өркеш нардай
 Шөгип жатар мүлгип Қаратаў.
 Алды бетте көп қара ғарға
 Ызғып ушар жыраға таяў.
 Сол қол жақта жарқырап узақта
 Дәрья ағар сеңи сығасқан.
 Үш жыл бурын екеўи бержаққа
 Қашып өткен еди-аў бул тустан...
 Бабажан аңлап дос ишаратын,
 Хәррик муртын дүзеп қойды да,
 Бир тепсинип яўмыты атып,
 Қапталласты ол Аллаярға...
 Жалаң аяқ муздан өтип сонда,

Үйине келип бажбан ғаррының,
 Үсик алған аяқларына
 Шеребе жағып, алды да тыным,
 Жүрип кетти.
 Төрткүлге жетти...
 Оннан берли үш қатты дәрья.
 Үш жыл пахта заводта өтті,
 Тер сорғалап шаңлы цехларда.
 Қолда жумыс,
 Қасында мылтық,
 Кеште жыйналыс партиячейкада.
 Баспашылар келсе, "урысқа шық!"
 Продотряд составында да,—
 Барлық исте екеуі бир жүрип,
 Сапта бирге ийин тирести.
 Үш мәртебе сағашқа кирип,
 Ақ бандаға қарсы гүрести..,

Әх, не күнлер басларға түсип,
 Қыйын гүрес барар не деген!
 Ағызлық пенен атлар суғ ишип,
 Ер суғ кешер етиги менен.
 Кеше "Верный" теплоходына
 Тайпахта тийеп шаршап келгенде,
 Түн жарпында және ревкомға
 Жигитлерди шақырды енди.
 Шекесинен қаны сорғалап,
 Басын таңған Телегин отыр.
 Жөнеидхан Нөкисти қамап,
 Және елге бүлик салып жүр.
 Орталықтан жәрдем сорағға
 Бузып шыққан булар қамалды.
 Қутқарығға Нөкисти қамаудан
 Кеттик, мине, тағы таң алды.

Барар әне алдыңғы сапта

Шаңқан атлы Шайдаков батыр.
Ерлигин оның еллер бул ўақта
Ертеқ етип айтысып атыр.
Ертеқ емес, көзимиз көрген
Бул орыстың дәўжүреклигин.
"Оны бунда Ленин жиберген"
Дегенди журт айтысар бүгин.
Жағасында Әмиў, Аралдың
Ел жоқ оның даңқы бармаған.
Ол дегенде ақ бандалардың
Дизесинде диңке қалмаған.
Қарақалпақ, қазағыў — өзбек
Бәри оның ерлигин билер.
Шайдаковтың әтиретин излеп,
Қанша жерден адамлар келер...
Бир күни эсер Коноплев деген
Басшы болып келип бул жерге,
Ҳийле қурып сатқынлық пенен,
Буйрық берди большевиклерге.
"Қарсыласпаң Жөнеидханға!
Биз айтамыз қашан урысыўды..."
Дегениңде Шайдаков сонда
Айтты оның бетине туўры:
"Бул буйрықта не сыр барын мен
Билмей турман. Айтарым тек те:
Революция қолға киргизген
Мынаў турған әдиўли шекке
Қылап етип ким аяқ басса,
Жол қоймайман мен оған ҳасла!"
Деп қасқыйып "қызыл военком"
Шығып кетти буйрықты таслап.
Эсер меншевиклер асқынып,
Жаздырмады бийликти бирақ та,
Жас Советти және бассынып,
Бурды жолды бурынғы жаққа.
Тағы туўды қәўетерли күн,

Бирақ, большевиклер саспады.
 Заводтағы рабочийлардың
 Саналысып топлай баслады.
 Бабажанлар хәм Аллаярлар
 Жүзлеп, онлап келип цехлардан,
 Қызылларға қосылып олар,
 Сонда қайтпай гүреске барған...

Ординарист жас қазақ жигит
 —Аллаяр!—деди алда дауыслап,—
 Командирге!...
 Атын тепсинип.
 Жетип барды шылымын таслап.
 Ал, Шайдаков қарап таўларға,
 Бираз үнсиз жүрди де ойшаң,
 —Қайда болдың сен, мәрдикарда?—
 Деп сорады ол Аллаярдан.
 —Сызраньда... иследим депода.
 Петербургтан қайттым қайтыўын.—
 Қысқа жуўап берди деп ол да,
 Бир саўалдан бир саўал туўып,
 Бираз ўақыт сөйлести олар.
 —Аман қайтсақ бул атланыстан,
 Сен Ташкентке барасаң, Аллаяр...
 Әскерий сыр!...—деп күлди муртган.

Ғаўа ашық,
 Жерде соңғы қар.
 Таўға өрмелеп эскадрон келер:
 "Уры сайдың" үстінде ғарғалар,
 Азан-ғазан ушып жүр еле.
 Ен бийикте бир шайқұс ғана
 Айланады,
 Тоқта... бул не, ҳаў?!
 Ал, енди мына сумлыққа қара,
 Жаўызлықтың түри де көп-аў!

Аттан түсти жапырылып хәмме
 Хәм жуўырды сай иши менен,
 Шайқус емес жүрген төбеде,
 Аллаярдың жаны ма дерсең.
 Мий аўытқып, аспан айланып,
 Есеңкиреп сүринди тасқа,
 Шынлық жүзин турса да танып,
 Исенбес өз көзине ҳасла...
 Ұа, ийт дүнья-ай! Жаңа жеткенде
 Майырық нарға усатгы-аў енди!...

Олар кеше Шымбайға кеткенде,
 Еки жигит—еки атлы еди...
 Мәрдикарға кетерде өзи.
 Бул иниси аўылда қалған,
 Жетимликтен ағарып көзи,
 Дәслеп байдың шопаны болған.
 Соңынан келип Шымбай қаласына,
 Хызмет еткен баққал әрменде.
 Жиклениў боп журт арасында,
 Заман өзге түс алған еди.
 Көтерилип қала, аўыллар.
 Гедейлер байды тыңламай кеткен
 Хәм сол аласатлы даўыллар
 Буныдағы ушырып әкеткен:
 Баққал әрмен дүканына ол
 Орынбордан зат тасып жүрип,
 Көп жерлерден көрип түрли жол,
 Аңлап еди заманның түрин.
 Бир күн әрмен бир бай мақсымды
 Қонақ етип күтти жақсылап,
 Мәслик пенен өткерип түнди,
 Суўдай ақты әрмени шарап.
 Сыйлы қонақ кетер алдында
 Хызмет етип жүрген жигитти
 Баярынан сорап алды да,

Өзи менен бирге әкетти.
 Көп узамай мақсым нөкер жыйып,
 Өзин "хан" деп лақап таратты.
 Телеграфтың сымларын қыйып,
 Кеңес хұкиметке оқ атты.
 Бир сапары жүйрик атларға
 Еки жигит миндирип бирден,
 Мойнақтағы ақ казакларға
 Жиберди ол соратып жәрдем.
 Аллаярдың иниси сонда
 Урып жығып жолдасын аттан,
 Мойнақ емес, тартты ГПУ ға...
 Соннан берли өшли еди "қан" ...
 Жигит кеше еки атлы болып
 Төрткүлге келген хәм де сол бойда
 Ревкомнан пакетлер алып,
 Кеште қайтқан еди Шымбайға.
 "Түнде жүрмең, азанда қайтыңлар"
 Деп Аллаяр айтқан да еди.
 "Яқ, қыстаўмыз... Жақында сайлау бар.
 Күтип отыр ол жақта" деди...

Ең соңғы қар—наўрыздың қары.
 Қырмызы қан төгилген қарға,
 Мисли кеклем қызғалдақлары
 Көгергендей қара тасларға.
 Шала жансар жатыр көк ғунан,
 Сайдан ғарғыған ғой жаныўар...
 Буденновка жұлдыз қадаған
 Ақ шеңгелге илиўли турар,
 Оннан арман...
 Оннан арыға
 Қараў ушын беккемлик, керек.
 Жат-жамайдың жаўызлығына
 Жан түршигип, титирер жүрек:
 Аллаярдың инисин хәм де

Ҳаўайы көз орыс жигитти
 Тикжар тасқа сай етегинде
 Сүйеп қойып атып кетипти.
 Азап берип, батырып қанға,
 Екеўин көп сүйреген сайдан.
 Қолларыи керип, ҳәр алақанға
 Дигирмандай тасларды қойған.
 Сөйтип атқан.
 Ал, енди қара,
 Егер дәтиң шыдаса қараўға:
 Еңтерилип тикжар тас турар,
 Таярмыз деп сайға қулаўға.
 Олар усы жар тасты мықлап
 Ыйығы менен тиреп турғандай,
 Кетпесин деп жерге таў қулап
 Еки атлант сүйеп турғандай
 Ҳәм даўыслап турғандай олар:
 "Мына жар тас қуламай турып,
 Жолдан тезирек өтип қалыңлар!
 Биз шаршадық диңкемиз қурып...

Биреўиниң көкирек аўзына
 Бир жапырақ қағаз илдирген:
 "Дуўай сәлем, Аллаяр большойға!
 Деп жазыпты әрепше менен...
 Ал, төменде сай ултанында
 Шала жанған қағазлар жатар.
 Сайлаў бюллетенлери бунда,
 Толтырылмаған партбилетлер бар
 Ҳәм "Правда" газетасының
 Шала күйген соңғы санлары.
 Өширсе керек отларын оның
 Еки жастың аққан қанлары...
 "Не жазық бар бул еки жаста,
 Қандай гүна ислеп еди?" — деп,
 Ҳешким саўал бермеді ҳасла,

Бәри үнсиз уғынарлы тек.
 Гранитли жар тастан зорға
 Шешип алып ессиз ерлерди,
 Жатқызды да тачанкаларға,
 Он мылтықтан үш салют берди.

Таў жаңғыртқан мылтықлар сесин
 Еситпеди бирақ Аллаяр.
 Аңырайып, жойытқандай есин,
 Туў сап тартқан қусларға қарар.
 Қуслар барар бетлеп теңизге,
 Қанатлары талған да шығар.
 Суў ишерде ушырап мергенге,
 Биразлары қалған да шығар. .

Қапелимде не деген әрман!
 Жанын қаплағандай бир жалын.
 "Беккем бол"—деп, үнсиз Бабажан
 Қатты қысты оның қолларын.
 Әә, бул заман, көп аласатлы,
 Таў қағысып, таслар қулаған.
 Аяў билмес суўық хақыйқаты
 Мылтықлардың аўзынан қараған...

Қайтқан ғаздай дизилип саррас,
 Таў жолында эскадрон барар.
 Шағыраяр төбеде қуяш,
 Алда күтер аяўсыз саўашлар...

АҰЫЛ ЖОЛЫНДА

Қүнлер өтер ақ көбик болып,
 Тачанкаға жеккен атлардай,
 Жыллар ағар дәрьядай толып,
 Хәр жерден сен буўып атқандай.

Мийнеткештиң саз берген таңы
Қараңғыны қуып атқандай.
Тарийх ана жаңа дүньяны
Атланыста туып атқандай.

Жаңа турмыс— жаңа дүньяның
Толғағы да ашшы хәм аўыр.
Арба үстинде туўған ананың
Ақ бесигин тербетер даўыл.
Аш өзектен жүрегин үзип,
Етегине орап апасы,
Сабан төсеп жатып емизип
Хәм аўзына тислеп баласын,
Мине, ғаз-ғаз бастырды әсте,
Әне сейтип тусаўын кести.
Атланыста туўылған нәресте
Тирише хәм сағлам боп өсти.

Ашқа, суўыққа да төзеди.
Наны жуқа, суйық жармасы,
Жыртық көйлек жаппай дизени,
Жалаң аяқ кетти қар басып.
Бадана көз хәм торсық шеке,
Бир болымлы бала болды ол,
Төбелесте жеккеме-жеке
Бай балларын басып урды ол...

Өтти жигирмаланшы жыллар,
Боранлы хәм жаўынгер дәўир.
Жөнеидлер менен Колчаклар
Ылақтырып тасланды бир-бир.
Буўыны қатып жаңа дүньяның,
Даўылға жас көкирегин керди.
Ески дүнья бирақ жаңаның
Туў сыртынан аңлыды енди.
Арқамыздан оқ атты олар,

Әйнектен я бүк арасынан,
 Активлерди муқатты олар,
 Жекке-жарым өтсе қасынан.
 Төздик бірақ ашшы-душшыға,
 Шала құрсақ турмыс—НЭП болып.
 Жәбдилести союз "Қосшыға"
 Гедей-дийқан халқы көп болып.

Байды шеклеп кеңес хұкимети,
 Темир суўлық асаўды тежеди.
 Жер ҳаққында Ленин декрети
 Дийқан әрманының өзи еди.
 Бадырақлар шықты ғаўырласып.
 Қамыс шатпа, жыртық үйлерден,
 Артеллести хәм аўқамласты.
 Меншигине пай алды жерден.
 Қос ортақ боп егилди егин,
 Гүдшек бир қырманға тасылды.
 Байлар өртеп артель телегин,
 Өз ғәллесин журттан жасырды.
 Жазда жыққын,
 Гүзде қазыўда,
 Шығыр жетпес жер суўғарыўға.
 Ат, қос өгиз, арба—байларда,
 Темир жоқ бел, кетпен соғыўға.
 Қала шаўқым—сүренге толы,
 Завод аш өгиздей мәңирер.
 Саўатсызлық ол да дәрт болып,
 Жат-жамайлар иштен кемирер.

Шыдаў керек,
 Еринбеў керек.
 Қос дегениң жүре дүзелер.
 Жақсы күнлер даўылдан дөреп,
 Көп узамай бәри де келер.
 Падашыдан, бай есигинен,

Қуұырдақшының ошақларынан
 Жетимлерди услап шетинен,
 Кирден, бийттен хәм кийме таздан
 Аршып алып, жуұып геширдей,
 Тәрбиялап интернатларда,
 Хат танытып бәрине бирдей,
 Мингиземиз ертең атларға...

Атлар келер ақ көбик болып,
 Бир байдақ булыт көшкендей жолда.
 Көк пайтонда жол бойын шолып,
 Мениң ағам отырар онда.
 Алды-артында келер атлылар,
 Күйме тартқан қос торы жорға
 Ортекедей орғып атлығар,
 Қуұ атларды!
 Ұай, алға, алға!
 Асығыңлар! Бизди Шымбайда
 Жығын-жығын халық күтип турар.
 Кеўил деген йошып бундайда,
 Атлардан да қаттырақ шабар.

Саранаўдай гүз жатар ийип,
 Писикшилик атыз-арықта,
 Ерик бағы пашшайы кийип,
 Қаұын сарғаяды қарықта.
 Жерге сая, елге сән берген
 Қара қураш—қара таллары,
 Қыйқуұласып қалар хәр жерден.
 Жийде терген аұыл баллары.

Бул жерлерде бай сөгип, урып,
 Қаршадайдан көп еңбек етсең,
 Бул жоллардан тоғыз жыл буры
 Мәрдикарға айдалып кетсең,
 Сонда буннан безигип кетпей,

Сағынарлық буның неси бар?
Сөйтседағы, мәргия шөптей
Тартып турған бир бәлеси бар...

Ұа, тууған жер,
Қадирдан мәнзил!
Көзге ысық, кеуілге инақ.
Шымшығы —бүлбүл,
Палатысы—гүл,
Шеңгелинің тикени жумсақ...
Несбеңди шашып алысқа,
Не әжайып жерлер көрсең де,
Усы шаңлақ, усы жағысқа
Иңкар болып жүрерсең күнде...

Мелле шөгирмеси ғауқыйған,
Ұай, барсыз ба қарыяларым!
"Өгиз тууды" десе инанған
Ақ сақаллы "сағыйраларым",
Қозақ тоқып, ақлық жубатқан
Мийрим жүзли кемпир мамалар,
Гедейликтен еңсеси қатқан
Сағал аяқтағы жабанлар!
Гүмис хайкел, өңир моншағы
Жуудырласып уйге енгенде,
Ұаулығысып жигитлер жағы,
Өрре турған жан калмай тәнде,
Қандай арыу сениң қызларың!
Жеңгелерим жууабый, дилуар,
Кең пейилли азаматларың
Қонаққа жан бериуге таяр.
Жери қатты.
Наны минлетли,
Қанәтшил, дийдары жарқын.
Жоқшылықтан
Қара мийнеттен

Көзи ағарған мүсәпир халқым!
 Қандай бахыт, енди қуўанып,
 Сениң ығбал таңыңды көриў,
 Дуўтарыңды қолыңа алып,
 Йошып шағлағаныңды көриў!

Атлар келер ақ көбик болып,
 Аўылдан соң аўыллар қалар.
 Кеўли тасқын дәрьядай толып,
 Көк пайтонда отыр Аллаяр.
 Алды-артында толған дослары
 Салтанатқа толтырып жолын,
 Алекеңди әлпешлеп бәри,
 Қас-қабағын бағады оның
 Құндыз бөрнк. маўыты шекпенли
 Дәпең қазақ қапталда келер.
 —Аў, Алеке, көримлик енди...
 Аўылыңа келдиң!—деп күлер.
 —Ҳа, баўырым, не қалесең ал,—
 Дер Аллаяр сыпырып терин,
 Ҳәм қасында отырған қатар
 Орыс кисисине өз жерин
 Қолы меиен көрсетип және
 Тили менен мақтап сөйлеген.
 —Бабажан ака!
 —Ләббай, Алеке?
 —Шақшаңды бер...
 —Пах, жаным менен...
 Пай-пай, бала жолға шығарда
 Құрдас пал қосыпты-аў насыңа...
 Деп күлди де Аллаяр сонда,
 Жип тақты бир гәптиң басына...

Жас хұкимет—Кеңес хұкимети,
 Ол хан емес яки төре емес.
 Бул хұкимет биреў хұким етип

Яки мийрас пенен дөремес.
 Ески ертеклердің қайсысында
 Шопан патша болған журт сорап.
 Дәстандағы Жийдели Байсында
 Қой үстине торғай жумалап,
 Жетим бала жылауды умытып,
 Жесир қатын жүз қой айдаған.
 Аяз бийи әдил жол тутып,
 Пухараның ғамын ойлаған...

Ертек—аңсат,
 Әрманлар—сулыұ.
 Қыял—жүйрик, хақыйқат—шабан.
 Бир шынлықты бинняд қылыұ,
 Мың өмирден күтеди қурбан.
 Мына қалың терек астындағы
 Залым байдың тумсығын уұып,
 Анаұ Ийшан қаланың бағы,—
 Ұақым жерден хәзиретти қуұып,
 Торға түскен аңдай ырылдатып,
 Қолдан алып хуқыұын, еркин,
 Барса келмес жаққа айдатып,
 Қатлап алып жер менен мүлкин,—
 Анаұ түйек айдап атырған,—
 Артеллескен жарлы аұқамға;
 Заводқа пахта апаратырған
 Мынаұ үш арбакеш дийқанға
 Меншиклетиұ ушын мәңгиге,
 Гүрес жолы—узақ әңгиге...

Анаұ кендир сабап атырған
 Кемпир менен жас келиншекке
 Орын берип адам қатарынан,
 Жеткерийге хұрлик, теңликке,
 "Шашы узын, ақылы келте"
 Деген сөзди айтқызбаұ ушын,

Карамық көз қызларды ерте
 Мал орнына сатқызбау ушын;
 Бахыт бериу ушын мәңгиге,
 Гүрес жолы—узақ әңгиге...

Ийтлер менен қосыла жууырған
 Қара думалақ балларға қара!
 Кирге батып, шаңды сууырған,
 Путқа ыштан тиймеген сирә.
 Сол айдарлы нәрестелердің
 Бахытлы боп өсиуи ушын,
 Ийелетип билим, хөнерди,
 Келешекти дүзиуи ушын
 Не қыямет ислер бар енди,—
 Ол өзінше дәстан ертеңги...

Нәупир суудың бойында турса да,
 Балықшыдай аты шөллеген,
 Төбесинде күн шыжғырса да,
 Турмысында жақты көрмеген,
 Жаўгершилик көрип көп посқан,
 Ханға айтқан арзы питпеген,
 Бийи қосқа адамды косқан,
 Ақ патшаға дады жетпеген,
 Аўыр еңбек емген бар күшин,
 Қайдағы бир түпкирде өскен
 "Қарақалпақ" деген халық ушын
 Теңлик берип, қалдырмай көштен,
 Оның "бахытлымыз" деуи ушын,
 Жетиуи ушын әрман—тилекке,
 Гүркиретип гүлдиреуишин,
 Отаў тигип берип ерекке,
 "Қутлы болсын автономияң!"
 Деп шадлықта дәўран сүргизип,
 Дийқан жүрген, мәрдикар болған
 Балаларын атқа мингизип,

"Қайта тууған халқыңа бүгін
 Сен басшысаң—одамбасысаң,
 Басқар, жолдас, өзінди өзиң.
 Үлкен үйдің тең ағзасысаң!"
 Деген сөзди айтқызыу үшін,—
 Владнмир тракты менен
 Қаншалар ат алдына түсип,
 Аяғында шылдырлап кисен,
 Азап көрди Сибирь төрінде,
 Жаслай көкжөтелге шатылды,
 Петропавл түрмелерінде
 Тас дийәлға сүйеп атылды...

Жер дүньяны батырған қанға
 "Капитализм" деген жыртқышты
 Ныпқырт етип Россияда,
 Рабочнйға берип бар күшти,
 Азатлықтың жемиин бизге –
 Мийнеткешке татқызыу үшін,
 "Бахытлымыз" деген бир сөзди
 Миллионларға айтқызыу үшін,—
 Ақылы кәмил хәм әдалатлы
 Пролетардың уллы көсеми.
 Шушенск сууығына қатты,
 Разливте пишен төсенип,
 Жапа шегип жат мәнзиллерде,
 Қууғын көрди жандармлардан.
 Бахыт жолын мийнеткешлерге
 Ақыл менен көрсетип алдан,
 Ақ патшаны әдил жанынан
 Түңилтип, тәж—тақтан үркитти.
 Россияны пәнжелеп турған
 Қос тумсықлы қара бүркитти
 Ушардан ол урып түсирип,
 Залп бергизип, "Аврораға",
 Ескиликтің үнин өширип,

Өмир берди жаңа дүньяға...

Тазғарада тоқтады атлар,
 Бул жер—қанлы сауаш дәрбенти,
 Қурбан болған досларды ядлар,
 Хәмме үнсиз бас ийип енди.
 Ақ казаклар хәм хан мақсымлар
 Хүкиметти алып Шымбайда.
 Жәрдемлесип оған сатқынлар,
 Жазғы түнде тап усы жайда
 Абайсызда аңлып жол таслап,
 Интернационал отрядты қырған.
 Орыс, венгер, немис жолдаслар
 Теңсиз урыста болғанды курбан.
 Азаплады қолға түскенин,
 Көп шамшырақ биймезгил сөнди.
 Ишиндеги большевиклерин
 Отқа өртеп, тирилей көмди.
 Ессиз ерлер, қайлардан келген
 Мағириптен—машырыққа шығып!
 Бул түпкирге оларды әкелген
 Таңғы дауыл, Ленин шынлығы,
 Сол шынлықты қайда апарсаңыз
 Сол жер—сизлердің де елиңиз
 Тыныш жатып мәңғи уйықлаңыз
 Жайлы болсын жатқан жериңиз!

Суулық шайнап ат жаныуарлар
 Жер танабын қууырып келер.
 Суу бойында қатара таллар.
 Ат жууырса, жууырып келер.
 Жийегинде ашық аспанның
 Уйып қалған булттай мысалы.
 Гүжим турар. Ол усыманның
 Гөне тарийх, қарт ақсақалы.
 Кегейлиниң ғырра жағасында

Даўыл шақырып гүїилдеп турар.
 Қазыўда жүрип, оның қасында
 Аллаярдың түнегени бар:
 Түни бойы қуслар патырлап,
 Самал гүїлеп гүжим басында,
 Қазыўшылар жатқамда уйықлап,
 Бул қос баққыш жас бала сонда
 Әззилик етип аўыр жұмысқа,
 Уйықлай алмай азаптар көрген.
 Қайтыс болған сол жылы қыста
 Анасы да түсине енген.
 "Турге, түрге!"—деп ол жуўырар,
 Бир сур жылан гүжим басында
 Ийрең—ийрең өрмелеп барар.
 "Хә, тандыры шыққыр сур жылан.
 Палапан бар қус уясында,
 Соларды жеп үйренген мударм..."
 Деп бақанын көтерип сонда,
 Сарт еткизип урды жыланды.
 Жылап жерге түсти былқ етип...
 Сол гезде бул шоршып оянды,
 Хәмме иске қалыпты кетип...

Аллаярдың бөлип қыялын,
 Қасындағы жолдасы бирден.
 —Ташкентдеги гәптиң даўамын
 Айтып берши ... Дым қызық екен—
 Деп өтинди. Аллаяр сонда
 Тезден жыйнап алды да өзін,
 Муртын сыйпап, күлип қойды да,
 Жалғастырды үзилген сөзин.
 Шақыртылып былтырғы гүзде
 Турк ЦИК те болған ўағында,
 Тәнәписте шай ишкен гезде
 Айтылған сез еди шынында:

—...Соннан кейин, Фрунзе күлип,
 "Қарақалпақ" деген лақапты
 Куйбышевке аударып берип,
 "— Дурыс па?" деп арқамнан қақты.
 —Дурыс—деди Куйбышев турып,
 Жууап берип мениң орныма.—
 Бул халықты сеннен де бурын,
 Көкше таўда жүрген ўағымда
 Қазақлардан көп еситкенмен.
 Тарийхы да өзи әжайып...
 —Булар жақын Бухара менен —
 Деп сөз қосты Файзулла Хожаев,—
 Өмиринше егер бир халық
 Қуўғын көрсе, бул—қарақалпақ.
 Мийнет десе, таўды қопарып,
 Арбаға сал десеңиз бирақ,
 Салар, егер сыйса арбаға....
 Дурыс айттым ба, Аллаяр аға?—
 Деп күлди ол мен бетке қарап....

Оннан кейин мәжилис ўақтында
 Доклады тыңланған буның.
 Партшөлкемнің хәм ревкомның
 Ислеп атқан иси ҳаққында,
 Кыйынлықлар жөнинде хәм де
 Жат-жамайдың қарсылықларын,
 Мүтәжлигин қандай жәрдемге
 Сонда айтқан Аллаяр бәрин.

Еске түсер: көп узамай-ақ
 Автономия бергени бизге.
 Ықтыярлы ел қарақалпақ
 Теңлик алып, түскени көзге.
 Мәртебеси шыңындай таўдың,
 Ишси, дийқан аўқамы берик,
 Ленин берген қызыл отаўдың

Шаңырағын бәлент көтерип,
 Саясына қара таллардың
 Тикти сазлап,
 Не деген саўлат!
 Тұңлигинен ай, жұлдызлардың
 Тамашасын көрер көп әўлад!
 Төрткүл орай болып ортадан,
 Сести гүрлеп зор қурултайдың,
 Мәскеў, Ташкент, Қызыл Ордадан
 Туўысқаплар айтып көз айдын,
 Дести: "Ҳай, Октябрь перзенти!
 Жаса еркин ел қарақалпақ!"
 Әмиў, Арал бойында енди
 Бир әжайып дәўран болажақ...

Аўыл, аўыл! Жәнжел ошағы,
 Садалықтан кеўлиң торығар.
 Бунда ҳәр үйдиң өз соқпағы,
 Ҳәр руўдың ата жолы бар.
 Ҳәр топардың өзиниң байы,
 Ол байдың өз гедейлери бар.
 Жарлылары көбейген сайын,
 Байларының иси оңалар.
 Ақ үзикли болыстың үйи,
 Бағ ҳәреми, малы, жери бар.
 Ҳәр көшениң өзиниң бийи,
 Мүсәпири, тентеклери бар.
 Ҳәр ким бунда өзиниң баўыры
 Пүтин болса-сол мүддәҳасы.
 Ҳәр кимниң өз мешит қәўими
 Ҳәм өзиниң дүмше молласы.
 Бир басына үш қатын алып,
 Малым көп деп есиргени бар.
 Аш-жалаңаш панасыз қалып,
 Жүрген жетим-жесирлери бар.
 Күшлилери жатар саяда,

Ыссыларға күйер байғусы.
Күнде суў төбелес сағада,
Жесир даўы, руў айтысы...
Енди қара! Бул аўылларда
Даў-жәнжелдің түри өзгерген,
Гедей дизе батырып байға,
Қорықпас май қаплаған көзлерден.
Анаў өгиз арба киятқан
Қыңыр-қыйсық ески жол менен
Барып түсе ғойсаң сен аттан,
Қыян-кести гүрес не деген
Көрер едиң бул түпкир елде.
Маңнайшасы қызыл жалаўлы
Батрачкомның кеңселеринде
Еситилер бақырыслы, даўлы
Дийқанлардың бәлент даўысы
Жер бөлиси, хуқуқ таласы.
Белсендилер тынбай ат шаўып,
Азан-қазан аўыл арасы.
Көзин жумып тәсбисин санап,
Ийшан болжар ақырзаманды.
Байлар шабар көзи қанталап,
Орға түскен аш бөри яқлы.
Болыс, бийлер басы салбырап,
Сынған қамшысына үңилер.
Қаскүнемлик қылўасын бирақ
Көргениңде жаның түңилер...
Жигит болды Өтен дейтуғын,
Аллаярдың жорасы еди.
Қой аўзынан шөп алмайтуғын
Бир дийханның баласы еди.
Сақ қулақ бай шығаннан шыққан
Конфисканың сезип хабарын,
Бир ақшамда қойымшылыққа
Жасырды да өз дүньяларын,
Тири айғақ қалар деп изде,

Түн ишинде быйылғы күзде
Өлтирип сол байғус Өтенди,
Тығып кеткен гөне керизге...

Өгиз арба бузық көпирден
Өте алмай, аўдаңлап турды.
—Тоқтаң!—деди Аллаяр бирден
Ҳәм пайтоннан түсе жуўырды.
—Ассалаўма әлейкум, аға!
Аман-есен бармысаң, ғаррым! —
Деп жуўырып барып жанына,
Гүпшекледі арбасын оның.
Арба түсти өзиниң жолына,
Көлегейлеп көзине қолын,
Ғарры қарап турды улына.
—Аллаяржан, сенбисең келген?
Бәрекалла, жүрсең бе аман?
"Обком" болды деп сени елге,
Журт тынышлық бермей жүр маған.
Ел ийеси болыў аўыр ис.
Ақыл ҳәм де әдиллик дәркар...
Көпсизлер ғой... Бул қайсы жүрис?
Атларды да сабылтыпсызлар.
Киси малындай қыйнап буларды,
Оншама не шомылтып терге.
Ҳәссений, бул жаныўарларды
Берер ме едиң бизиң артельге...
Жапқа жаңа саға алмаға
Сен жәрдем бер ағайинлерге...
—Бәри-бәри болады, аға,—
Дуўай сәлем айт жигитлерге.
Аманда бол!—деп былғап қолын,
Жолға түсер күлип Аллаяр.
Атлар және ақ көбик болып
Шымбай жолын шаңғытып барар...
Ура! Әне, көринди халық!

Қара құрым қаланың шети.
 Баллар бақырысады қуўанып,
 "Көп жасасын кеңес хұкимети!"
 Деп сүренлер қызыл әлўанлар.
 Мың-мың кураш, мыңсан тақыя,
 Қызыл-жасыл қыз хәм жәўанлар,
 Қандай қуўанышлы ўақыя:
 Көп езилген инсан әўлады
 Өз ығбалын көриўи қандай.
 Азатлығын, өз инабатын
 Өзи танып билиўи қандай.
 "Қарақалпақ қалпақ болғалы
 Бир теңликти алған емести".
 Мийнеткеш ел атын алғалы
 Бундай теңлик болған емести.
 Нур жаўдырып алғыс—хұрметин
 Халық қутлықлар мине қуўанып:
 Ленин берген жаңа хұкиметин,
 Ленин берген жаңа заманын.

МЕНИҢ АВТОНОМИЯМ

Жыллар өтти,
 Көп уллы гүрес
 Тарийхларға даңқ боп орнады.
 Заман енди арбалы емес,
 Машинаға минип зуўлады...
 Төртеў едик машинада биз:
 Бизиң устаз Жолмурза аға.
 Москвалы шайыр достымыз
 Миша Луконин бар арада.
 Алтын десең алтын ырасында,
 Бир әжайып болық гүз еди.
 Асфальт жолдың еки жағасында
 Комбаинлар пилдей сүзеди.
 Ақ тереклер самал арқалы

Аспан менен тиллесип олар,
"Татлы-аў тыныш өмирдің палы,
Жасай билсең" дегендей болар.
Зейин ашар гүз ийиси сондай,
Ғарбыз жарылған ба ямаса?
Құс жолынан жулдыз шашылғандай
Ай сәўлесин емер ғаўаша.
Гүрес қызған Өзбекстанның
Бәлент пахта қырманы ушын.
Дәрбентинде кең шөлистанның
Гүллендирип Әмиў жағасып,
Мунарланып бахыт дарағындай,
Артып ығбал, даңқ инабаты,
Жатар гүрлеп жаслық булағындай
Қарақалпақстан елаты.
Азияның уллы дәрьясы
Көк теңизге қаўышқан жерде,
Шөл тәңири хәм адам баласы
Мәңги жаўдай шабысқан жерде,—
Еркин еңбек, алтын коллардың
Аясында ескен шәменнен
Роза гүлин кең далалардың
Саған инам етейин келсең,
Гүл беремен мен саған, бирақ
Жер жәннетин үәде етпеймен.
Лекин зейниң менен сен қарап
Көриўиң мүмкин бул бир шеткейдеп:
Бизиң уллы заманымыздың
Көп белгисин, даңқлы ислерин.
Жасарыўын жабайы дүздің,
Пәраўан турмыс өзгерислерин...

Бунда адамлар асаў дәрьяға
Ноқта салып темир бетоннан,
Бағ кегертип қызыл қыяға,
Мол ырысқысын алады оннан.

"Мийнет" сөзи ел зибанында
 Жаңа, гөззал мәниге толып,
 Шадлы саздай жаңлайды бунда,
 Инсанға ырыс, абырай болып.
 Маңлайына арқар қадалған
 Жеңил машинасын зуўлатып,
 Мына бизди алып баратырған
 Жай пахтакеш, ел азаматы,
 Бүгин оның бригадасы
 Көш басы боп "қызыл кәрўанға"
 Киятқаны пункттен усы,
 Үсти батып гирт пенен шаңға.
 Ал күнлердің күни келгенде,
 Дийхан улы бул қарақалпақ
 Көкиреги толып орденге,
 Отырар ол жүзи жарқырап,
 Мәскеў, Ташкент я Нөкистеги
 Мәрмер сарайлардың төринде.
 Мийнетке жоқ құрметтиң шеги
 Мениң бағ-дәўлетли елимде!

Туўысқанлық, дослық сезимлери
 Құдиретли қуяштың нуры.
 Сен—хәммени, ал хәмме—сени
 Қәдирлеўде бул күштиң сыры.
 Ұатаныңа еткен зийнетиңе
 Ел рахмет намасын шалар.
 Миллетиңе емес,
 Мийнетиңе,
 Хызметиңе қарап бақалар.
 Бунда түрли халық балалары
 Бир отаў, бир ошақ басында,
 Бир анадан туўғандай бәри,
 Бир дастурхан айналасында
 Мол ырысқы тағамын татып,
 Уллы ислер дөретип бунда,

Келешектің гөззал имаратын
Тиклеп атыр Әмиў бойында.
Гүллен дослық, жаслық мәканы,
Мақтанышлы автономиям!
Сен—өмиримнің сәўлели таңы,
Мен қус болсам,
Сен мениң уям.
Аз улыстын мол несийбеси,
Сен—халқымның ленинлик бахты.
Халқым — патша десем, сен есе
Ииабатлы мәртебе тахты.
Нөкисте бир той ўақтындағы
Даңқлы шайыр Луконин оқыған
Йошлы қосық сен ҳаққындағы
Еле қулағымда жаңлаған:
"Сен жайнаған бәхәрги таңсаң,
Ақ алтынсаң жаўдырап турған.
Болық тыңсаң,
Йошлы дәстансаң,
Жаңалыққа толысаң мудам"
Гүздің мийнет поэзиясы
Далаларда ҳүким сүреди.
Алағаўыр қырманның басы.
Соңғы тележкалар келеди.
Клуб алды балаға толы
(Киноның да өз планы бар).
Мотоцикл—көликтің зоры,
Атты аўылдан қуўды енағар.
Совхоз поселкасы бундағы
Мунарытар терек шоқлары.
Қара таллар арасындағы
Жайға келип машина тоқтады.
Баллар жуўырып шықты далаға.
Ғарры сыртта мал жайғастырар,
—Үлкен қонақлар бар, ал аға!
Даңқы жер жарысқан шайырлар,—

Деп марапат берип те қояр.
 — Жолмурза ма? Ұай, бәрәкәлла!
 — Еситкенмен Ибрайымды да...
 — Мына орыс, ал енди аға,
 Қонақлардың шойдығы жүдә.
 Немислердің екеұимизге де
 Сап жиберген бир белгиси бар:
 Екеұмиздің етимизде де
 Бир снаряд осколкасы бар.
 Екеұмиз бир сестра қызды
 Сүйип қалып, урысқанымыз бар...
 — Еситсе ғой хаялың бизди
 Хәзир үйге киргизбей қояр...
 — Ұәй, бахытлы азаматлар-ай!
 Узақ болсын өмир жасыңыз.
 Күтпегенде ал енди қалай
 Қосылып жүр бүгин басыңыз?
 — Солдат ушын ең бахытлы күн:
 Ушырасса күтпеген жерде.
 "Қызыл кәрұан" тойында бүгин
 Орыс шайырын көрдим минберде!...
 — Бәрәкәлла! Ұа, әжеп заман!...
 Енди урыс болмағай хеш те.
 Қонақларды турғызба, балам.
 Басла иним Жолмурза ишке.

Жай алдында хәўиз бойында
 Отаўы тур Дәўлет ғаррының,
 Дослар сәўбет қурысты сонда
 Ишкен-жегенинің барлығын
 Айтсам сыймас поэзияға.
 Айтпай кетиў тағы да обал.
 Қонақ көрсе, бахты зыяда
 Қарақалпақ дәрьядай ағар.
 Төңкерилди қозының ети
 Хәм тартылды қызылдан — ақтан.

Қызды сөйтп дослық сәўбети,
Гәплер қашты жақын-жырақтан.
Күлки хәм тост жаңлады енди,
Фронт та сөз болды ўақтында.
Пахта терим туўралы хәм де
Халықлардың бахты ҳаққында...

Толқып сонда Михаил Кузьмич те,
Айтты:—О халық бахты деген
Аз-көбиңе карамас ҳеш те,
Көп жерлерде буны көргенмен.
Жат жерде көп жүрдим аралап,
Ганг бойларын, Нил жағаларын,
Океанлар аржағын узақ,
Күншығыстың бай қалаларын.
Ермек болған, телмирген қызлар.
Аяғыңа оралған баллар
Түслериме енсе хәр сапар,
Шырт уйқыдан ояпаман ал...
Қайсы елдің мийнет адамлары
Турмысынан ләззет таппаса,
Жесир-жетим жас балалары
Қорлық көрсе яки ҳақласа,
Ол еллердің тарийхий даңқы
Жер жарса да,
Байлығы асса да,
Сол уллы хәм бай елдің халқын
"Бахытлы" деп болмас ҳасла да.
Қарақалпақлар, аз болсаңлар да,
Айдын жолдан ығбал таптыңыз.
Мине деген уллы халықларда
Жоқ сизлердің уллы бахтыңыз.
Шағлаң дослық семьясында.
Көтерейик бокалды мына:
Гүллей берсин Әмиў жағасында
Бул нәўқыран автономия!

Ғарры айтты: —О, қутлы қонақ!
Зор мәни бар айтқанларыңда.
Ығбалымыз бир уллы дарақ,
Биз бахытлы халықбыз шынында.
Тыңла, қонақ! Қартайса киси
Сөйлемшек боп кетеди гейде...
Биз отырған аўылды усы
"Аллаярдың аўылы" дейди.
Ол кисиниң ким болғанлығын
Мына Жолмурзалар биледи...
Еске алып мен оны бүгин,
Бир әңгиме айтқым келеди:
Еки заман от пенен суўдай
Өршелескен бир дәўир еди,
Жик айырып гедей менен бай,
Еки қошқар мүйиз тиреди.
Сөз еситтик сол Аллаярды
Мәрдикардан келипти деген.
Елден топлап партизанларды,
Қызыл әскер болыпты деген.
Көп өтпей ол аўылға келди,
Астында ат, белде тапанша,
Ертип алып көп гедейлерди,
Ғақы әперди байлардан қанша,
Аўыр еңбек азабын тартып,
Күнликши боп жүрген едим мен.
Кетеринде мени босатып,
Алып кетти ол өзи менен.
Калпағымнын қақ маңлайына
Кадады да қызыл жұлдызды,
"Қарсы гүрес жат-жамайыңа".
Деп мени де сапқа турғызды.
Үш жыл урыстық.
Қасқыр қансырап,
Жөнеидлер жеңилип қашты.
Булт серпилип, қуяш жадырап.

Жаңа дүнья сәулесии шашты.
 Езилген ел алып ыктыяр,
 Қарақалпақ муқтариятлы,
 Басшы болып оған Аллаяр.
 Дәуір келди зор салтанатлы
 Арадан бир қанша жыл өтті.
 Парахат турмыс басланған ұақта
 Ол Мәскеўге оқыўға кетти
 Ҳәм жумыста қалып сол жақта,
 Жүрди "кимсең Аллаяр" болып.
 Келип турды сәлеми бизге.
 Ал аржағын билмеймен толық...
 Енди айтып берейин сизге,
 Қалайша ол Ленинге барып,
 Автономия алып қайтқанын,
 Қарақалпақша намаға салып,
 Кремльде қосық айтқанын:

"Октябрьдиң қушағынан сағымлы
 Шын бахыттың шамшырағы жағылды.
 Дана көсемине дийдарласпаға,
 Азат халықлар Москваға ағылды.

Москва кең ашып дәрўазаларды,
 Ҳұрмет пенен күтип алды оларды,
 Кремль сааты қоңыраўын қағып,
 Жайды жолларына паяндоzларды.

Халықлар айтты: "Көсемимиз, әссалам!
 Жүрек алғысларын келтирдик саған.
 Ертеклерде көп мақталған патшалар
 Әдилликте сиздей бола алмаған.

Езилгенге теңлик заман бердиңиз,
 Бәршемизди бир көз бенен көрдиңиз.
 Залымлықтың қаллы тахтын қыйратып,

Мийнеткешке мәңги дәўран бердиңиз.

Нурыңыздан жарқырады жүзимиз,
Тиллерде саналы алғыс сөзимиз.
Биз бәримиз перзентимнз бир үйдиң,
Сол отаўда отағсы өзиңиз".

Көсем бул сөзлерди күлимлеп тыңлар,
Айтты: "Азат халықлар, аман болыңлар!
Беккем услап балға—орақ аўқамын,
Коммунизм имаратын қурыңлар!"

Деп көсем қутлықлап қуўанған ўақта,
Ай қасына жұлдыз жыйналған ўақта,
Күншығыстан уллы көшке илескен,
Бар еди ишинде қарақалпақ та.

Әдилсизлик исти бастырмай қыя,
Жипек қағаз жазып, алтыннан сыя,
Көсем өз қолынан берди лаўазым
Кимге союз, кимге автономия.

Кең пурсатлы кеңесли ис мәўлети,
Хәр миллеттиң мүддағалы дәўлетп.
Отаў тигип, өз еншисин алмаға
Келсе керек қарақалпақтың нәўбети.

Сонда биреў әлле неге шақалды,
Тышқан мурт, үки көз, теке сақаллы.
"Менде сөз бар" деп орнынан турды ол,
Иши тар, сум нийет, "әпер бақанлы".

Сөйледи жылмыйып жүзде нықабы:
"Қарақалпақ" деген мәзи лақабы.
Қазақ, өзбек, түркмен яки қырғыздың
Булар жүргеп бир руўлы шақабы..."

Қыялы кемситиў, сөзи "урберди",
 Ҳәмме оны жақтырмаған түр берди.
 "Сиз не дейсиз?"—деди Ильич атамыз,
 Аллаяр орнынан ушып түргелди:

"Әдиўли кәсемим, уллы данамыз!
 Усындайдан сарсық болған санамыз.
 Ағайиним көп екени тақыйқ сөз,
 Бирақ, руў емес, биз халық боламыз.

Мийрим булағыңнан ишип арқайын,
 Журт қатарлы мен де шағлап қайтайын.
 Ижазат берсеңиз, дебдиў шығарып,
 Алдыңызда мен бир қосық айтайын..."

"Косық, бул—халықтың кеўил санасы,
 Айтың"—деди күлип халықлар данасы.
 Кең сарайлы Кремльдиң жайында
 Жаңлап кетти қарақалпақ намасы.

Қосық емес, бәлки қайғы-зар еди,
 Гейде шалқып, гейде буўлығар еди.
 Бул қосықта көп қорланған халықтың
 Заманларға шикаяты бар еди.

Ырғағы хәсиретли, сыры төркинли,
 Тербендирер тыңлағанда хәр кимди,
 Ҳәмме гүўлеп қол шаппатлап, алғыслап,
 Әллен ўақта аўыр ойдан серинлди.

"Әдиўли кәсемим, күн менен айым,
 Бахтымызға саў болғайсыз илайым.
 Ким усы қосықты айтып бере алса,
 Мен сол елдиң бир руўы-ақ болайын.."

Журт айтысты "тапқыр екен буның" деп,
Уллы көсем кеуилленип күлимлеп,
Ортаға мәнилі саўал таслады,
"Қане, бул қосықты айтып бериң?" деп.

Сонда сөзге шықты өзбек өз ағам:
"Бул қосықты айтыў қыйындур маған.
Түбим жақын, жерим жалғас, тил жақын.
Тарийхым, тағдирим тутасқан оған.

Лекин ҳеш шегим жоқ ҳаслы затына,
Жүгинемен тарийхнама хатыма.
Данам Ильич, мен гүўалық беремен
Қарақалпақтың халықлық инабатына!"

Сөз алды ханалас қазақ ағайин:
"Билмесем бул әнди қәйтп салайын?
Түбим жақын, тилим жақын бул менен,
Егизектей усап қалған шырайым.

Ұа, кемеңгер, биз көп көргенбиз азап,
Күшлилер әззини көп қылған мазақ,
Ким көрмесе бундай үлкен қалпақты,
"Көрмес түйени де көрмес" дер қазақ..

Сонда сөзге шықты түркмен ғардашым.
"Айтып билжек дәл!"—деп қасыды басын.
"Айдымым ырғақлас, ғалым нағыслас,
Мен билемеи буның ата-бабасын.

Улығ даҳым, бул да халықдур ески,
Шығысы бизден хәм қашық еместі.
Сонша қуўғынларда өзін жоғалтпай
Жүрген халықты тән алмаран әбести..."

Айтты сөзге шыққан қырғыз туўғаным

Бир кисиниң егиз улы болғанын.
Бир-ақ, бир қарадан қалпақ кийгизип,
Балаларын соннан танып алғанын...

"Ұа, данышпап, жеткерген бул заманға!
Бул қосықты жырлау қыйын маған да,
Екеуимиз де халық болғанбыз ертеден,
Биз Алатау, бул Каратау таманда".

Айтты орыс, украин ағамыз:
"Бизлер хәм таниймыз буны, данамыз.
Киевтиң мың жыллық жылнамасынан
Бул халықты тауып бере аламыз..."

Партияның әдил сиясат жолын
Қууатлап хәмме халық көтерди қолын.
"Қарақалпаққа автономия берилсин"
Деп буйырды сонда данамыз Ленин..."

ХОШЛАСЫҰ

Қубылыс көп тәбият анада,
Базда сондай пайтлар болады
Жадыраған ашық ҳауа да
Қапелимде қумайтланады.
Хәм шаңлы булыт аспанды қаплап,
Буршақ жауып, уйытқыған дауыл.
Көгерген көк егинди таплап,
Хүрейленер албырап ауыл.
Сәл өтпей-ақ жауын да тынар,
Аспан ашық, қуяш жарқырар.
Болмағандай хеш нәрсе мысал,
Дауам етер өз жолын бәхәр...
Жай көзлерге шалынбайтуғын
Буның да өз заңдылығы бар.
"Ал мынау не?"

Қалайынша, ким?".
 Деп гүбирлеп барар Аллаяр.
 Өз-өзине береді саўал
 Хәм саўалы жуўапсыз қалар,
 Қызыл Майдан жийеги менен
 Қалың дизбек әсте қозғалар.
 Қос қараўыл мавзолей алдында,
 Қоңыр гранитлер текшеси.
 Кимдур келип артынан сонда,
 Басып алды буның өкшесип.
 Бурылып еди. Артта селк етип,
 Узын-шубай ақ кийген араб
 Гүриштей аппақ тисин көрсетип,
 "Әфуўан!" дер кеширим сорап...
 Бойда жигер, дизеде диңке,
 Бирақ, еле ойдан кетпеди:
 Кеше ақшам бир жат көйлеңке
 Буның жолын кесип өткени...

Қашты сөйтп уйқы да оннан,
 Таң алдында жуўды да басын,
 Маңлайына жулдыз қадаған,
 Көптен кийилмеген қурашын
 Силкип-силкип кийип алды да,
 Солдат қайысын белине шалды.
 Шымыры аяз таңның алдында
 Мавзолейдің жанына барды.
 Кимнің уллы, әдил жолына
 Мәңги садық хызмет етсе ол,
 Көп езилген халықтың қолына
 Ким азатлық инам етсе сол,
 Көрип соның нурлы дийдарын,
 Хошласыўға келген еди ол.
 Бул ақырғы зыярат боларын
 Ой жуўыртып билген еди ол...
 Коябер бул адамның ойын,

Не нәрселер түспейди еске:
 Көз алдында Кегейли бойы,
 Таныс гүжим гүйилдер кеште.
 Азап шегип жатып шалқадан,
 Қарар оған қазыұшы бала.
 Бир сур жылан өрмелер оған,
 Сонда келип мийрибан апа,
 "Қаш тезирек. Қара анаған!" —
 Деп қызғыштай шырылдап жүрер.
 Хәм жыланды гүжим басынан
 Бақан менен урып түснрер...

Қоябер бул адамның ойын,
 Не нәрселер түспес ядларға:
 Аяз сәске, "Уры сай" бойы,
 Еки өлик сүйенген жарға.
 Оттай шарпып түседі ойға,
 Еситилгендей ышқынған қаўаз.
 "Дуўай сәлем Аллаяр балшойға!"
 Деп желбирер бир қанлы қағаз...
 Еске түсер туўған журтына
 Атлар шаўып, шағлап келгени.
 Қапа сақал қалың муртынан
 Бабажанның гүрлеп күлгени...
 Қарақурым қалың журт сонда
 Хүкиметин күтип алғаны.
 Телпеклерин атып аспанға,
 "Ленин, Ленин!" — деп бақырғаны...
 Еске түсер аўылға барғанда,
 Ел турмысы ғурғынласқаны.
 Қаўын жесип пахта қырманда,
 Дәўлет пенен басқыласқаны...
 Көп ишинде дәрья тамашсындай,
 Толқын ағысында алып жол,
 Ер жүрегі елжиреп сондай,
 Мавзолейге жақынлады ол.

Көз өңінде дүнья дөңгелеп,
 Қеўил тенизи шайпалып кетти.
 Өмир көрки, үмит, келешек
 Бәхәр таңы болып жарқ етти.
 Сол таңға ол қарап телмирди де,
 Кеўилсиз, жат ойлардан безди.
 Босағадан атлап кирди де,
 Өзин мәрт хәм бахтияр сизди...

Хош бол, аға!
 Бойыңда турсын
 Усы мәртлик, усы исеним.
 Хәм халқыңның ойында турсын
 Ер минезиң, еңбегің сениң.
 Азияның уллы дәрьясы
 Көк теңизге қаўышқан жерде,
 Шын бахыттың жаңа дүньясы
 Мол мийўаға майысқан жерде,
 Базда сени бахтияр журтың
 Кеўилленип еске алар бүгин.
 Насыбай атып, шымырып муртын,
 Бабажанның гүрлеп күлгенин....

ЎӘСИЯТ

Қара табан—қара пухара,
 Бабам ғайбар киси болған.
 Кеўли ақ, қалпағы қара,
 Жаў мепен көл иси болған.

Аттан қулап атырғанда,
 Қан майданда сүйеп оны,
 "Бир ўәсият айтып кет онда"
 Деп сорапты оннан улы.

Ўәсият екен ал сондағы

Айтып кеткен урпағына:
"Тыржалаңаш қалсаңдағы,
Бек бол, бала, қалпағыңа!"

Қарақалпақлар соннан баслап
Қалпағы менен туұылыпты.
Көп заманды артқа таслап,
Қалпақ шешпей жуұырыпты.

Қатты сорап, қысым етип,
Хан да оны шештире алмаған.
Жан шықпаса гелле кетип,
Жаў да оны шештире алмаған.

Көп заманның әндийшесин
Көрсө де көзи ағармаған.
Жоғалтса да көп нәрсесин,
Қалпағы җеш жоғалмаған.

Қарақалпақлар биргене жерде
Бул дәстүрин бийкар қылған:
Мавзолейге кирген жерде
Қалпағын шешип, қолға алған.

Өйткени, Ленин бул қалпаққа
Қатты хұрмет еткен еди.
Отаў тигип, қарақалпаққа
Теңлик берип кеткен едн.

1976—1977 жыллар. Нөкис—Ташкент—Москва.

БҮЛБИЛ УЯСЫ

Поэма

Жүрек жарасының қаны менен ол
Қуслар дүньясына бахыт келтирген...

Г. Гейне.

Шеңгелге қонған бүлбилдің
Шымшық құрлы сәни болмас.

Бердақ.

1

Қаныңдай шырайлы шеңгел гүллери!
Жупқа орамал жайып кеткендей қызлар.
Сол шеңгел астында көп күннен бери
Өзим көріп жүрген құс уясы бар...

Көзге ысық Кегейлинің жағысы,
Туұып-есип, шаңда ойнаған жерим.
Музам менен тал астында табысып,
Туңғыш мухаббатты жырлаған жерим.

Онда анамның ысық жүзи, дауысы,
Онда дослар заманыма еншилес.
Үлкен жолдан шетте ауылды усы
Көріп турмасам хеш кеулим кеншимес...

Кетип баратырсам таныс соқбақтан,
Қулаққа бир хәлсиз сес келип жетти.
Палапан екен ол шыйқылдап атқан,
Аяныштан жаным сескенип кетти.

Уясы бузылған шөби шашылып,
Шеңгелликке кирдим тырналып әсте.
Сары аузы топыраққа басылып,

Жерде жатыр қус баласы нәресте.

Упледим қондырып алақаным,
Шымшық дейин десем, басқарақ оннан.
Жатыр жалғыз мәйек қабығы ғана.
(Неткен қус буншелли нәсилге сараң!)

Уяны жөнледим шөп терип жерден.
(Сағал сүйкенген бе, самал бузған ба?)
Еплеп услап епсиз қолларым менен,
Палапанды салдым өз уясына.

Ол өз бесигиниң жумсақ қаўызына
Бөленген баладай емишек сорап...
Аўзым менен суў тамыздым аўзына,
Құрт әкелип салсам жутпады бирақ.

Анасы кайда екен? Неге келмейди?
Я байғус құрт излеп жүрген бе екен.
Атасын айтпай-ақ қояйын мейли.
("Әкениң жақсысы жездедей" деген...)

Қаныңдай шырайлы шеңгел гүллери!
Соншелли тикенли, соншелли дилбар.
Таныс Соқбақ пенен мен соннан бери
Сол уядан алып тураман Хабар.

Бир барсам, қанаты шығып палапан,
Талпынып ушыўға талўас етеди.
Базда барғанымда сол бир уядан
Бийтаныслаў бир қус ушып кетеди.

Шымшық дейин десем, оннан ғаўырақ,
Мен көрген қусларға қатнаслы емес.
Тури боз торғайға мегзес тәўир ақ,

Бирақ пошшабайдай шотбаслы емес...

2

Терекли ел болды биз өскен өңир.
Бираз ерик, шабдал бағы бар еди.
Олар ерте бәхәр ашқаныңда гүл,
Түн бойы бүлбиллер сайрасар еди.

Нәзик гүл жупары аңқып түнлерде,
Жүрер едим жалғыз бағларға шығып.
Бала кеўлим аңсап әлле кимлерди,
Бүлбил сестин тыңлар едим ынтығып.

Сондай сулыў, сондай сырлы үн менен
Олар тамылжытып сайраған ўақта,
Сәўбетлес болғандай "Мың бир түн" менен,
Қыял сүрер едим жүрип аўлақта.

Бир иләхий қустай өзін сыр тутып,
Бүлбиллер көринбей сайрасар узақ.
Тыңлар едим барлығымды умытып,
Қандай қус екенін көрмедим бирақ.

Ал жазда қуслардың шоқ сайраўында
Оны еситпедим. Қайда жоғалған?
Бирақ бир муғаллим болды аўылда,
Бүлбилдің дәл өзи болып "сайраған"

Аўылда хәўескер концерт болғанда,
Дуўтар шертип, тамбур шалар еди ол.
Журтты дуў күлдирип ысқырып сонда,
Айнымаған бүлбил болар еди ол.

Базда колхоз палызынан түнлерде
Биз уятсыз қаўын урлап жер едик.
Бүлбил сайрап кетсе қайсы жерлерде,

"Муғаллим келди" деп зып берер едик.

Әкелген дәрьяның арғы жағынан,
Күйгелек көз келиншеги бар еди.
Қосық айтқан ұақта хош қаўазынан
Ай тууып, жұлдызды сағынар еди.

Ел абат, бағларда ашылды гүллер...
Бирақ урыс басланды хәммеге мәлим.
Аўыл толы тасырлаған жигитлер
Бәри урысқа кетти, кетти муғаллим.

Қалды еки қабат жас келиншеги,
Көзи дөңгеленип жағыста жылап.
"Жолға айдан қарап күтемен" деди,
Жаўды жеңип, аман келиўин сорап.

Кегейли бойында халық ығын-жығын,
Жигитлер кемеге минди песинде.
"Бұлбил" сайрап кетип, Мускат ийтинің
Суўға секиргени журттың есинде...

Урысқа баратырған табельшик ағам
Таслап кетти "аша таяғын" маған.
Өңкей қыз-келиншек пенен биздағы
Жумысқа жегилип, қалдық оқыўдан...

3

Жалғыз мәйек салып қурық басқанда,
Бир ынтықлы сезим жуўырып канға,
Ерик нәўшесиндей жүреги қустың
Мийрим булағына шомылар сонда,

Қус нийети дүзиў, ыкласы калыс,
Баўыры елжиреп, табар жубаныш,
Бойынсунып жаратылыс заңына,

Уўыз ийни қурып жатады байғус.

Шеңгел арасына уя салғанда,
Тикен тырнамаған жери қалған ба.
Сол сызлап аўырған жаралар питип,
Жата берди уйқылы-ояў солманда.

Жубайы қурт ушлап аўзына салды,
Базда сулыў сайрап кеўилин алды,
Шеңгел қорғап оны тикени менен,
Күн ысыған ўақта саясын салды.

Базда қәўип-қәтер келгендей болар,
Түнлерде қызық түс көргендей болар.
Бағда ушып-қонып, палапанына
Сайраўды үйретип жүргендей болар.

Мәйек шайқап, ўақтын-ўақтын қозғалды,
Күндиз шуўақ, ақшам аяз ызғарлы.
Гүбелектің қанатынан оянып,
"Қустың уйқысындай" деген сөз қалды.

Қурқ басқан қуслардың сабыры зыяда,
Азып-тозып сарғаяды уяда.
Сепкил мәйек бир күнлери жарылып,
Қус нәсили шықты жақты дүньяға.

Анасы елжирер шүкир еткендей,
Жубайы да мақсетине жеткендей,
Сайрар жақын жерде шеңгелге қонып,
Шадлығын жәриялап, сүйинши күткендей...

4

Бирин айтып, бирисине кеттим бе,
Қусты қойып, адамзатқа өттім бе?
Урыс жыллары изи қалған талайдың,

Аяқ соқбағы көп бизиң беттиң де.
 Олар алып барар пахталықларға,
 Жүўери атыз ҳәм жоңышқалықларға.
 Бунда табельщиктиң "аша таяғы"
 Тиймеген бир қыйтақ егис жер бар ма?

Ҳаял-қызлар таң сәхәрден турады,
 Күндиз пахта отап, кетпен урады.
 Айдың жақтысында арпа баў сабап,
 Шық түскенде тухым жоңышқа орады.

Ишинде бир еркек "тәбилшик бала",
 Мурны ийис билмеген олдағы шала.
 (Шынын айтсам, сол жыллары сумлықсыз
 Қуўанаман гөдек болғанлығыма...)

Ашшы қамшы тийген аттай артынан,
 Күнлер өтер аўыр мийнет тарпыған.
 Алыстағы қанлы урыс жалыны
 Жүреклерди жас қайыңдай шарпыған.

"Жеңге-бийкеш" ойнап, "дайы-жийенли",
 Үмит, мийнет пенен қайғыны жеңди.
 Қайтқан қустың дизбегине телмирип,
 Қыз-келиншек бел-кетпенге сүйенди...

Есимде, бәхәрде сыйыр қос жегип,
 Сонғы пахта жерди жүргенде егип,
 Атыз басындағы бүктің ығында
 Ҳаяллар кулперен, машакат шегип.—

Жабырласып атты, еркек жолатпай,
 Мәс болып күлисти көпке, узатпай. —
 Сүйинши сора муғаллимнің үйинен,
 Ҳәй, тәбилшик бала, жуўыр куўат, ҳай!...

Деп бир жеңгей қыйқуўлады мен бетке,
 Мен дәрхал жуўырып кеттим, әлбетге.
 Ул ма, қыз ба,—сорампапан бирақ та,
 "Аўыш" деп ҳаяллар көп күн күлки етти...

Есимде бар, "ақсақ почта" бир гүзде
 Хат әкелди атыз басына бизге.
 Фронт газетасы екен қарасақ,
 Оқып бердим, ҳәмме жас алды көзге.

"Сайра, бүлбил!" деген темасын кара,
 Урыс барар Днепр жағаларында.
 Шаққан разведчик болып жетискен,
 Бизди оқытқан сол муғаллим аға.

Бүлбил болып сайрап келтирип бабын,
 Тил әкелгиш екен таўып есабын.
 Бул кеўилли, жаў жүреккли сержанттың
 "Соловей" дер екен полкта лақабын...

Ҳәмме жабырласты сонда куўанып,
 Муғаллимди мақтап есине алып.
 Газетаны әсте бүклеп келиншек,
 Түйди жупкасының ушына шалып.

"Украинаның жолы жол болдымекен,
 Жолында шоқ шеңгел гүл болдымекен.
 Фронт жайда жүрген бизиң сәўер яр
 Бизлерди сағынып сарғайдымекен..."

Деп арзыўлы ярын алып ол еске,
 Шетте пахта терер ыңылдап әсте.
 Геўгим түсип, кеш калғансоң атызда,
 Қанарластым терген пахтасын кеште.

"Үш жыл бурын—деди—усы күнлерде
 Москвада болып, Горький паркинде
 Мен қосық айтқанман, ол дуўтар шертип,
 Хәўескер талантлар концерт бергенде.

Жамғырда жығылып калдым бир күни,
 Костюмине орап, көтерди мени.
 "Ойда жоқта" Москваның жамғыры
 Қосқан еди сөйтип еки кеўилди...

Сол жүргенде өз аўылын мақтаған,
 Дәртли қосықларын арнаған маған..."
 Пахта терип жүрип сөйледи узақ,
 Мен тыңлаған сайын мийрим қанбаған.

Тамызыққа от ушқыны түскендей,
 Ақыл-хуўшым ләззет суўын ишкендей,
 Тершип турған тал бойынан кеўлиме
 Жупар аңқып жыллы лебиз ескендей.

Урланып қарайман жүзде меңине.
 Жақынласып деми тийер демиме.
 Сезбес ол жаныма жара салғанын,
 Өзинде екенин оның еми де.

Сөйлейдн сыңғырлап есимди алып,
 Қысынаман әлле неден уялып.
 Пахта қанарласар едим бирақ та
 Деймен таң атқанша қасында қалып...

Қайтып дуўшар етпегей ол күнлерге:
 Күндиз аўыр мийнет зоры—беллерге,
 Кемпир-ғарры, бала-шаға уйқысыз
 Үйде гөрөк шығарамыз түнлерде.

Бақырауық бригадир ағамыз,
Ел жатарда және иске шығамыз:
Гөрек шығарғанлар уйықламасын деп,
Таң атқанша айналарды қағамыз.

Тастай түнек, қара нөсер құйып тур,
Көзлерімде уйқы тасы уйып тур.
Көз илгитип алыў болып әрманым,
Айналарды қағып жүрип буйықтым.

Шүтик шыра, ошақта от жанады,
Қустай қалғып көз илгитип алады.
Енеси, бийкеши гөрек шығарып,
Қыз нәресте аппақ көксин сорады.

Қыз аўзынан емишегин алады,
Тез қымтанып, ийбе қылған болады.
Сыртта жаўрап турғанымды сезгендей,
Айна бетке сетем алып қарады.

Деймен "урлап қараў уят болады",
Бирақ көзим дегенине барады.
Уйықлап кеттим айна алдына бас қойып,
Түсимде ол сөйлегендей болады.

Сонда қонышыма сүйкенип әстен,
Оятып жиберген ким екен десем,
Мелли жүнли Мускат екен жаныўар,
Қандай ғана жақсы ийтине шекем...

Колхоз кеңсесине бир күни түсте
Ғаўыр-ғаўыр журт жыйналды бир пәсте.
Райкомнан келген бир қолсыз ўәкил,
Ортада тик турып сөйледи әсте.

Айтты жағдайдың аўыр екенин,
 Қай фронтта қыйын, тәўир екенин.
 Урысқа атландырып жүзлеген улын
 Мийнет еткен бул мәрт аўыл екенин.

"Жаўыз душпан жанталасар бүгинде,
 Қанлы саўаш Москваның түбинде.
 Қарақалпақстан танк колоннасын
 Дүзиўимиз қерек тезден бизиң де.

Бул туўралы кеше радиодан
 Айттың, еситпеген жоқ шығар адам.
 Кимде қандай усыныс бар, жолдаслар,
 Кимлер қандай үлес қосады буған?" —

Дегенде сөз алып бир ғарры дийхан,
 Айтты: "бәримизде бир тилек, бир жан.
 Бир сыйыр әкелдим кемпирим менен,
 Урысқа кетти кеше екинши балам..."

Деп көзин сыпырды ғарры қысынып,
 Үнсиз қалды халық оны түсинип.
 Кекли ғәзеп қайнап, көплер сөйледи,
 Хәмме писетинде барын усынып.

Кимлер пул әкелген тырнақлап жыйып,
 Кими мал әкелген турмыстан қыйып.
 Кимлер қымбат баға затын әкелген,
 Есаптан өтпекте ортаға үйип.

Мен жетелеп, анам айдасып изде,
 Бир кызыл баспақты әкелдик биз де.
 Гитлерди "ийтлер" деп қарғап кемпирлер,
 Балаларын айтып жас алар көзге.

Айхай, құдиретли-аў халықтың санасы!

Әне келер муғаллимнің анасы.
 Қасында келини, қолда түйиншик,
 Барын аямайжақ ол хәм шамасы.

Ортада ақ жаўлық орамын шешти,
 Бир әжайып затлар көзиме түсти.
 "Кестели көк көйлек, сәнли сәўкеле,
 Хәйкел, өңир моншақ, жарқылық" дести.

Келини әкелген тилла билезик,
 Бармақтан шешилди периўза жүзик.
 Қулағынан алды зерли сырғасын,
 Журт елжиреп турды баўырын үзип.

Бир сулыў тәбассум муңлы жүзинен,
 Сырлы сәўле таратқандай өзинен,
 Қара көзи көлге ымырт түскендей,
 Кете берди енесиниң изинен...

6

Базда таң боламан сарғайып атқан,
 Гейде жолаўшыман ; шаршап киятқан.
 Не қубылыс болмас кеўил дүзинде,
 Бирде қус боламан уяда жатқан.

Сонда әстен түсип дәўран атынан,
 Ойлайман "әх, сонша асқынлар адам".
 Сонда бул кең дүнья қус; уясындай
 Бир мүсәпирхана көринер маған...

Бир кеше ҳаўаның ырайы кашқан,
 Ғәзеп оғын атты буршақлы тастан.
 Алды даўыл, кейни жаўын дегендей,
 Жыртық үзик үйдей жаўрады аспан.

Әжел саўдалары түсти басына,

Палапанын басып баўыр тусына,
 Урқанаты ушып әбигерленди,
 Тәғдир қаст еткендей кирттай қусына.

Шақмақ шағылғанда жаны ышқынып,
 Көрди бир жыланды келген ысқырып,
 Қус байғустың жарылғандай жүреги,
 Ушты-қонды жан саўғалап қышқырып.

Соның арасында болды тасырлы,
 Жыланға бир кирпичешен асылды.
 Құйрығынан тислеп тартып алды да,
 Тобанаяқ болып басын жасырды...

Билсем, қус уясы бузылған сонда.
 Мен көрмей кеткенде бүгин азанда,
 Бир қусқа кемислик қылмас па еди,
 Олсыз да жетпесин оркестр—дүнья...

7

Теримнен де аўыр ислер еле бар,
 Кеш гүзекте қазыў деген бәле бар.
 Сол қазыўдан мингестирип қайтқанман,
 Астымызда жийрен ғунан жаныўар.

Күн суўық, адамлар жуқа кийинген,
 Қойныңнан кирген жел шығар мийиңнен,
 Байшубарға мингестирген Баршынды
 Алпамыстай бала кеўлим сүйинген.

От жағып жылынып ыраш ығында,
 Нан қыздырып жедик жыңғыл шоғына,
 "Тоңып қала көрме, табельщик бала",
 Деп күлип кымтады жағамды сонда.

Сол мәхәли дүсирлетип ябысын,

Семиз аўылатком суўытып түсин,
Келип қалды үстимизге ат айдап.
"Усы ма аўлақта табысқан ки сиң?" —

Деп кисимсип күлди жумылып көзи.
(Хәмме урысқа кетип, қалған бул өзи.
Көп жақсылар кетип Ұатан қорғаўға,
Бираз жаман елди бұлдирген гези).

Жас келиншек әўел аз кем албырап,
Дәрхал өзін жыйып алды да бирақ,
Қымтай берди күлип қызыл шарфымды,
Қорлығы келсе де сыр бермей қарап.

Илме султан гәп қашырып әўеле,
Харам ойын бүркеп болды әўере.
Ат үстинде бир кыялап отырып,
Насбай атып, мысқыллады төбеде.

—Тайында үйретсең, миниске жақсы...
Қаўын егип кетти,
Қоста жоқ сақшы... —
Сол еккен қаўынын сағал жегенше,
Баллардың жегени—кеўилдиң нақшы...

—Басын айландырып аңқаў баллардың,
Қара көзли келин, қылығың ғар дым... —
Келинлердиң көзи қандай екенин
Аңлыр пайты келди ақсақаллардың...

Дегенинде "ел ийеси" шамланды,
Келин сөзиндеги астар аңланды.
Аўыл аўлақ, жигитлер жүр урыста—
Ақсақал күш көрсетиўге ғамланды.

Мениң де тақатым болмады турып,

"Не керек?" деп бардым қасына жүріп.
 "Хожалығын бузба фронтовиктиң!"
 Деп атқа қақтырды, бир қамшы урып.

"Беў, мийримсиз!" деп келиншек албырап,
 Маған жуўырғанда, алдынан орап,
 Ат үстинен қушақлап аш белинен,
 Сүймек болды, "күйдирме" деп сыбырлап.

Намысым қорланып, қайнады кегим,
 Атқа тийди ылақтырған кесегим.
 Көк жал ат абайсыз үрkip кетти де,
 Ыңқ етип жығылды қам семиз "бегим" ...

8

Кайдағы балалық алып есимди,
 Таслап кетиппен ғой баслы исимди.
 Қой, ертелеп барып көрип келейин,
 Шеңгелликте қалған байғус қусымды.

Бул ғаўғалы, арасатлы дәўирде
 Қәўип-қәтер көп уя басқан кеўилде.
 Дүздеги қус тўе, үйдеги адам
 Ғам-қайғыдан саўа емес өмирде...

Аспан қумайтланып бир күни кеште,
 Қуў қамыс ызынлап, ызғырық ести.
 Сел-буршақ сабалап ерик гүллерин,
 "Қуралайдың ғайы" бул келген дести.

Қайғырып шеңгелде қалған уяны,
 Таң сәхәрде шырт уйқыдан оянып,
 Барсам, меннен үрkip жүрген сол қусым,
 Өлип атыр қанатына таянып.

Шымшық дейин десем, зәрре ғаўырақ,

Әжел менен айқасыпты тәуирақ.
Селлеген денеси музлап аязда,
Уясынан ушпай өлипти жаўрап.

Қозғап көрсем жансыз қусты уядан,
Астында шүйкилдеп жатыр палапан.
Әжел аязынан қорғап перзентин,
Ана байғус өзи болыпты құрбан...

Я әжеп, не деген қустағы мийрим!
Тикенге тырналып шөпшеклер жыйдым.
Жамғыр құртын палапанға жутқызып,
Иргесин тикледим бузылған үйдің.

Нелигин билмедим өлген қустың бул,
Көзиме жас алдым, елжиреп кеўил.
Аяз таңда арасынан шеңгелдің
Жақын жерде сайрап қойды бир бүлбил...

9

Кеште арпа орақ басына кетип,
Жаз ақшамы үйге қайттым түнлетип.
Арқаштағы аўлақ көлдің бойынан,
Хәўлирип, сескенип бараман өтип.

Жазғы түн, кемтик ай сәўлесин шашар,
Бир үйрек үстимнен суўсылдап ушар.
Сыңсып жылап, шашын жайып аўлақта,
Суў бойында отырыпты бир нашар.

Бала жүрек үриккен шымшықтай дүрлеп,
Қамыс тасасынан қарадым серлеп.
Анам айтар еди елеге дейин,
Арқаштағы көлде суў пери бар деп.

Жасырынып түйесиңир бүгине,

Гә буққышлап, гә қарайман тигине.
Айдың жақтысында анықлап қарап,
Көзим жетти пери емеслигине.

Жағыста отырған шашларын тарап,
Мениң ушын хәмме периден зыят.
Көргенде Қысыншақ, аўлақта батыр,
Қандай пәк, гүнасыз туңғыш муҳаббат!

Қорқытып алмайын деген ой менен,
Әсте қосық айтып бара бердим мен.
Ол хәўлирип бираз қарап турды да,
Жылдам маған қарай жуўырды бирден.

Жуўырды күткендей қушағын ашып,
Мен албырап қалдым ақылдан сасып.
Жаслы көзин жүзлериме үйкелеп,
"Жаным" деди мени баўырына басып.

Ақ билеги мойыныма асылды,
Қолан шашлар жүзлериме шашылды.
Көзлеримнен қушырланып сүйди де,
Жумсақ көкирегине қойды басымды.

Ай соқбағын көлге төсеп гүмистен,
Аңсағандай ашықларды сүйискен.
Жүрек туўлап, бас айланып баратыр
Сүт татыған бир жағымлы ийистен.

Өңим бе, түсим бе, — айыра алмай,
Бир де сөз айтыўға батылым бармай,
Туңғыш муҳаббаттан тоят аўсады
Бала кеўлим түлеп ушқан суңқардай.

Хат түспеген қағаздайын ақ едим,

Жигитликтің гүнасынан пәк едим.
Ыссы қушағынан босансам бирақ,
Аяқларын оның қушажақ едим...

Бес ай болды келген еди "қара хат",
Шаңарағы күйреп, болғандай опат.
Уясы бузылған қустай безигип,
Ылағады таза жесир перийзат.

Ақшам жалғыз қайтса арпа орақтан,
Бир бұлбил сайрапты шеңгеллик жақтан.
Муғаллимнің атын айтып шақырып,
Тикенге тырналып излеўге шыққан.

Айтпаса да билдим, не болған халы:
Қамыслықтан шығып қам семиз сары,
Көл бойында оны ушлап алыпты,
Кийими жыртылған, кеўли жаралы...

Көкирегін қымтап, келип өзине,
Жүзин басып сүйкеп мениң жүзиме,
Суў бойында сүйеў билип отырды,
Қысынып, жубатып айтқан сөзиме.

Балалықтың муңлы елесли түси,
Еле көз алдымда ушырасыў усы.
Қулағымда, қызын жубата алмай,
"Келин!" леген енесинің даўысы.

Ол кетти, мен қалдым суўдың бойында,
Суў пери сыйқырлап кеткендей сонда.
Бас айланды бахыт суўын ишкендей,
Сырлы бир күш хүким сүрип ойымда,

Түн деп хүрейлениў шықты ядымнан,

Кеўил тарларымды тырнар "Адыңнан",
 Аўлақ көлге шомылғандай жулдызлар,
 Самал "ашықсан" деп сыбырлар маған.

Дүнья қәпелимде кетти өзгерип,
 Урыс питкендей, хәмме үйине келип,
 Бүлбиллер сайрасар бала кеўлимде,
 Йошлы шайырлықтың хәсери енип.

Көп өтпей зым-ғайым болды келиншек.
 Кимлер аяп, кимлер токыды өсек.
 Мениң де сырымды сизди хаяллар,
 "Табельщик балада өзгерис бар" ... деп.

Татлы азап тартып жүдедим азып,
 Пүткил дүнья бос қалғандай қулазып.
 Түсимде көп сандырақлар екенмен,
 Жүрдим дәптер толы қосықлар жазып.

Арқаштағы көлге келемен кеште,
 Узақ отыраман ыңылдап әсте.
 (Күтилмеген сол жолығыў ақшамы
 Елеўретер еле түскенде еске...)

Келди көл бойына бир күни анам,
 Қамыс тасасынан қарадым оған.
 Саққа жүгинди де, пилте шам жағып,
 Айтқан сөзи бир-бир еситилди маған:

"Суў ийеси, айнанайын суў пери!
 Жынысың хаял ғой, сен ая мени.
 Дуўаласаң мени дуўала, жаным,
 Көрдим деп хеш кимге айтпайын сени.

Мен келиншек болып түскен заманда,

Кеште суў алыўға келгенде бунда,
Алтын тарақ пенен шашыңды тарап,
Отырдың ғой талай көл жағасында,

Зейниңе мен ҳасла тиймейин сениң,
Шомылсаң қасыңа келмейин сениң,
Тилла әребегим әкелдим саған,
Шақырма түнлерде баламды мениң.

Үлкен балам урыста көп ўақтан бери,
Түслеримде келип жубатар мени.
Жанымды берейин, күниң болайын,
Кишкенеме тийме, жаным суў пери!".

Деп анам жалынып көзин жаслады,
Тилла әребегин суўға таслады...
Соннан берли дүзге кетип түнлерде
Көлге келгенимди қоя басладым.

Еситтим, жас жесир аўылдан кеткен,
Атасы келипти төркини беттен,
Ақлық қызын алып қалып енеси,
"Бахтыңды ашсын" деп рухсат еткен

Жүрек ырық бермей ақыл-санаға,
Соннан баслап усамадым балаға.
Бир ғәлетий қус уялап кеўилге,
Сайрар сулыў, шийрин, дәртли намаға...

10

Әй, тоба, қоя бер адам дегенди,
Қайда өзгертсе де мәкан дегенди,
Уўыз-ийни қурып сағынар жүрер,
Киндик қаны тамған ўатан дегенди.

Коя бер усы бир шайыр дегенди,
 Елжиретип жүрек-баўыр дегенди,
 Шеңгелин гүл етер, шымшығын—бүлбил,
 Усы бир усқынсыз аўыл дегенди.

Бир түп тал көрсе де оған жаңалық,
 Бир ғарры сөйлесе,—турсы даналық.
 Дәўрандай елеслер урыс ўағындағы
 Кырқ жыл аржағында қалған балалық...

Қәлем жанға тийди түн бойы жазып,
 Аўылдың қаўасы жаныма азық.
 Азырақ бас самаллатып қайтайын,
 Сыртқа шақырып тур бәхәрдің сазы.

Атызларда шигит егиси қызған,
 "Арба жол" дәптердей табалар сызған.
 Исти тындырып жүр үш-төрт трактор,
 Өрден-ыққа шабар бригад жазған.

Шашаў салған шөпкер жайлар хәңкийип,
 Телеантенналар шошаяр бийик.
 Бағ—хәрем жоқ болған,
 Маллар байланған,
 Жерлер кебирлеген таз кебин кийип.

Турмыс жаман емес, құрғын көплери,
 "Машын", "мотоцикль", "ақша" гәплери.
 Еңбек етер, табыс табар, тек ғана
 Уркип ушып кеткен инсап кептери...
 Клуб, моншалар жоқ, қағазда қалған,
 Не салса, басшылар өзине салған.
 Искер қоллар суўып, бираздан бери
 Табысып кеткендей шын менен жалған.

Атызға шықпаған еле адамлар,

Ферма бетке үш-төрт хаяллар барар.
 (Хэй, табельщик бала, қосық оқып бер,
 Деп неге сүйкимли ойнамас олар?...)

Мектеп қоңырауы келер қулаққа,
 Мени шақырғандай балалық жаққа.
 (Кишкене болса да, әжжедей аппақ,
 Бизиң мектеп таза еди-аў бирақта).

Билгир хәм азада, бек тутқан өзін,
 Абырайлы еди-аў муғаллим бизиң.
 (Хәзир болса, бригадир оларға
 Пахта тергизип жүр ағартып көзин...

Аўыл аўлақ елдей, зейин жиберсең.
 Сымға қонған қарлығашларды көрсең,
 Йошлы композитор қара туч пенен
 Жазып кеткен "Бәхәр" нотасы дерсең.

Бурын бөденелер жоңышқалық беттен
 Сайрар еди. Бәри уўланып питкен...
 Хинд елшиси—ала шапан өпепек,
 Әлхәббиз, сақ жүрип бул күнге жеткен!

Самал ләм топырақты кептирип демде,
 Шаңлы перде тутты сәўлели күнге.
 Бир шайқус ушып жүр қалқып асықпай,
 Гөне ыраш, шеңгелликтің үстинде.

Бир қыймас бирейим қалғандай дүзде,
 Келмеди деп гийне етердей бизге,
 Кеўил қәтериме тәселле берип,
 Келдим сол уяны көрмеге тезден.

Палапан жоқ, барсам тәңирге жазып,

Бизиң менен қатнасығын тыйғандай.
Қайттым бос уядан кеўлим кулазып,
Таборынан қалып қойған цыгандай.

Жөнекей жубаттым өзимди сонда;
Бала бүлбил қанат байлап, азанда —
Ушып кетип узақларға уядан,
Сайрап жүрген шығар бир гүлистанда...

11

Хәм бурылдым үш түп ғарры тал бетке,
Биз оқыған мектеп орны бар бетке.
Қубласында көл бойынан қашықлаў
Муғаллимниң үйи турған әлбетте.

Ол жайлардың орны хәзир егислик,
Жаптың жағалары отлақ көгислик.
Соқбақлар жоқ, мәзи ойымда қалған,
Көл хәм сайызланған, бойы тегислик.

Сол балалық заман ядыма түсти,
Сол ашықлық әрман ядыма түсти.
Сол бир жоқ периге жалынып атқан
Мархум әзийз анам ядыма түсти.

Туңғыш мухаббатым—жаралы елик,
Көз алдымнан өтер көринис берип.
Қыялымды серпип қызыл "Жигули",
Сол мәхәл тоқтады тусыма келип,

Ханатлас көйлеги шоқтай лаўлаған
Бир Сәнем түсти де, бетледи маған.
Қыялымның қыядағы төринде
Бир аңсаўлы елес түстей оянған.

Көрдим арыўлықтың толып-тасыўын,

Аяқ басыўын айт, аяқ басыўын!
Туўылғанда сүйинши сорап үйинен,
Жегеним есимде майсөк шашыўын.

Ядымда қуўыршақ ойнағанлары,
Кемпири өлгенде жылағанлары.
Каникулға келсем, бир жола меннен
Негедур анасын сорағанлары...

Жыллар шапқан аттай өттилер демде.
Сейил пайыты бир дем алыс кешинде,
Шайқалып қыз болған бул қарындастың
Залды аўзына қаратқаны есимде.

Серпилип зер нағыс сахна пердеси,
Кеўиллерди бийлеп ышқы зердеси,
Булт артынан көрингендей толған ай,
Шықты жайнап көркем өнер еркеси.

Ҳаўазында бардай булақ сылдыры,
Мақпал жумсақлығы, гүмис сыңғыры.
Қара көзи көлге ымырт түскендей,
Талдырмаш бойында талдың сүмбили.

Көзлерим сахнада, қыялым—алыс,
Шабырсып атқандай қайғы, қуўаныш.
"Усамасаң туўма" деген сөздің сол
Уқтым мәнисинде жоқлығын шалыс.

Излеп таўып сонда сахна артынан,
Маңлайынан сүйип, қуўандым оған.
Анасының биз хабарсыз турмысын
Айтып берген еди қыз сонда маған.

Айтқан, аржағында Әмиўдәрьяның

Анасы жаңадан турмыс құрғанын.
Еки ул, бир қызы бар екен онда,
Айтты аўылға келип-кетип турғанын.

Айтты: "әжем байғус өлди әрманда,
Бир уяда жалғыз қалдым мен сонда.
Анам алып кетти мени үйине,
Хәм мектеп питирдим жүрип солманда.

Несип етти қосық, музыка маған,
Консерватория питти соңынан.
Турмыс құрдым, бир ул, бир қызымыз бар,
Күйеуім сәзенде, әжайып адам..."

Машинадан түсип жеткенше маған,
Хәммеси хәпзамат кешти ойымнан.
"Аға" деп атымды айтып, күлимлеп,
Пәк нәзери ийбе менен қараған.

Сол таныс жағыста отырып кеште,
Өткенди асықпай түсирдик еске.
Айтып берди қара көзли қарындас
Бир әжеп хәдийстиң тарийхын әсте:

12

Айтты: "Шайыр аға, есит, мийрибан!
Бир суўық шынлықты айтайын саған,
Тағдир ойлап тапқан тосын ислерди
Тапбас деймен ең бир сумлықлы адам.

Урыс питкели қырық жылдан да көп болды,
Қанша үмит гүллеп, қаншасы солды.
"Қара хат" алса да канша аналар
Улы киятқандай қараўлар жолды.

"Мени жалғыз таслап, өлип көр, қәне!"

Дегенимде әжем күлимлеп бәле,
"Әкең тири ғой..." деп, шашымнан сыйпап,
Көзин сүртер еди жасырып және.

Жоққа исенбеймиз сиз бенен биз де,
Бирақ мен тән бердим сол айтқан сөзге.
Жүрек сезими ана деген адамның,
Мен билсем, қандай да жаралған өзге...

Бул хәдийслер уғрас келмес ақылға,
Усап кетер бәлким ертек-нақылға.
Гүллеп турған кеуил бағыма мениң
Бир дүбелей басып кирди жақында:

Бир күни хат келди бир молдаваннан,
"Әкеңиз тири" деп жазыпты маған.
Қай жерде хәм қалай...
Жазған хәммесин
Хәм анамның қайдалығын сораған.

Аралығы узақ болғанын айтқан,
Бәрха хат алысып турғанын айтқан.
Ол ветеран майып екен өзи де,
Сонда да изинен барғанын айтқан.

"Әкеңиздің хұждан тазалығынан
Гүман етпең, ол мәрт, пәк жанлы адам.
Бирақ бул урыстың сумлық ислерин,
Қызым, тилим бармас айтыўға саған..."

Жазыпты саўашта бирге болғанын,
Қәуипли разведкаларға барғанын,
Бир жола жарадар болып, атысып,
Екеуи боранлап дүзде қалғанын...

Хатларының бәрин сақлап жүргенин,

(Былтыр оған берипти Даңқ ординин).
 Бирақ оның тирилигин тис жарып,
 Бизлерге айтбаўға ўәде бергенин.

Жақында изинен барып көргенин,
 Сум айралық ер жүректи жеңгенин.
 "Ўәдеңди бир ирет буз" деп, бәрхама
 Бир ғайры күш буны зорлап жүргенин...

Дийдар көриспеген әкемди аяп,
 "Тирп" деген сөзге қуўандым бирақ.
 Ертеңине барып айттым анама,
 Үнсиз қалды ушқан қусларға қарап...

13

Әўел қолға қәлем аларда, маған
 Қус уясы еди баҳана болған.
 Енди ол уядан қайғы шекпеймен,
 Онда тиришилик жоқ, хуўлеп бос қалған,

Нелерди көрмес бул адам баласы!
 Бомбадан қыйраған аўыл-қаласы.
 Баўыры пүтин бир де жан қалмағанбыз,
 Сол қырғын урыстың қанлы жарасы,—

Питти десек, еле ашылып атар,
 Ол жарада ойнап осколка жатар.
 Урыс хәўири шарпыған хәр жүрекке
 Бузылған қус уясын да аятар...

Сорап жүрмен "бул кайсы жер" деп бизден,
 Пайтах жатқан жеримиз бар шексиз кең.
 Ақ қайыңның көк желкомын жел үрлеп,
 Зәўлим бийик қарағайлар көк сүзген.

Жол тоғайдан көк шалғынға шығады,

Көк суўлы бир өзек бунда ағады,
Крестлер мәңгилик уйқы гузетип,
Жол шетинде қойымшылық қалады.

Жамғыр жаз ҳаўасын жуўып турады,
Муңлы салқын кеўиллерге урады,
Жас топырақлы бир қәбирдиң басында
Еки ҳаял сыңсып ғана жылады.

Екеўи де алыс жақтың ҳаялы,
Бири кәйўаныдан өткен шамалы.
Ҳаў, баяғы Арқаш көлдиң бойында?..
Қой, ол жағын бунда еслеў гүналы..,

Жылады, жылады, ҳаял жылады,
Жас топырақты бүрип, сыйпап-сылады.
Қырық жыллық мумия- муҳаббат шери
Қорғасындай ерип аққан болады.

Жасырағы өксир "әкежаным" деп,
"Бир көрип, еркелеп тоялмадым" деп.
Ал мен өкинемен бул ҳаяллардың
Ҳәсирет тереңлигин жазалмадым деп".

Ана, кыз қаншама мәнзиллер асқан,
Қанша вокзалларда "көлик аўмасқан",
Арзыў-әрман менен излеп келгени
Дийдар көрмесликке бекинип "қашқан".

Врач айтты сонда:
"Раҳмет сизге,
Не де болса излеп келгениңизге..
Ол әжайып гөззал бир инсан еди,
Күтилмеген иске қыйналдық биз де:

Телеграмма берип, шығыпсыз жолға,
 Айтып едик, қатты қуғанды сонда.
 Қәтте бұлбил болып сайрап жиберди.
 Бирақ жансыз жатыр көрсек азанда...

Мынаў қағазларын, орден, медалын
 Естеликке сақлап жүриўге алың".
 Қағаз арасынан шықты бир сўрет,
 Артқа жетелеген адам қыялын.

Сўрет тозған, қағазы да сары дым.
 Екеўи суўғарар қаўын қарығын.
 Көзлеринде күлки, жаслық нуры бар,
 Ийт қасылы Мускатты да таныдым...

Врач ағай ашып стол тартпасын,
 Бир кассета магнитофон лентасын
 Алды да, даўысқа қойып жиберди,
 "Сен яр қал енди" ниң шерли намасын.

Изинен қосықлар оқылып кетти,
 Кеўиллер унырап, сөгилип кетти.
 Жаралы жүректің әрманларынан
 Сабыр кәсаларым төгилип кетти:

ОНЫҢ ҚОСЫҚЛАРЫНАН

Жап бойында жаўдырап,
 Сүтилмек гүллегенде,
 Жаздыр ылақларыңды,
 Жаяйын, анам мениң,
 Бойында Кегейлиниң
 Шеңгеллер гүллегенде,
 Ышқыңда бұлбил болып,
 Сайрайын, ярым мениң.

* * *

Тар окопқа жамғыр суўы толғанында,
 Үйде тезек жаққан отың жылытар, ана.
 Жаў шебинде мен боранлап қалғанымда,
 Шинелимди таныс қолың қымтар, ана.

Гүзар жолдан атлар барар,
 Жалын самал тарап ғана.
 Бос дизгинли торы атқа
 Сен жылайсаң қарап, ана.

Төрт дойнағын ақ көксиме
 Бассам дейсең, ярым мениң.
 Мәрдана бол, қой өксиме,
 Ярым мениң.

Кеўил бағында той қылып,
 Жазып шашыңның түйдегин,
 Аш көзиңди тойдырып,
 Сүймедим, ярым мениң.

Қатты самаллар арқадан ескенди,
 Түсимде көрип жаным сескенди.
 Көлге ымырт түскендей көзиңди,
 Бурдың меннен жүзиңди, ярым мениң.

* * *

Дуз несип тартқан қуўысты елге,
 Қайтқан қуслар қонады көлге.
 Канаты сынық бир жалғыз ғазбан,
 Жаўтанлап көкке мойынын созған.

Ақшам ақ бесик таянған анам,

Есик алдына екеуимиз еккен
 Каўын писипти, жарайын, ярым.
 Күлип-ойнап түсима бир ен,
 Тойып-тойып қарайын, ярым.

* * *

Ер жигитке елжиреп,
 Ыдыраў уят, ана.
 Аппақ жаўлығыңның
 Бир шетин узат, ана.

* * *

Аяқларым болғанда еди,
 Желдей желип барар едим, анам мениң.
 Егер қолларым болғанда еди,
 Шашыңды сыйпар едим, ярым, сениң...

14

Таң алдында қайттым үйге аўылдан,
 Жалғыз баратырман сол соқбақ жолдан,
 Кешеги сумлық сөз,—солдат тағдири,
 Қосықлары уйқы бермеди маған.

Булар қосық емес, жүректің қаны,
 Ер жигиттің ат басындай әрманы.
 Бунда бар урыс деген жаўыз бәлеге
 Нәлет оқып атқан инсан хұжданы.

Ел деп етик шешпей қан кешкенлери,
 Аўызлықлы аттың суў ишкенлери.
 Ұатан мухаббаты,
 Жаўға өшпенлик,
 Жигирма миллионның жан кешкенлери.

Аналардың ақшам жолларға шығып,

Бозлаўлары жасқа жаўлығын сығып,
 Қаўышпаған кушақ,
 Жесир дастығы,
 Қарындастың сыңсыўлары қамсығып...

Жалғыз баратырман.
 Жүрегим сызлар.
 Жымыңласып, тыпырласып жұлдызлар,
 Уясында таң уйқыдан оянып,
 Ушып кетип атқан құсларға усар.

Май нәпесли бәхәр, көгис әтирап.
 Мине таныс мәнзил кеўилге инақ.
 Шеңгел қоңыраўлапты, гүллерин төгип,
 Бузылған уя тур, қусы жоқ бирақ.

Я әжеп, тәбият не деген билгир!
 Бул нәсилге сараң қус—еди бұлбил.
 (Оларды шымшықтай көп жаратқанда,
 Талант қәдири болмас еди жерде бул.)

Я инсап тәбият не деген әдил!
 Шеңгел тикенекке питкен сулыў гүл.
 Таўысқа түс берген, даўыс бермеген,
 Шырайдан салыўсыз хош ҳаўаз бұлбил.

Бирақ елеспесиз усы қус егер
 Сайраса, кеўлинде ашылар гүллер.
 Түрин көрмей оны мақтап жырласар
 Қаншама шайырлар, жүйрик қәлемлер.

Сөз бар: гүл ышқында сайрарда бул қус
 Өз жүрегин шоқып қанатадымыс.
 Сөйтип болып, таң атқанша бағларда
 Дәртин сайрар дейди бир тынбай байғус...

Бул бир мухаддес қус ҳәмме жерде бар.
 Ҳәр бағдың хош ҳаўаз бүлбили болар.
 Ашықларға муқлас,
 Шайырға сырлас,
 Бағ тапбаған жерде шенгелге қонар...

Тикенге тырналып ол уя салған,
 Қара даўыл оны бузып ушырған.
 Өз нәсилин қорғап өлген қустың сол,
 Бирли-жарым пәри илинип қалған.

Жетим қалған сары аўыз палапан,
 Қайдан сезсин не екенин алақан?
 "Егер түсип кетсем, жуўап бересең!"
 Деп еле шүйкилдеп турғандай маған...

Соннан берли қайсы елге барсақ да,
 Қай бағда бүлбилге қулақ салсам дә,
 Аўылласын танып сол бала бүлбил,
 Сайрап тур ма деп қаламан мен сонда.

Ҳәм еслеймен тыңлап оның намасын:
 Бузылған уясын,
 Ессиз анасын.
 Кырық жыл өз ошағын көрмеске жазған,
 Дилгир мүтәж солдат жүрек жарасын.
 Еслеймен анамның қайғы-наласын,
 Жоқлап урысқа кеткен үлкен баласын.
 Еслеймен сол өмирзая жұлдыздай
 Қанша айналардың сөнген шырасын.

Еслеймен еситсем бүлбил намасын,
 Арқаштағы көлди.
 Пахта арасын.
 Қара көзи көлге ымырт түскендей.
 Туңғыш муҳаббаттың меҳригиясын,

Хәр кимниң меншикли кеўил бағында,
 Ойлайман, бұлбил бар хәмме ўағында.
 Инсан ҳәсиретин, шадлық, әрманын
 Тәрип етер ол сайраған шағында...

Дүнья ҳәзир арасатлы, топанлы,
 Оғыры ҳүрейли, еси алаңлы.
 Ол қәўип-қәтерли шеңгел астында
 Қурық басқан бұлбилдиң уясы яңлы.

Бузыўға қаст етип даўыллар келер,
 Сел-буршағын айдап жаўынлар келер.
 Сағаллар сүйкенер,
 Жылан өрмелер,
 Көз-қулақ болмасаң биз оған егер.

Сары аўыз, темир қанат палапан,
 Еплеп улар оны епсиз алақан.
 "Егер тусип кетсем, жуўапкерсең!" деп,
 Шўйкилдеп турғандай туйылар маған...

Январь, 1987-жыл. Нөкис

МАЗМУНЫ

Жүреклерге жол излеп.

"Дәўир самаллары" китабынан

Төртликлер.
 Тилек.
 Ат зәңгиси зыңылдар.
 Сен дегенде.
 Излениў.

Өмир векселлери.
Эрманлар.
Тақыятас тарнаұы жанында ойланыў.
Бүгинги күн.
Сен мәрдана халықсаң.
Поезд емес, елдиң дәўлети келди.
Кеўлиңниң көшпели күни боларман.
Аўыл, аўыл!
Усы журтқа ҳайранман.
Келдим (Сулайман Рустамға).
Булақ (Сырбай Мәўленовке).
Совет Башқортстанына.
Саў бол, совет татарстаны!
Татарстан жолларында.
Сабантойда.
Риммаға.
Сонетлер.
Қыйын ҳәм аңсат.
Романтика.
Шайыр ҳәм әжел (баллада).
Гүзар жолдан шетте, тал саясында.
Муң қалмас.
Болмаса.
Ғазлардың қанатында.
Үйңниң артындағы шоқ кендирликте.
Ядыма түсти.
Орфейге.
Шойдания.
"Қыз дәўраны" атлы алтын тахтыңнан.
Кеўил аспанымда жулдызлар сөник.
Пазыйлет.
Кепти мине жас топырағың.

"Аласатлы дүнья бул" китабынан

Жол самалы.

Сәўбетли ақшам.
Тәжирийбе тамшылары.
Ұатан.
Мен қалада оқығанда.
Исеним.
Гүз көриниси.
Бир бахытлы адам баратыр.
Тасқа көгерген гүл.
Пәлекли қоста түнеў.
Түни менен қырғауыллар шақырды.
Көп ғәниймет демлер бос қалар изде.
Жаңалан достым (Қ.Нурымбетовке).
Хошдәс (Гнежебай бақсыға).
Умтыламан.
Ашық сөз.
Диалектика.
Заман менен аяқ қосып жүремен.
Миллионбай Азаматқа.
Кешки жол ойлары.
Жақсы адамлар.
Қандай жақсы усы заманда.
Дос қәдири (Бабаш Исмаиловтың естелигине).
Шынар, сен қалайынша бир жерде турып.
Және бәхәр келди.
Адам.
Ҳамал.
Лаванда.
Ҳәзил (Актер Р.Сеитовқа
Ешектиң шикаяты.
Сағалаяқ.
Дағстан таўларында (Патиматқа).
Таў долларында.
Сақлаң Гамзатовты.
Шөлдиң ийисин алса турмас.
Газитсең.
Посейдонның ғәзеби (аллегория).

"Ойлар" кітабынан

Нарцисс.
Туңғыш мухаббат қосықлары.
Эпиграммалар.
Бірінші зүрәәт алынған жерде.
Сын керек.
Жазғы кеште екеуіміз бағ ишінде.
Комната № 501.
Сағыныұ.

"Дала әрманлары" кітабынан

Алтын дәрьялық самалына.
Интизар сағна.

Поэмалар

Қарақалпақ хаққында сөз.
Бұлбил уясы.

На карақалпақском языке

ИБРАГИМ ЮСУПОВ

СОЧИНЕНИЯ

(Избранные сочинения в двух томах)

ТОМ I

Стихи, поэмы

Издательство "Қарақалпақстан"

Нукус – 1992

Редакторлары Ш.Сеитов, П.Мырзабаева.
Художниги И.Қыдыров.
Худ.редакторы У.Ережепов.
Тех.редакторы Б.Насыров.
Корректоры А.Аташева.

Терийге берилди 6.V.92. Басыўға рухсат етилди 3.VI. 92.
Қағаз форматы 84x108 1/32. Типографиялық қағаз №
2. Әдебий гарнитура, кегель 10. Жоқары баспа
усылында басылды. Көлеми 7,0 баспа табақ, 11,76
шәртли баспа табақ, 10,0 есап баспа табақ. Тиражы
3000. Заказы 204. Бақасы шәртнама бойынша.

"Қарақалпақстан" баспасы, Нөкис қаласы, К.Маркс
көшеси, 9.

ҚР мәмлекетлик Баспа сөз комитетиниң "Правда" ның
50 жыллығы Нөкис полиграфкомбинаты.
Нөкис қаласы, К.Маркс көшеси, 9.